

Nyttig, men begrenset: Evaluering av satsingen på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Egil Petter Stræte
Isabelle Hugøy
Vetle Wiersholm Færaas
Aina Winsvold

Ruralis - Institutt for rural- og regionalforskning
Universitetssenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim

Telefon: +47 73 82 01 60
E-post: post@ruralis.no

Rapport 8/2026

Utgivelsesår: 2026

Antall sider: 127

ISSN 2704-0208

Tittel: Nyttig, men begrenset: Evaluering av satsingen på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Forfattere: Egil Petter Stræte, Isabelle Hugøy, Vetle Wiersholm Færaas og Aina Winsvold

Utgiver: Ruralis

Utgiversted: Trondheim

Prosjekt: Evaluering av satsingen på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Prosjektnummer: 6711

Oppdragsgiver: Troms fylkeskommune

Oppdragsgivers ref.: 25/10218-4

Kort sammendrag

Områdesatsingen *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord* vurderes som nyttig og bidrar i riktig retning av målsettingene knyttet til å styrke sårbare produsentmiljøer i landbruket i Nord-Norge. Det er likevel for tidlig å måle konkrete effekter fordi få prosjekter er avsluttet. Ambisjonene er høye, men måloppnåelse er ikke tydelig definert. Satsingen fremstår samtidig som for begrenset i omfang og innretning til å realisere målene i vesentlig grad. Likevel anbefales videreføring, da ordningen fyller et virkemiddelhull, styrker samarbeid i landsdelen og bidrar i riktig retning.

Stikkord

Landbruk, områdesatsing, Nord-Norge, Finnmark, Troms, Nordland

Forsidefoto: Isabelle Hugøy

Forord

Vi presenterer i denne rapporten en evaluering av områdesatsingen *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord*. Ordningen retter seg mot fylkene Finnmark, Troms og Nordland. Den har virket siden 2023 etter at det ble satt av midler i jordbruksoppgjøret i 2022. Evalueringen dekker årene 2023 til og med 2025. Formålet med ordningen er å styrke sårbare produsentmiljøer i de nevnte fylkene, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken og heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk.

Avtalepartene i jordbruksoppgjøret bestemte ved oppstart at ordningen skulle evalueres etter tre år, og oppdraget ble lagt ut på anbud i 2025. Vår oppdragsgiver har vært Troms fylkeskommune som også administrerer ordningen.

Evalueringen bygger på data fra dokumenter, intervjuer og spørreundersøkelser. Vi har vært en gruppe på fire personer som har laget en felles rapport hvor alle har bidratt. Egil Petter Stræte har vært prosjektleder, Aina Winsvold og Isabelle Hugøy har stått for intervjuarbeidet, mens Vetle Wiersholm Færaas har stått for spørreundersøkelsene. Vi takker Alexander Zahl-Thanem for bistand og faglig støtte i gjennomføringen av spørreundersøkelsene. Takk til Katrina Rønningen for gode råd og innspill. Hun har vært fagfelle for prosjektet og rapporten. Vi takker Tamila Dahlberg for tilrettelegging av rapporten for endelig publisering. Alle gjenværende feil og mangler er forfatternes ansvar.

Takk til de som stilte opp på intervjuer og svarte på spørreundersøkelsene. Vi takker Troms fylkeskommune for oppdraget og håper både oppdragsgiver og partene i jordbruksoppgjøret finner nytte i evalueringen.

25. mars 2026

Egil Petter Stræte

prosjektleder

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Innholdsfortegnelse.....	3
Tabelliste.....	6
Figurliste	7
Sammendrag.....	8
Summary.....	10
1. Bakgrunn for områdesatsingen	12
1.1 Innledning.....	12
1.2 Formål med evalueringen	13
1.3 Tidligere undersøkelser.....	13
1.4 Evalueringens analysemodell.....	22
2. Metoder og data	26
2.1 Evalueringsmodell	26
2.2 Intervjuer.....	27
2.3 Spørreundersøkelser	30
3. Landbruket i Nord-Norge.....	33
4. Beskrivelse av områdesatsingen	38
4.1 Fra intensjon til operasjonalisering.....	38
4.1.1 Starten.....	38
4.1.2 Forskriften for ordningen	40
4.1.3 Organisering av ordningen	40
4.1.4 Saksbehandlingen	41
4.1.5 Økonomisk ramme og fordeling.....	42
4.1.6 Føringer i utlysingene	43
4.2 Bruken av midler til prosjekter	43
4.2.1 Søknader om midler	43
4.2.2 Fordeling av tilsagn.....	43
4.2.3 Prosjekter som har fått tilsagn om finansiering	45
4.2.4 Øremerka midler til NIBIO	46
4.3 Gjennomføring, kommunikasjon og rapportering fra prosjektene	49

5. Resultater fra intervjuundersøkelsen (saksbehandlere, interessenter og prosjektledere)	55
5.1. Etableringsfasen	55
5.1.1 Prioriteringer	55
5.1.2 Innflytelse	57
5.2. Programsatsingens mål	58
5.2.1 Om satsing styrker sårbare produsentmiljøer	58
5.2.2 Hvordan en slik satsing kan styrke sårbare områder	60
5.3. Satsingens organisering og ressurser	62
5.3.1 Organisering	62
5.3.2 Samarbeid	63
5.3.3 Sammenheng mellom ambisjoner og tilgjengelige ressurser i områdesatsingen	64
5.4 Operativ fase med utlysinger og tildelinger	65
5.4.1 Utlysing og tildeling	65
5.4.2 Informasjon og interesse vs. søknader	66
5.4.3 Saksbehandling	67
5.5 Resultater fra intervjuer med prosjektledere	67
5.5.1 Kommunikasjon med forvaltningen	67
5.5.2 Organisering og samarbeid	68
5.5.3 Gjennomføring av prosjekter	69
5.5.4 Resultater	72
5.5.5 Læring (prosjektspesifikk og på tvers)	73
5. 6. Styrker og svakheter ved områdesatsingen	74
5.6.1 Styrker	74
5.6.2. Svakheter	75
6. Intervjuundersøkelse: Hva mener bøndene?	77
6.1 Kompetanse og nettverk	77
6.2 Motivasjoner	78
6.3 utfordringer	78
6.4 Fremtidsaspekter	81
6.5 Prosjekterfaring	82

6.6 Om «sårbare produsentmiljøer» og ordningen	84
6.7 Beredskap og landbrukets samfunnsmessige betydning	86
6.8 Oppsummerende om bøndernes meninger.....	88
7. Resultater fra spørreundersøkelser	90
7.1 Hva mener prosjektlederne om prosjektene?.....	90
7.2 Hva mener forvaltning og interessenter til landbruket områdesatsingen?	95
7.3 Tema på tvers av spørreundersøkelsene	97
7.3.1 Vurdering av forvaltningen av ordningen.....	97
7.3.2 Oppfattet måloppnåelse.....	100
7.3.3 Informantenes forslag til forbedringer	101
7.4 Oppsummering.....	102
8. Diskusjon.....	103
8.1 Måloppnåelse	103
8.2 Refleksjon om sårbare produsentmiljøer	104
8.3 utfordringer for gårdbrukere.....	105
8.3.1 Tilgang på jord som flaskehals.....	106
8.3.2 Byråkratiske hindre	106
8.3.3 Rovdyr	106
8.3.4 Klimatiske forhold og kort vekstsesong.....	106
8.3.5 Infrastruktur.....	106
8.3.6 Kompetanse, fagmiljø og nettverk	107
8.3.7 Veivalgsproblematikk	108
8.4 Satsingen forsterker eksisterende strukturer	109
8.5 Treffer områdesatsingen behovet?	110
8.6 Ordningens innretning og forvaltning.....	112
8.6.1 Hvordan fungerer ordningen?	112
8.6.2 Samspill med andre ordninger	115
8.6.3 Hva er potensialet for effekter?	115
9. Konklusjon	117
10. Anbefalinger	120
10.1 Anbefalinger innenfor satsingen.....	120
10.2 Anbefalinger utenfor satsingen	122

Referanser.....	124
Vedlegg 1: Prosjekter med tilsagn.....	127

Tabelliste

Tabell 1: Fylkesfordeling av ordinær budsjetttramme til IBU-midler i landbruket. 2025 og 2015	18
Tabell 2: Oppsummering av noen funn om IBU-ordningen fra intervjuene i fylkene .	21
Tabell 3: Finansiering av områdesatsingen 2023-25. Mill. kroner	42
Tabell 4: Søknader og tilslag pr. år	43
Tabell 5: Tilsagn fordelt på år og kategori. 1000 kr.....	44
Tabell 6: Prosjekter med tilsagn fordelt på type prosjekt. 2023-25.	45
Tabell 7: Tilsagn fordelt på produksjoner. 2023-25	46
Tabell 8: Oversikt over prosjekter/aktivitet i regi av NIBIO tildelt av øremerka midler fra områdesatsingen for 2023-2026 og arbeidsperiode. Prosjekter merket med grått er ferdigstilt. Prosjekter merket med gult blir videreført i 2026. Prosjekter uten farge starter opp i 2026	47
Tabell 9: Oversikt over avsluttede prosjekter/aktiviteter	50
Tabell 10: Prosjektledere med utdyping av måloppnåelse.....	91
Tabell 11: Prosjektledere om målgrupper prosjektene har hatt effekt på.....	93
Tabell 12: Fra spørreundersøkelsen, om styrker og svakheter ved områdesatsingen.	95
Tabell 13: Fra spørreundersøkelsen: Forslag til forbedringer.....	101

Figurliste

Figur 1: Utvikling i IBU-tilsagn i fylkene i perioden 2015-2025, tall i millioner kroner.	17
Figur 2: Forhold som påvirker gårdbrukerens og husholdets beslutninger om fremtiden	23
Figur 3: Hovedelementer i evalueringen.....	26
Figur 4: Antall respondenter i de tre spørreundersøkelsene.....	31
Figur 5: Antall gårdsbruk i fjellregionen, Nord-Norge og landet for øvrig, 2015-2023	33
Figur 6: Antall jordbruksforetak med areal i drift og som har søkt produksjonstilskudd	34
Figur 7: Utvikling i melkeproduksjonen, Troms, Nordland og Finnmark. Tonn. 2020- 2025	35
Figur 8: Utvikling i kjøttproduksjon (storfe, småfe, gris). Finnmark, Troms, Nordland. Tonn. 2020-2025.....	35
Figur 9: Sårbare jordbruksområder i Nord-Norge.....	36
Figur 10: Saksgang i tildeling av midler til prosjekter.....	41
Figur 11: prosentvis fordeling av hvor i prosessen prosjektene er (n=14)	90
Figur 12: Prosentvis fordeling av hvilken grad prosjektledere opplever at prosjektet når sitt hovedmål (n=11).....	91
Figur 13: Prosentvis fordeling av hvilken grad prosjektene har bidratt til satsingens hovedmål (n=11).....	94
Figur 14: Prosentvis fordeling av hvor fornøyde forvaltning og interessenter er med forskjellige aspekter av satsingen (n=15)	95
Figur 15: Prosentvis fordeling av hvordan prosjektledere som fikk bevilget midler og prosjektledere som fikk avslått søknaden opplevde søknadsprosessen (n=23)	97
Figur 16: Prosentvis fremstilling av hvordan prosjektledere som fikk avslag oppfattet begrunnelsen for avslaget (n=12).....	98
Figur 17: Prosentvis fordeling av hvordan rapporteringen i prosjektene har foregått (n=11).....	99
Figur 18: Prosentvis fordeling av hvordan forvaltning og interessenter vurderer den landbruksfaglige kompetansen i de nordnorske fylkeskommunene (n=14)	99
Figur 19: Prosentvis fordeling av oppfattet effekt av ordningen på det nordnorske landbruket (n=25).....	100

Sammendrag

Målene for områdesatsingen *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord* er «å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, og heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk», slik det er formulert i egen forskrift. Ordningen ble satt i gang med midler vedtatt i jordbruksavtalen 2022 og ble operativ i 2023. Midlene kan brukes som tilskudd til utviklingsrettede fellesskapstiltak. Denne evalueringen omfatter perioden 2023-25. For disse årene har det vært 75 mill. kroner til disposisjon, herav 54 mill. kroner fra jordbruksavtalen og 21 mill. kroner fra fylkeskommunene. Av midlene fra jordbruksavtalen er fem mill. kroner hvert år øremerka til NIBIO, noe som ble fastsatt i jordbruksavtalen. Etter oppsplittingen av Troms og Finnmark fylkeskommune fra 2024 er områdesatsingen forvaltet av Troms fylkeskommune i samarbeid med Partnerskap for landbruk i nord.

Ordningen er lagt opp med en til to årlige utlysinger etter søknader av prosjekter som kan bidra til å oppfylle målene. I gjennomføringen av områdesatsingen har to viktige valg lagt føringer for prioritering av prosjekter. For det første har sårbare produsentmiljøer blitt forstått som å gjelde hele Nord-Norge. Det betyr at prosjekter som omfatter alle tre fylker er blitt prioritert. For det andre er det prioritert prosjekter som er mest mulig innrettet for å gi inntektsvirkning hos gårdbrukere.

Siden områdesatsingen er fersk er det få prosjekter som er avsluttet og har sluttrapportert. I denne evalueringen er det derfor for tidlig å ha et grunnlag til å vurdere effekter av områdesatsingen. Evalueringen legger vekt på å vurdere ordningens innretting og gjennomføring, samt potensialet for effekter og dermed måloppnåelse. Det er brukt dokumentstudier, spørreundersøkelser (prosjektledere, prosjektsøkere, forvaltning og interessenter) og intervjuer (forvaltning, prosjektledere, interessenter og gårdbrukere).

Vår hovedkonklusjon er at områdesatsingen er nyttig og gir effekt i retning av målsettingene for satsingen. Siden de aller fleste prosjektene fortsatt er i gang, er det et svakt grunnlag for å vurdere konkrete effekter. Ambisjonene i målsettingene for satsingen er høye, men målene er ikke konkretisert til hva som er god eller dårlig måloppfyllelse. Vår vurdering er likevel at områdesatsingen er for begrenset i form av rammer og innretning til at ambisjonene i målene vil nås i vesentlig grad. Områdesatsingen er også sårbar ved at prosjekter med tilsagn fra satsingen i mindre grad er koplet til satsingen, i tillegg til at disse samlet sett ikke vil kunne snu de strukturelle utfordringene vi har pekt på. Vi vil likevel anbefale at ordningen

videreføres fordi den bidrar i retning av målene, fyller et hull i virkemiddelapparatet og har en positiv virkning på samarbeid på tvers i landsdelen.

Det er imidlertid behov for forbedringer. I det videre arbeidet med å styrke produsentmiljøer i Nord-Norge pekes det i evalueringen på utfordringer som krever oppfølging både innenfor og utenfor dagens satsing.

Innenfor områdesatsingen foreslås både videreføring og nye tema som for eksempel tilgang på jord- og beiteressurser, enkelte byråkratiske hindre, rovdyr, tilpasninger til klimatiske forhold og kort vekstsesong, svakheter i infrastruktur og støtteapparat, kompetanse og fagmiljø, ujevn landbruksfaglig forståelse, kompetanse og kapasitet i forvaltningen på kommunalt og fylkeskommunalt nivå, manglende insentiver og lønnsomhet i enkelte produksjoner, og usikkerhet rundt økonomisk risiko samt om det blir bevilgning av nye tilskudd til store investeringer. Det er også forslag om bedre samlet styring av prosjektene, bedre gjennomføring av ordningen og mer vekt på formidling og kommunikasjon.

Målene for områdesatsingen er ambisiøse. Selv om satsingen treffer et behov som bidrar i retning av målene, er rammen for ordningen ikke tilstrekkelig for å imøtekomme grunnleggende strukturelle utfordringer for landbruket i Nord-Norge, inkludert klima, lange avstander, spredt foredlingsindustri og høye byggekostnader. I en videreføring bør dette gripes sterkere fatt i, også utenfor dagens ordning, i et mer kraftfullt forsøk på å snu den negative trenden i landbruket i regionen. Nordnorsk landbruk har en viktig stilling i lys av landbrukets og matsystemets funksjon i en totalberedskap. Vi anbefaler derfor en utvidet ordning som ser all fôr- og matproduksjon i landsdelen – som et matsystem – i sammenheng.

Summary

The objectives of the area initiative *Sustainable Food Production and Value Creation in the North* are “to strengthen vulnerable producer environments in Finnmark, Troms, and Nordland, counteract farm closures, increase land use, and raise the competence of the agricultural sector and the food value chain, as well as utilize regional advantages and opportunities within Arctic agriculture,” as stated in its regulation. The scheme was launched with funding approved in the 2022 Agricultural Agreement and became operational in 2023. The funds may be used as grants for development-oriented joint initiatives. This evaluation covers the period 2023–25. For these years, NOK 75 million has been available, of which NOK 54 million comes from the Agricultural Agreement and NOK 21 million from the county municipalities. Of the funds from the Agricultural Agreement, NOK 5 million per year is earmarked for NIBIO, as determined in the agreement. Following the split of Troms and Finnmark County Municipality in 2024, the initiative has been administered by Troms County Municipality in collaboration with the Agricultural partnership in Northern Norway.

The scheme is organized with one to two annual calls for project proposals that can help achieve the objectives. In the implementation of the initiative, two key choices have shaped project prioritization. First, “vulnerable producer environments” have been interpreted to cover the whole of Northern Norway. This means that projects involving all three counties have been prioritized. Second, priority has been given to projects most directly aimed at creating income effects for farmers.

Since the initiative is still new, few projects have been completed and submitted final reports. It is therefore premature for this evaluation to give a final assessment of the effects of the initiative. The evaluation instead emphasizes assessing the scheme’s design and implementation, as well as the potential for effects and thus goal achievement. The evaluation is based upon document reviews, surveys (project managers, applicants, administrators, and stakeholders), and interviews (administrators, project managers, stakeholders, and farmers).

Our main conclusion is that the initiative is useful and has effects in the direction of the stated objectives. Since nearly all projects are still ongoing, the basis for assessing concrete effects is limited. The ambitions in the objectives are high, but they are not operationalized in terms of what constitutes good or poor goal attainment. Our assessment is nonetheless that the initiative is limited—in terms of scope and design—in its ability to achieve the ambitions to a substantial degree. The initiative is also vulnerable because projects that have received funding are not strongly connected to the initiative itself, and because these projects collectively cannot reverse the

structural challenges we have identified. However, we still recommend continuing the scheme because it contributes toward achieving the objectives, fills a gap in the policy instrument landscape, and has a positive impact on cross-regional collaboration.

There is, however, a need for improvements. In the further effort to strengthen producer community in Northern Norway, the evaluation points to challenges requiring follow-up both within and beyond the current initiative.

Within the initiative, continued efforts and new themes are proposed, such as access to land and grazing resources, certain bureaucratic obstacles, predators, adaptations to climatic conditions and short growing seasons, weaknesses in infrastructure and support systems, competence and professional environments, uneven agricultural understanding, competence and capacity within municipal and county administration, lack of incentives and profitability in certain productions, and uncertainty regarding financial risk as well as funding for major investments. Suggestions also include better overall project governance, improved implementation, and greater emphasis on dissemination and communication.

Furthermore, the objectives of the initiative are ambitious. Although the scheme addresses a need and contributes toward the goals, the framework is not sufficient to address the underlying structural challenges in Northern Norwegian agriculture, including climate, long distances, dispersed processing industry, and high construction costs. A continuation should address these factors more thoroughly, also beyond the current scheme, as part of a more forceful attempt to reverse the negative trend in the region's agriculture. Northern Norwegian agriculture plays a crucial role, given the importance of agricultural production and the wider food system for national food security in a geographical perspective. We therefore recommend an expanded scheme that recognises all feed and food production in the region as components of an integrated food system.

1. Bakgrunn for områdesatsingen

1.1 Innledning

Målene for satsingen er «å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, og heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk», slik det er formulert i forskriften for ordningen (Lovdata 2023). Satsingen inngår i et overordnet politisk mål for å sikre matproduksjon, industri og bosetting i Nord-Norge som et viktig middel for totalberedskapen i Norge (LMD 2025).

Ordningen er finansiert med midler over jordbruksavtalen, første gang avsatt i 2022, og med fylkeskommunale midler fra Finnmark, Troms og Nordland. Ordningen ble etablert i etterkant av den tidligere områdesatsingen med arktisk landbruk (LMD 2022). Over jordbruksavtalen er det pr. i dag to områdesatsinger, i nord og i fjellandbruket. Det er nylig gjennomført en utredning om tilstanden i fjellandbruket (Sand mfl. 2025).

Troms fylkeskommune forvalter og koordinerer satsingen i samarbeid med fylkeskommunene i Finnmark og Nordland, organisasjonene i landbruket, statsforvaltere, Innovasjon Norge, Sametinget og NIBIO. Allerede ved etableringen ble det lagt stor vekt på samarbeid, og regionalt samarbeid ble lagt inn som en forutsetning (LMD 2022).

Fra avtalepartenes og Landbruks- og matdepartementets side ble det vist flere eksempler på aktuelle tiltak. Forskning er vektlagt, og det er avsatt midler til forskning i regi av NIBIO. Satsingen er rettet mot fellestiltak, mer enn enkeltbedrifter. Utlysingen for 2025 var tydelig på at det ikke gis støtte til investeringer eller ordinær drift, slik at enkeltbedrifter skal henvende seg til Innovasjon Norge for direkte bedriftsstøtte.

For årene 2023-25 har det vært 75 mill. kroner til disposisjon, herav 54 mill. kroner fra jordbruksavtalen og 21 mill. kroner fra fylkeskommunene. Av midlene fra jordbruksavtalen er fem mill. kroner hvert år øremerka til NIBIO. I jordbruksavtalen for 2025 ble det avsatt midler til videreføring av satsingen i 2026. Vi er inne i en periode i jordbrukspolitikken med store endringer knyttet til blant annet krav om lavere klimagassutslipp og bedre dyrevelferd. Eksempelvis inngikk staten og faglagene i 2019 en intensjonsavtale om reduserte klimagassutslipp og økt opptak av karbon fra jordbruket mellom 2021 og 2030. Stortinget vedtok i 2004 at produksjon av melk og storfekjøtt skal foregå i løsdriftsfjøs innen 2024. Senere ble denne fristen forlenget til 2034. Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-ordningen) har

bidratt til store investeringer for å få produksjonen i tråd med nye regler. En av de prioriterte arbeidspakkene i områdesatsingen er overgang fra bås- til løsdriftsfjøs. Kravet om løsdriftsfjøs er noe som opptar mange innen melkeproduksjonen. For de som er avhengig av å investere i nytt fjøs eller en større ombygging, er det usikkerhet knyttet til om en skal gjøre disse investeringene, både ut fra lønnsomhet og ut fra fremtidsønsker. En avvikling av melkeproduksjonen kan forsterke sårbarheten i de områdene som ordningen er innrettet mot.

1.2 Formål med evalueringen

Evalueringen skal se nærmere på hvordan satsingen på sårbare produsentmiljøer i nord fungerer gjennom:

1. Å drøfte ordningens måloppnåelse slik det er formulert i oppdrag, forskrift og utlysinger.
2. Å beskrive og drøfte hvordan ordningens innretning og forvaltningsmodell fungerer og vurdere potensialet for effekter for gårdbrukere, produksjon og sårbare områder gjennom de iverksatte prosjektene. I dette inngår samhandlingen i det regionale partnerskapet.
3. Å utarbeide og begrunne eventuelle innspill og forslag til forbedring av satsingen, både med tanke på ordningens formål og organisatoriske forhold.

Siden områdesatsingen er fersk, og det første prosjektet fikk tilsagn medio 2023, er det få prosjekter som er avsluttet og har sluttrapportert. I denne evalueringen er det derfor for tidlig å ha et grunnlag til å gi sikre vurderinger av effekter av områdesatsingen.

1.3 Tidligere undersøkelser

Arktisk landbruk var en forløper for områdesatsingen *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord*. Satsingen arktisk landbruk, sammen med ordning for fjellandbruket, ble evaluert av Oxford Research i 2022 (Brastad mfl. 2022). De pekte på at ordningene var godt innrettet og ga god valuta for pengene. De anbefalte imidlertid noen tiltak for å gjøre dem enda bedre (s. 29):

- Porteføljetilnærming - fra enkeltprosjekter til mer samlet innsats
- Tydeliggjøring av hvordan man tilnærmer seg verdiskaping
- Styrking av formidlingsinnsatsen rettet mot næringsaktørene
- Mer oppfølging i ettertid
- Bedre utnyttelse av det regionale virkemiddelapparatet
- Vurdere hva som er hensiktsmessig prosjektstørrelse

- Kortere gjennomsnittlig tidshorison for prosjektene

Samme år publiserte AgriAnalyse en rapport om jordbruket i Troms og Finnmark. Den pekte på en fortsatt negativ trend i jordbruket i retning færre bønder, areal som har går ut av produksjon og underdekning av kjøtt i markedet (Hillestad mfl. 2022). Forfatterne foreslo derfor en egen satsing i Nord-Norge, som deriblant styrker økonomiske virkemidler i nord – inkludert i overgangen fra båsfjøs til løsdrift – styrker kjøttproduksjon (særlig gris) og stimulerer til økt bruk av beiteressurser. Dagens områdesatsing kan derfor betraktes som en politisk og administrativ respons på funnene og forslagene i begge rapportene (Brastad mfl. 2022; Hillestad mfl. 2022) som ble publisert i forkant av jordbruksforhandlingene i 2022¹.

Riksrevisjonen gjennomførte for noen år siden en undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket (Riksrevisjonen 2010). Den fant, basert på Ruralis' spørreundersøkelse «Trender i norsk landbruk», at krav om store investeringer er en viktig faktor når gårdbrukere vurderer gårdens fremtidige drift, inkludert det å legge ned driften. Dette støttes også av funn i undersøkelsen TFoU (nå SINTEF) gjorde for Innovasjon Norge i 2019 angående satsingen på melkebruk (Sand mfl. 2019).

En kontrollgruppestudie av Vik mfl. (2017) og en mer deskriptiv analyse av Sand mfl. (2019) viser at investeringsvirkemidlene bidrar til landbrukspolitisk måloppnåelse i, samtidig som tilskuddene i stor grad er utløsende for 90-97 prosent av investeringene som har fått tilskudd (Innovasjon Norge 2024). Sand mfl. (2019) går også inn på at målsettinger og føringer for ordningen er mange og til sammen komplekse, og kan gi betydelig fortolkningsrom. En områdesatsing i nord med en rekke ulike prosjekter vil kunne forventes å bidra med kunnskap og stimulering inn mot investeringer for fremtiden i næringen.

Oxford Research (2022) viser at tilskuddsmidler til tilleggsnæring og tradisjonelt landbruk har relativt lik utløsende effekt for investeringene. Investeringsvirkemidler har altså en betydelig effekt på investeringsvalg. Samtidig peker andre studier også på sosiokulturelle drivere for investeringsbeslutninger blant melkeprodusenter der ønske om en mer fleksibel og moderne livsstil er medvirkende til investeringer i melkerobot og løsdriftsfjøs (Hansen 2015; Vik mfl. 2019), i tillegg til idealer knyttet til det å være en god gårdbruker (Hugøy 2025). I evalueringen av områdesatsingen i nord, hvor melkeproduksjon dominerer, vil derfor intervjuer med gårdbrukere som berøres av

---

¹ Agrianalyse sin rapport ble korrigert i september 2022.

prosjekter i satsingen være nødvendig for å avdekke kompleksiteten i investeringsvalg og andre beslutninger som berører gårdsdrift og hushold.

I Nord-Norge spiller landbruket en nøkkelrolle for regional verdiskaping og sysselsetting, og er en forutsetning for bosetting i regionen (Rye mfl. 2024). Grovfôrproduksjon og husdyrhold er av størst betydning i jordbruket i nord, og det er melkeproduksjonen som står for den største verdiskapingen innenfor jordbruket (Aune-Lundberg mfl. 2024). Likevel er nedgangen i antall bruk og jordbruksareal, samt gjengroing av kulturlandskap de siste to tiårene en utfordring både for landbrukets levedyktighet i regionens spesielt, men også for den nasjonale totalberedskapen generelt (Bjerke 2024; NBS 2022). Strukturendringen i retning færre og større bruk med flere antall kyr i melkeproduksjon må sees i sammenheng med høye kostnader som følger av investeringer i fjøs og utstyr som melkerobot (Rye mfl. 2024).

Ruralis sin rapport fra 2018 om trender i landbruket i Troms og Finnmark peker på at melkeprodusenter i regionen opplever positiv økonomisk utvikling, og at det er høyest sannsynlighet for at noen ønsker å overta gården på bruk med melkeproduksjon. Likevel er det behov for store investeringer for å tilfredsstille løsdriftskravet, noe ikke alle var klare for på det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført (Ruralis 2018). Andre utfordringer er størrelsen på jordstykker. Selv om det også varierer i Nord-Norge, er gjennomsnittet langt under snittet ellers i landet, noe som medfører at produktive arealer risikerer å gå ut av drift dersom det ikke anses som rasjonelt og effektivt å drive (Stokstad 2021). Utmarksbeite har høy kvalitet og det er potensiale for bedre utnyttelse av disse da det er mye ledig beitekapasitet. Likevel kan det by på utfordringer relatert til bevegelser av folk, fe og rovdyr (Bjerke 2024), ikke minst kan dette medføre svært mye ekstraarbeid.

SINTEF og Ruralis publiserte i 2025 en rapport om jordbruket i fjellandbrukskommunene i Norge (Sand mfl. 2025). Denne rapporten peker på klare utfordringer for grovfôrbaserte produksjoner i disse områdene, og at det som kan være tilleggsnæringer og styrke opp om tradisjonelt landbruk, kan gå over til å bli den eneste næringsaktiviteten på mange gårder. Basert på bl.a. undersøkelser SINTEF gjorde i 2023 om tilleggsnærings betydning og vilkår (Haugset mfl. 2023; Sand mfl. 2023), vil det være viktig å følge opp hvordan satsinger fungerer for tilleggsnæringer, og hvordan de er koblet til tradisjonelt landbruk. Områdesatsingen i nord er i et annet område og kan ha andre utfordringer, men likevel kan det være verdifullt å se på disse erfaringene fra andre deler av landet. Sammenlignet med ellers i Norge er det mindre vanlig for gårdbrukere i Nord-Norge å ha tilleggsnæringer. Likevel kan tilleggsnæringer som reiseliv, vedproduksjon og småskalaproduksjon av lokale matvarer skape nye muligheter for gårdbrukere (Rye mfl. 2024).

I etterkant av uåret i 2010 gjennomførte Ruralis (da Bygdeforskning) en utredning av Tromslandbruket og identifiserte en rekke sårbarheter (Rønningen mfl. 2011; Bjørkhaug og Rønningen 2014).

En del av disse ble forbedret i etterkant, men enkelte faktorer er igjen blitt fremtredende.

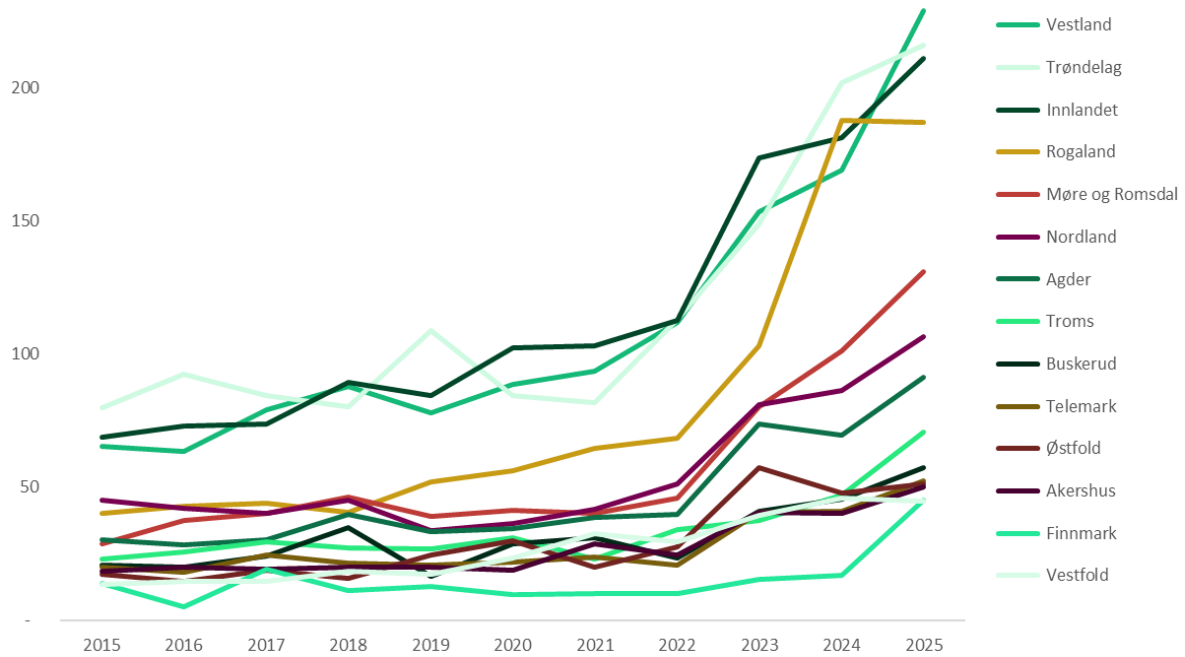
Norges Bondelag har gjennomført en regional analyse av tilstanden i landbruket basert på indikatorene:² Jordbruksareal i drift, omdisponering av dyrkamark til andre formål, antall jordbruksforetak, leveransevolum av melk, storfekjøtt, småfekjøtt, svinekjøtt, egg & fjørfekjøtt, og summert areal av frukt, bær, grønnsaker og poteter. Her viser analysen at i Nordland og Troms er mange av regionene med størst nedgang i både jordbruksareal og antall foretak. Finnmark derimot kommer bedre ut med sine regioner, mer gjennomsnittlig i en nasjonal målestokk.

Evalueringen av investeringsvirkemidler (IBU)

En annen evaluering har også foregått vinteren 2025/26. Tilskudd til investering i landbruk og bedriftsutvikling i landbruk (IBU) er blitt evaluert av Ruralis og SINTEF. Dette er også relevant for områdesatsingen i Nord-Norge og vår evaluering. Investeringer i landbruket er uttrykk for en fremtidstro, bedre grunnlag for rekruttering og dermed styrking av landbruket i Nord-Norge, noe som områdesatsingen skal bidra til. Økte investering og økt interesse for tilskudd kan dermed indikere at områdesatsingen har en effekt blant annet i form av å mobilisere for utbygging av driftsbygninger og overgang til løsdriftsfjøs.

---

²<https://www.bondebladet.no/kartlegging-av-norsk-landbruk-vekst-i-agder-nedgang-i-nordland-og-troms/o/5-150-150142>

Figur 1: Utvikling i IBU-tilsagn i fylkene i perioden 2015-2025, tall i millioner kroner.

Kilde: Mittenzwei mfl. 2026.

I figuren over vises utviklingen i IBU-tilsagn i alle landets fylker. Alle de tre nordligste fylkene viser en kraftig økning etter 2022, i tråd med økning i bevilgningene til alle fylkene. I *Tabell 1* vises fylkesfordelinga av budsjetttramme. Denne fordelingsnøkkelen har vært uendret siden 2008, slik at andelen har vært lik selv om ramma er økt kraftig fra 2015 til 2025.

Tabell 1: Fylkesfordeling av ordinær budsjetttramme til IBU-midler i landbruket. 2025 og 2015

Fylke	2025 (Budsjetttramme 1 vedtatt i jordbruksoppkjøret)		2025 (Alternativ 2 vedtatt i statsbudsjettet)		2015	
	Millioner kroner	Andel nasjonalt	Millioner kroner	Andel nasjonalt	Millioner kroner	Andel nasjonalt
Finnmark	39,6	3,3 %	48,3	3,7 %	16,2	3,3 %
Troms	57,1	4,8 %	69,8	5,3 %	23,5	4,8 %
Nordland	84,6	7,1 %	103,4	7,9 %	34,8	7,2 %
Trøndelag	185,1	15,6 %	200,7	15,3 %	76,0	15,6 %
Møre og Romsdal	87,2	7,4 %	94,6	7,2 %	35,8	7,4 %
Vestland	166,3	14,0 %	180,3	13,8 %	68,3	14,0 %
Rogaland	94,7	8,0 %	102,7	7,8 %	38,9	8,0 %
Agder	71,2	6,0 %	77,2	5,9 %	29,2	6,0 %
Telemark	44,0	3,7 %	47,7	3,6 %	18,1	3,7 %
Vestfold	35,7	3,0 %	38,7	3,0 %	14,7	3,0 %
Buskerud	53,3	4,5 %	57,8	4,4 %	21,9	4,5 %
Akershus	39,9	3,4 %	43,3	3,3 %	16,4	3,4 %
Østfold	45,0	3,8 %	48,8	3,7 %	18,5	3,8 %
Innlandet	180,4	15,2 %	195,6	14,9 %	74,0	15,2 %
Sum fylkesfordelt	1 184,1	100,0 %	1 309,1	100,0 %	486,3	100,0 %
Nasjonal pott	100,0		150,0		0,0	
Sum	1 284,1		1 459,1		486,3	

Kilde: Mittenzwei mfl. 2026, Innovasjon Norges oppdragsbrev for 2015 og 2025.

I seg selv gir ikke *Tabell 1* noen indikasjon på effekt av områdesatsingen, men det meldes fra Innovasjon Norge om stor interesse for søknad om tilskudd i 2026, noe som er økt sammenlignet med tidligere år. Troms stoppet i februar 2026 å ta imot nye søknader fordi årets pott allerede var overskredet, mens Nordland har fremflyttet

søknadsfristen fordi de opplever «svært stor etterspørsel og [har] mange saker til vurdering» og årets ramme er oversteget, samt mye av neste års ramme.³

De tre nordligste fylkene har med andre ord beholdt sin andel av de totale tilgjengelige investeringstilskudd og de har vist en kraftig økning i tilsagn de siste årene, og Nordland og Troms har i 2026 så stor interesse at de ser seg nødt til å innføre begrensende tiltak.

Det er fortsatt behov for både mer tilskudd og økt engasjement i Nordland, Troms og Finnmark for å nå kravet om løsdriftsfjøs i 2034. Evalueringen av investeringstilskudd har også gjort en vurdering av behovet for tilskudd ut fra behovet for løsdriftsinvesteringer og tilgangen på tilskudd basert på de rammene som var tilgjengelig i 2025. Deres beregninger viser at særlig Rogaland har et stort investeringsbehov til løsdriftsfjøs opp mot hva som er tilgjengelig for sitt fylke. Det betyr at hvis løsdriftsfjøs skal prioriteres må det ta en svært stor del av potten, kanskje alt. Fylkene Vestland, Nordland, Møre og Romsdal og Innlandet har også et enormt investeringsbehov til løsdriftsfjøs. Troms, Trøndelag og Agder, har også en svært høy etterspørsel etter løsdriftsinvesteringer som gjør det vanskelig å prioritere en del andre produksjoner. Finnmark er i en enklere situasjon enn de nevnte fylkene, men likevel større behov enn fylker med liten andel melkeproduksjon.

Kjennetegn ved mottakere av BU-midler til tradisjonelt landbruk

Områdesatsingen skal blant annet bidra til «å styrke sårbare produsentmiljøer» og «motvirke bruksnedgang». Det å nå frem til de rette personene er da viktig med tanke på å få effekt. Ulike personer og aktører ellers har ulike behov, men en viktig målgruppe er de som er kandidater for å investere for fremtiden, og for mange vil det være aktuelt å søke om investeringstilskudd. Hvem er det så som gjør det? Dette er blitt gjort i forbindelse med evalueringen av investeringstilskudd. Der er det hentet data fra undersøkelsen Trender i norsk landbruk som Ruralis gjennomfører hvert andre år. Her er begrepet bygdeutviklingsmidler (BU-midler) brukt om investeringstilskudd (IBU-midler). - For å undersøke hva som kjennetegner gårdbrukere som har mottatt BU-midler til tradisjonelt landbruk, ble det gjennomført en logistisk regresjonsanalyse der sannsynligheten for å oppgi at man har mottatt BU-midler i løpet av de siste ti årene ble analysert. For detaljert fremstilling av resultatene fra denne regresjonsanalysen som ble brukt av evalueringsgruppen av investeringstilskudd, viser vi til Mittenzwei mfl. (2026).

---

³ <https://www.innovasjon Norge.no/artikkel/regionale-prioriteringer-for-landbruksmidler>

Her nøyer vi oss med oppsummeringen som til Mittenzwei mfl. (2026). Enheten her er gårdbrukere som har mottatt produksjonsstilskudd og besvart undesøkelsen. Oppsummert viser analysen deres at:

- **Kvinner** har 8 prosentpoeng lavere sannsynlighet for å ha mottatt BU-midler sammenlignet med menn.
- **Eldre gårdbrukere** har lavere sannsynlighet enn yngre gårdbrukere for å ha mottatt BU-midler.
- **Gårdbrukere med utdanning på høyskole eller universitet** har 9 prosentpoeng høyere sannsynlighet for å ha mottatt BU-midler enn dem med grunnskole eller tilsvarende utdanningsnivå.
- **Melkeprodusenter** har høyere sannsynlighet for å oppgi at de har mottatt BU-midler sammenlignet med gårdbrukere der den viktigste produksjonen er kjøttproduksjon av storfe eller sau, samt kornproduksjon.
- **Større gårdsbruk** har høyere sannsynlighet for å oppgi mottak av BU-midler enn mindre gårdsbruk.
- **Gårdbrukere som jobber fulltid utenfor gårdsdrifta**, har 8 prosentpoeng lavere sannsynlighet for å ha mottatt BU-midler sammenlignet med fulltidsgårdbrukere uten arbeid utenfor gårdsdrifta.

Analysen indikerer også at det landbruksfaglige arbeidsmiljøet har en selvstendig og sentral betydning for at en gårdbruker har mottatt BU-midler (Mittenzwei mfl. 2026). Dette er et argument for at fellestiltak som er rettet mot å styrke det landbruksfaglige arbeidsmiljøet også har et potensiale for å gi en effekt i form av ringvirkning ved å motivere gårdbrukere til å investere for fremtiden.

I evalueringen av IBU-midlene ble det gjennomført intervjuer i et utvalg fylker. Ett av dem var Troms. I *Tabell 2* er det trukket frem noen poeng fra funn i disse intervjuene. For Troms er det påpekt lav, men økende etterspørsel etter IBU-midler, noe vi senere har fått bekreftet ved at Innovasjon Norge allerede i februar sluttet å ta imot flere søknader i 2026. Videre er det påpekt mangel på gode rådgivingstjenester. Flere av de tildelte prosjektene i områdesatsingen er rettet mot rådgiving, slik at dette borger for en god prioritering.

Tabell 2: Oppsummering av noen funn om IBU-ordningen fra intervjuene i fylkene

Innlandet	Rogaland	Vestland	Telemark	Troms
<ul style="list-style-type: none"> • Stor oversøking på IBU-midler • Omfattende mobilisering • Prosjekt Innlandsfjøsset: Lønnsomme fjøsløsninger på små og mellomstore bruk • Regional toppfinansiering for løsdrift 	<ul style="list-style-type: none"> • Stor oversøking på IBU-midler • Melkeproduksjon er topp prioritert med den følge at andre produksjoner får svært liten prosjektstøtte gjennom IBU 	<ul style="list-style-type: none"> • Noe oversøking på IBU-midler • Storfeprosjekt som støtter opp om produsentmiljøer • Stor andel småfe som også vil prioriteres • Også behov innen frukt og grønt 	<ul style="list-style-type: none"> • Lav, men økende etterspørsel etter IBU-midler • Det startes nå mobiliseringsprosjekt på husdyrhold • Regional ekstra finansiering for tilleggsnæringer 	<ul style="list-style-type: none"> • Lav, men økende etterspørsel etter IBU-midler • Mangel på gode rådgivingstjenester • Mobiliseringsarbeid er krevende pga. store fysiske avstander • Ønsker en satsing på gris

Kilde: Mittenzwei mfl. 2026.

Motivasjon for å investere for fremtidig drift er noe som er dynamisk og kan påvirkes. I evalueringen av investeringsvirkemidlene (IBU) er mobilisering for investering noe som foregår fra både Innovasjon Norge og interessenter knyttet til ordningen. I Troms har det vært krevende å drive med mobiliseringsarbeid. Dette forklares med de store avstandene i regionen, og at mer generelt fører svakere lokale landbruksmiljøer til svakere mobilisering. Mobiliseringsarbeidet blir derfor hovedsakelig gjort digitalt (Mittenzwei mfl. 2026). Det oppleves å bli mer press på saksbehandlerne på grunn av at for få rådgivere i bankene og rådgivingsapparatet. Troms nevnes som et eksempel. Her er det også flere prosjekter i områdesatsingen som retter seg mot mobilisering innen flere produksjoner. Dette kan virke som et grep for å kompensere noe for de store avstandene.

Til slutt nevnes et funn om at det er ønskelig med en satsing på gris for å kunne opprettholde en verdikjede med slakteri. Også her har områdesatsingen imøtekommet dette ved et eget fellesprosjekt rettet mot griseproduksjon. Intervjuene i IBU-evalueringen er gjennomført etter at prosjektene i områdesatsingen er tildelt midler (2023-25).

Dette peker i retning av at det for tema investeringer er samsvar mellom de behov som IBU-evalueringen har funnet og de relevante prosjektprioriteringer som er gjort i områdesatsingen.

IBU-evalueringen konkluderer med at IBU-midlene til investeringer i tradisjonelt landbruk i stor grad virker etter sin hensikt, særlig tilskudd til investeringer i løsdriftsfjøs. Her understrekes det gjennomgående at midlene er avgjørende for slike investeringer, og dermed for fornyelse av driftsapparatet på enkeltbruk. På denne måten bidrar IBU-midlene også til å nå landbrukspolitiske mål, inkludert mål på

samfunnsnivå. Muligheter for økt støttesats har ledet til flere søknader, bl.a. i Troms som i 2026 for første gang vil bruke opp tildelt pott.

1.4 Evalueringens analysemodell

Evalueringen skal vurdere ordningens måloppnåelse og i hvilken grad ordningen har bidratt til bedret produsentøkonomi og produksjonsvolum i landsdelen. Vi stiller derfor med et team med god kjennskap til landbruk og god evalueringfaglig kompetanse.

I tillegg er det ønskelig med bruk av både kvalitative og kvantitative metoder i evalueringen, og særlig med innslag av intervjuer. Det er videre formulert konkrete spørsmål i utlysingen som ønskes dekt gjennom en evaluering:

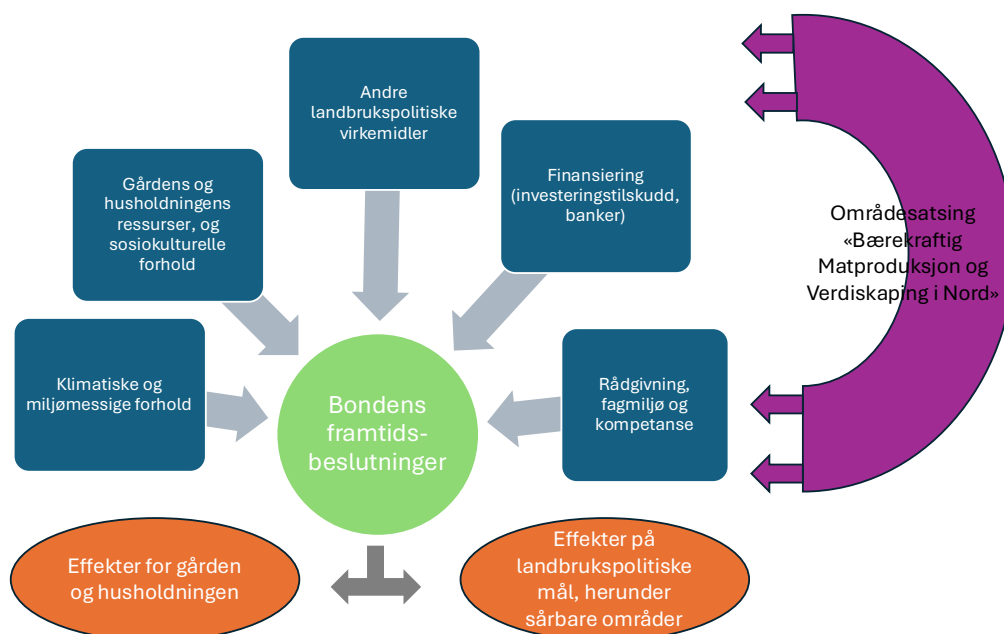
- *Er det hensiktsmessig sammenheng mellom mål, tiltak og ressurser i satsingene?*
- *Hva har vært de utløsende faktorene for å nå målsettingen for satsingene, og hva har eventuelt vært utfordrende?*
- *Hvordan har samarbeidet med andre relevante aktører bidratt til måloppnåelsen for satsingene?*
- *Hvordan har satsingene vært koblet opp mot regionalt partnerskap og regionalt næringsprogram for landbruket, og andre regionale strategier og virkemidler?*
- *Er midlene og satsingene forvaltet på en hensiktsmessig og effektiv måte?*
- *Bør satsingene videreføres, og eventuelt hvilke justeringer bør gjøres i formål, innretning, og forvaltning? Dette bl.a. sett opp mot tilgrensende aktører og virkemiddelapparat.*

Disse føringene for evalueringen betinger både prosess- og effektevaluering. Kompleksiteten i dette gjør det også nødvendig å bruke metodetriangulering, dvs. en samlet analyse som bruker ulike perspektiver, metoder og data for å belyse evalueringsspørsmålene fra ulike vinklinger. Kombinasjonen av forskjellige perspektiver gir oss også mulighet til å avdekke svakheter ved perspektivene hver for seg og vil dermed gi et bedre bilde av resultatenes gyldighet. Vi benytter derfor metodetriangulering i evalueringen med dokumentstudier, spørreundersøkelse blant de som har mottatt prosjektbevilgning, samt intervjuer med ulike aktører om erfaringer med områdesatsingen.

I denne evalueringen er det svakt grunnlag for å evaluere effekter av områdesatsingen. Til det kommer evalueringen for tidlig. Første prosjekt fikk tilsagn om midler medio 2023. Prosjektene er gjerne større og flerårige, slik at prosjektene er fortsatt i en gjennomføringsfase, og bare et fåtall har sluttrapportert. Vi er også gjort kjent med at det skjer ofte at prosjektperioden gjerne forlenges med ett år.

Vi ser at det er tildelt prosjekter som arbeider grundig med produksjonsøkonomi og driftsfaktorer i jordbruket, slik at evalueringen bør befatte seg med spørsmål knyttet til i hvilken grad ordningen, tildelingene og prosjektene som har fått tilsagn, er egnet til å nå mål og ønskede effekter. Innenfor rammene av en slik evaluering vil analyser av produksjonsøkonomi for å identifisere mulige sporbare effekter fra områdesatsingen bli for omfattende. Ytterligere kompliserende for effektevaluering er at ordningen ikke er rettet mot enkeltbedrifter, slik at effekten vil komme indirekte via fellesrettede tiltak. Vi mener derfor at en kvalitativ tilnærming med intervjuer og dokumentanalyser vil være best egnet for å kunne vurdere i hvilken grad ordningen er organisert og operasjonalisert for på sikt å oppnå de ønskede effekter.

For å realisere målet med satsingen kreves en rekke tiltak som innebærer samarbeid og involvering av en rekke aktører, og til slutt må gårdbrukere og deres husholdninger fatte beslutninger om fremtiden. I vår tilnærming legger vi vekt på at bøndernes beslutninger omgis av det landbrukspolitiske systemet med sine målsettinger, forvaltning og måter å påvirke på (jf. *Figur 2*). Dette valget påvirkes av mange forhold slik som gårdens og husholdningens ressurser, sosiale og kulturelle forhold, fagmiljø, ideologi, agronomiske kunnskapsparadigmer, landbrukspolitiske virkemidler, finansieringsmuligheter, rådgiving og kompetanse, samt klimatiske og miljømessige forhold, se f.eks. Hugøy (2025); Hugøy (2024).

Figur 2: Forhold som påvirker gårdbrukerens og husholdets beslutninger om fremtiden

Områdesatsingen arbeider gjennom prosjekter rettet mot ulike faktorer og aktører som virker inn på gårdbrukerens beslutninger. Gårdbrukeren gjør rasjonelle valg under usikkerhet. Dette innebærer blant annet vurderinger av den samlede nytten av beslutningen og tiltaket for hele husholdningen, og at hun/han kan velge å gjennomføre den selv om for eksempel en enkelt investerings bedriftsøkonomiske lønnsomhet er svak.

Gårdbrukerens beslutninger påvirker ikke bare egen gård og husholdning, men også i hvilken grad jordbruket i et område, som i dette tilfellet, oppfyller landbrukspolitiske mål. Dette betyr at det blir viktig å se på om prosjektene i denne områdesatsingen er egnet til å stimulere gårdbrukeres beslutninger til å være bærekraftige både på gårds-, husholdnings- og samfunnsnivå.

Tiltak som er rettet mot fellesskap og ikke enkeltbedrifter, kan ha større langtidseffekter enn mer umiddelbare effekter. Dette kan være et moment å trekke inn i vurdering av prosjektene. Vi kan da vurdere potensialet for langtidseffekter, samt hva som kan være umiddelbare effekter. Fellesrettede tiltak kan være vanskelig å spore tilbake til med tanke på direkte effekt på produksjonsøkonomi og volum.

Melkeproduksjon er spesielt viktig for å oppnå landbrukspolitiske mål slik som matsikkerhet/beredskap og jordbruk over hele landet, ikke minst i sårbare områder i Nord-Norge. En utfordring er at lønnsnivået på mindre bruk som regel er svakere enn på større bruk (NIBIO 2023). Derfor får vi strukturrasjonalisering ved at det legges ned mange små melkebruk mens andre bruk utvider produksjonskapasiteten i forbindelse med investering i løsdriftsfjøs. Dette gjør det videre krevende å opprettholde melkeproduksjon i områder som ikke har gode naturgitte forutsetninger for større melkebruk (Hansen mfl. 2022; Hjelt mfl. 2022; Sand mfl. 2025). TINE har samtidig beregnet at det er blitt lettere de siste par årene å bygge om til løsdriftsfjøs for mellom 20 og 30 melkekyr (TINE 2025). Langmo mfl. (2023) viser at ulike tekniske løsninger er mulig uten at det går på akkord med krav til dyrevelferd mv. En utvidelse av produksjonskapasiteten vil ha sideeffekter i form av arealbehov, og kan gi utfordringer med å tilfredsstille den nye forskriften for spredning av husdyrgjødsel. En annen effekt kan være økt bruk av kraftfôr på bekostning av beiteareal. Økte investeringer kan dermed gi ønsket hovedeffekt samtidig som de kan gi uønskede sideeffekter.

I et overordnet perspektiv er det av betydning at behovene for tiltak er ulike mellom produksjoner og mellom jordbruk og bygdeutviklingstiltak, og at man bør vurdere i hvilken grad investeringer og andre tiltak er bærekraftige. Dette er særlig relevant fordi føringer og prioriteringer gis både nasjonalt (jordbruksoppgjør, forskrift) og regionalt. I evalueringen vil vi derfor vurdere hvorvidt føringer og prioriteringer er konsistente og hvorvidt tilsagn til prosjekter er gjennomført ut fra behovene.

Jordbruket har i perioden 2023-2025 hatt en betydelig økning i tilskudd over jordbruksavtalen. Dette er begrunnet i en politisk vilje til å kompensere for økte kostnader og å bringe inntekten opp til inntektsmålet hvor gårdbrukerens vederlag til arbeid og kapital skal være på nivå med sammenligningsgruppen. Hvorvidt dette løftet også har kommet sårbare områder i nord til gode, er et moment som isolert sett ligger utenfor evalueringen, men noe vi vil inkludere der det er aktuelt.

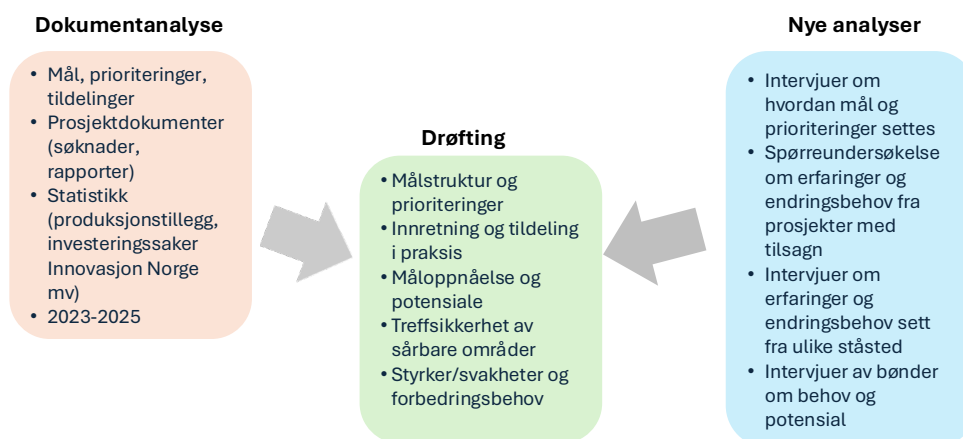
Forvaltningen av områdesatsingen kan fortone seg kompleks med føringer og prioriteringer fra flere involverte aktører både på nasjonalt og regionalt nivå, og med utviklingsrettede fellesskapstiltak som hovedverktøy. Dette kan det være krevende å forholde seg til for både tiltakssøker og forvaltning. I evalueringen vil vi derfor undersøke disse sentrale aktørenes utfordringer og dilemmaer knyttet til utforming av ordningen.

2. Metoder og data

2.1 Evalueringsmodell

Metodisk skiller vi mellom effektevaluering og prosessevaluering, hvor den første har som formål å vurdere hvilke effekter et tiltak har eller hvordan mål for tiltaket er nådd. Det vil si at en undersøker i hvor stor grad tiltakets effekt må kunne sies å ha vært tilfredsstillende. Prosessevaluering er systematisk vurdering av hvordan et tiltak eller prosjekt blir gjennomført; hvilke aktiviteter, beslutninger og prosesser som har funnet sted, hvem som var involvert, og hvordan disse prosessene påvirket gjennomføringen – ofte med vekt på læring og justering underveis. Prosessevaluering tar i større grad hensyn til at gjennomføring av offentlige tiltak ofte er komplekst, slik at effektstudier alene sjelden er hensiktsmessige for å forklare hvorfor/hvordan et tiltak har, eller ikke har, oppfylt forventningene. Prosessevaluering er mest aktuelt underveis, mens effektevaluering er mer aktuelt når tiltaket er avsluttet eller har vart lenge nok til å virke (Holm og Stræte 2006). Vi vil anvende en kombinasjon av disse, med vekt på prosessevaluering.

I tråd med vår metodiske tilnærming er evalueringen gjennomført med tre hovedelementer: dokumentanalyse, nye analyser og drøfting (jf. *Figur 3*).

Figur 3: Hovedelementer i evalueringen

Dokumentanalyse er alltid sentralt i evalueringer av offentlige ordninger. Her vil grunnlagsdokumentasjon, referater, prosjektbeskrivelser og prosjektrapporter være viktige. Oppdragsgiver har vært behjelpelig med tilgang til dokumentene. I tillegg har

vi gjort sammenstillinger av tilgjengelig statistikk fra blant annet produksjonstilskuddsregisteret. Relevante publikasjoner fra forskning og utredning er også gjennomgått. Ruralis og SINTEF har vinteren 2025-26 gjennomført en evaluering av IBU-midlene som forvaltes av Innovasjon Norge. Vi har tatt med relevant stoff for Nord-Norge fra denne evalueringen.

Når det gjelder **nye analyser** har vi dels basert oss på **intervjuer** og på **spørreundersøkelser** til involverte i prosjekter (fortrinnsvis prosjektledere). Intervjuene har vært nødvendige for å få tak på kompleksiteten og variasjonen som ligger i en rekke ulike prosjekter, og at ulike ståsteder kan gi ulike vurderinger. Spørreundersøkelsene kan si noe om utbredelsen av ulike oppfatninger, erfaringer og potensielle effekter.

En ofte brukt metode i evalueringer av måloppnåelsen av tilskuddsordninger er kontrafaktisk effektanalyse, hvor man sammenligner faktisk utvikling i for eksempel noen bedrifter med tilskudd med en sannsynlig utvikling om man ikke hadde fått tilskudd. Vi har vurdert dette som mindre relevant i denne evalueringen siden områdesatsingen ikke er rettet direkte mot enkeltbedrifters virksomhet. I tillegg kan det også by på store utfordringer å gjøre slike kontrafaktiske analyser. I en evaluering fra Pettersen mfl. (2009) prøvde man å identifisere nærmere tilskuddseffekter ved å se på likeartede driftsgranskingsbruk med og uten investeringstilskudd. Der ble det påpekt at det ikke var mulig å identifisere årsakssammenhenger av investeringstilskudd på grunn av få observasjoner og seleksjon som ikke gjør gruppene likeartede nok. Pettersen mfl. (Pettersen mfl. 2009) foretok derfor en ren deskriptiv sammenligning av bruk med og uten investeringstilskudd. Gjennom intervjuer med gårdbrukere har vi dekt opp noe av ønsket om å vurdere betydningen av prosjekter som er innvilget tilsagn i områdesatsingen.

2.2 Intervjuer

Vi har **intervjuet** personer fra tre grupper, i alt 25 intervjuer. Den første gruppen består av et utvalg personer som er direkte involvert i saksbehandling og prosjekter, herunder prosjektledere. Den andre gruppen er et utvalg personer blant interessenter i det regionale partnerskapet. Den tredje gruppen består av gårdbrukere som er i målgruppene for ordningen rettet mot sårbare områder i nord.

Intervjuene fra de to første utvalgene har gitt kvalitative data som belyser hvordan satsingen er utformet og laget, hva som er vektlagt, hva som er oppnådd, hva som er bra og fungerer godt, hva som er utfordringer og hva som kan tale for endringsbehov sett fra ulike ståsted. Intervjuene har også gitt innsikt om og i hvilken grad prosjektene

grenser inn mot andre tiltak som berører samme formål og områder. Intervjuene fra de to første gruppene er foretatt digitalt.

Intervjuer med gårdbrukere bidrar med innsikt og data knyttet til behovene som oppleves av de som faktisk fatter beslutningene som skal styrke jordbruket i de sårbare områdene, jf. *Figur 2*.

Semi-strukturerte intervjuer ble gjennomført med bruk av en intervju-veiviser som ble tilpasset prosjekt, type produksjon, og som ga rom for fleksibilitet til å følge opp tematikker som gjorde seg gjeldende i de respektive intervjuene. Denne fleksibiliteten gjenspeilet seg i tidsbruk på intervjuene som typisk hadde en varighet på én time, med mulighet for noe mer tid. Tema som ble dekket i intervjuene inkluderte om og hva gårdbrukere har av erfaringer med prosjekter som har fått tilsagn gjennom områdesatsingen, og videre hvilke prioriteringer som veier tyngst når det gjelder å satse på en fremtid i gårdbrukeryrket, motivasjoner og utfordringer relatert til investeringer og (økt) bruk av utmarksbeite, tanker rundt egen kompetanse (økonomi, agronomi, teknologi), effektiv bruk av ressurser, engasjement i ev. tilleggsnæringer, sosialt nettverk, deres rolle i regional og nasjonal beredskap og forståelse av begrepet «sårbare produsentmiljøer».

Slike data bidrar inn i vurderingen av i hvilken grad områdesatsingen og innvilgede prosjekter treffer målgruppens behov, og om hvilken potensiell effekt dette kan ha. Dette gir verdifull supplerings til de mer prosjekttilknyttede intervjuene i de to første utvalgene. I forkant av datainnsamlingen satte vi følgende kriterier for utvalg av gårdbrukere: En blanding av yngre og eldre gårdbrukere av begge kjønn, i hovedsak innenfor melkeproduksjon med båsfjøs og løsdrift, og som befinner seg i sårbare områder i alle tre fylker.

Aktuelle gårdbrukere ble identifisert gjennom kontakt med prosjektledere som, etter gårdbrukernes samtykke, delte lister over mulige kandidater og deres kontaktinformasjon med oss. Gårdbrukere ble også kontaktet og rekruttert via egne nettverk.

Syv gårdbrukere har blitt intervjuet. Fem av disse ble gjennomført ved fysisk oppmøte på den enkelte gården. Gjennomføringen av fysiske intervju ble gjort for å kunne danne seg et inntrykk og bedre kontekstuell forståelse av de konkrete gårdene, men også av sårbare produsentmiljøer i Nord-Norge med store avstander mellom gårdsbruk, og få aktive gårdbrukere i forhold til de store områdene de er spredt utover, særlig i Troms og Finnmark. Fysisk oppmøte og samhandling sender videre et signal om viktigheten av å besøke og satse på gårdbrukere der de er, nettopp fordi

man tar den investeringen i ekstra tid og ressurser for å nå dem. Ytterligere to intervju ble likevel foretatt på Teams av økonomiske og logistiske hensyn.

Geografisk fordelte gårdbrukerutvalget seg på tre i Finnmark, tre i Troms og én i Nordland. Fem av brukerne er involverte i prosjekter som har fått tilskudd over satsingen, mens ytterligere to deltar ikke i prosjekter over ordningen. Seks av brukerne driver med melkeproduksjon (i både båsfjøs og løsdrift), og av disse er to i prosess med å investere i kjøttproduksjon, henholdsvis storfe og gris. I tillegg er én sauebruker intervjuet. Utvalget bestod av en blanding av yngre og eldre generasjoner (21–56 år) i ulike livssituasjoner, fire menn og tre kvinner. Tre er fulltidsgårdbrukere, én jobber delvis utenom gården, to er i full jobb i tillegg til gårdsdrift, og én driver tilleggsnæring ved siden av gården. Dyrket areal varierer fra 200-1000 dekar, med en blanding av eid og leid jord. Valget om å inkludere to gårdbrukere som ikke er direkte involvert i prosjekter som har fått tilskudd over ordningen er tatt ut fra satsingens overordnede mål om å styrke sårbare produsentmiljøer i Nord-Norge som helhet.

Den geografiske og produksjonsmessige fordelingen, med fokus særlig på Troms og Finnmark samt melkeproduksjon, er gjort ut fra ulike avveiinger. For det første la vi til grunn NIBIO sin kartlegging av sårbare jordbruksområder i Nord-Norge (*Figur 9*) som indikerer en høyere sårbarhetsgrad i områder i Troms og Finnmark. For det andre peker vår dokumentanalyse på Øst-Finnmark både som et «strategisk viktig» og «sårbart» område. For det tredje står melkeproduksjon for den største verdiskapingen innenfor jordbruket i Nord-Norge (Aune-Lundberg mfl. 2024), samtidig som det er et behov for store investeringer som følge av løsdriftskravet.

Ruralis sin rapport fra 2018 om trender i landbruket i Troms og Finnmark peker på at det er høyest sannsynlighet for at noen ønsker å overta gården på bruk som har melkeproduksjon i regionen, men at ikke alle var klare for å foreta store investeringer på tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført (Ruralis 2018). For det fjerde er volumet på kjøttproduksjon i Troms og Finnmark synkende. Produksjon av svinekjøtt er nødvendig for å sikre nok volum hos slakteriene igjennom året, men i Finnmark finnes ikke lenger gårdbrukere som driver med gris, og i Troms er det behov for å styrke svineproduksjonen (Hillestad mfl. 2022). Videre ble én sauebonde inkludert for å få innblikk også i andre grovfôrbaserte husdyrhold og med hensyn til ordningens arbeidspakke om økt bruk av utmarksbeite.

Det presiseres at utvalget av gårdbrukere ikke er ment å være representativt for regionen. Derimot gir det et innblikk i behovene som oppleves av de som skal fatte beslutninger som skal styrke jordbruket i de sårbare produsentmiljøene. Resultatene fra intervjuene bidrar med primærdata om den komplekse situasjonen som gårdbrukere står i, inkludert deres motivasjoner og refleksjoner rundt veivalg og

avgjørelser relatert til investeringer i driften sin. I det følgende brukes begrepene gårdbruker, bonde, og produsent som synonymmer.

Alle intervjuene ble gjennomført med bruk av diktafon eller opptak via Teams, og har gjennomgått automatisk transkribering som senere har blitt ryddet ved hjelp av KI-verktøy. I forkant av analyse har vi instruert KI til å sammenfatte hovedmomenter ved tematikkene som berøres i intervjuet, og senere dobbeltsjekket og verifisert dette mot transkriberte dokumenter. KI-verktøy er ikke brukt for å generere tekst, men i stedet som et verktøy for å trekke ut viktige dimensjoner og i noen tilfeller for å bistå til spissing av formuleringer. KI ble også brukt til å bidra med formatering av enkelte av tabellene.

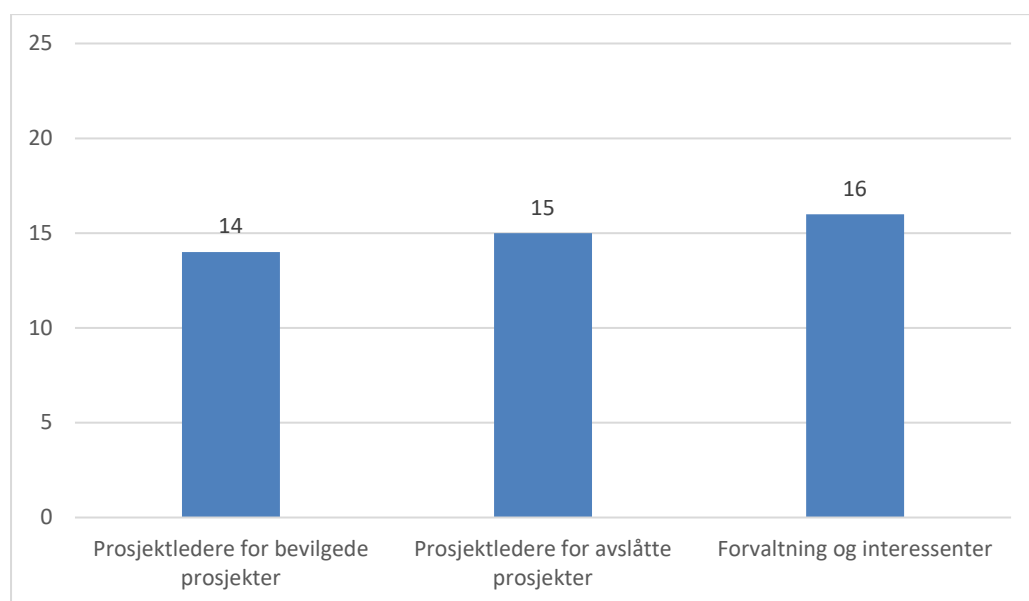
Foto: Isabelle Hugøy

2.3 Spørreundersøkelser

Tre **spørreundersøkelser** ble sendt ut som del av evalueringen. Det ble sendt ut én til prosjektledere der prosjektet hadde fått tilsagn om finansiering av søknaden, én til prosjektledere der søknaden hadde fått avslag og én til forvaltningen og andre interessenter/Partnerskapet landbruk i nord. Undersøkelsen ble sendt ut via e-post. Det lengste spørreskjemaet ble sendt til prosjektledere som hadde fått innvilget

støtte, mens det ble laget to kortere skjemaer til prosjektsøknader som hadde fått avslag og til forvaltning og interessenter.

Prosjektledere ble identifisert via søknadsoversikt som vi fikk tilgang til i forbindelse med gjennomføringen av denne evalueringen. Spørreundersøkelsen ble distribuert på e-post. Det ble først sendt en hovedutsendelse, etterfulgt av to påminnelser til de som ikke hadde respondert. Samme metode ble brukt både for de som fikk tilsagn og de som fikk avslag. Blant forvaltning og interessenter ble viktige aktører identifisert av oppdragsgiver etter forespørsel fra oss. Det ble også sendt ut en e-post til alle fylkespolitikere i de tre nordnorske fylkeskommunene.

Figur 4: Antall respondenter i de tre spørreundersøkelsene

Totalt svarte 45 respondenter på spørreundersøkelsene. Blant forvaltning og interessenter fikk vi 14 svar av 131. Det er rimelig å anta at de fleste blant forvaltning og interessenter som er direkte involvert i satsingen svarte på undersøkelsen. Bare en av fylkespolitikerne svarte på undersøkelsen. Hvis man bare regner med interessenter og forvaltning som er direkte involvert vil det være en høy svarprosent. Blant de som fikk avslag svarte 15 av 48. Blant de prosjektlederne som fikk bevilget midler fra ordningen svarte 16 av 21. Siden undersøkelsen kombinerer flervalgsspørsmål med tekstdata, vil antallet svar være tilstrekkelig til å gi et godt innblikk i de involvertes erfaring med ordningen.

Kombinasjonen av intervjuer og spørreundersøkelse gjør at vi har tilstrekkelig datagrunnlag for å kunne si noe om både totaliteten og kompleksiteten.

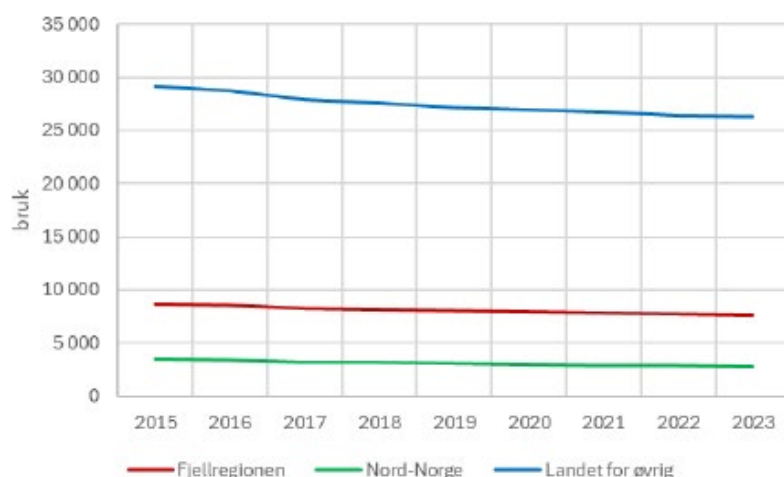
Kunnskap og informasjon innhentet gjennom dokumentanalyse og nye data og analyser vil danne grunnlag for drøftingen av evalueringsspørsmålene (dvs. måloppnåelse, innretning og forvaltningsmodell samt innspill og forslag). Her er det

viktig å ta hensyn til målstruktur og ordningens rolle i landbrukspolitikken og det regionale systemet, hvor godt ordningen er organisert og hvordan den fungerer i praksis med mange ulike prosjekter. Drøftingen munner ut i en vurdering av styrker, svakheter og forbedringsbehov ved eksisterende områdesatsing og anbefalinger om ordningen.

3. Landbruket i Nord-Norge

Norge har samlet hatt en positiv folketallsutvikling på seks prosent i perioden 2015-2024. Samlet for Nord-Norge har utviklingen til sammenligning vært kun én prosent vekst. Disse tallene er hentet fra en studie hvor fjellregionen i Sør-Norge⁴ delvis er sammenlignet med Nord-Norge (Sand mfl. 2025). Når det gjelder SSBs registrerte sysselsetting i jordbruket i samme periode viser tallene for Norge samlet en nedgang på ni prosent. Her har fjellregionen og Nord-Norge hatt en sterkere nedgang med henholdsvis 16 og 15 prosent. Målt i årsverk i jordbruket hadde Nord-Norge en betydelig kraftigere nedgang (13 prosent) enn både fjellregionen (sju prosent) og landet ellers (seks prosent). Det er ulike målemetoder som ligger til grunn her, men for Nord-Norge er det en klar nedgang i sysselsettingen i perioden.

Utvikling i antall gårdsbruk er også en indikator for jordbruket. Generelt har antallet

gårdsbruk gått ned de siste tiårene. I 2023 hadde fjellregionen 7 500 bruk, Nord-Norge 2 800 bruk og landet ellers 26 000 bruk (Sand mfl. 2025). I Figur 5 ser vi en fallende utvikling i antall gårdsbruk.

Figur 5: Antall gårdsbruk i fjellregionen, Nord-Norge og landet for øvrig, 2015-2023

Kilde Sand mfl. 2025.

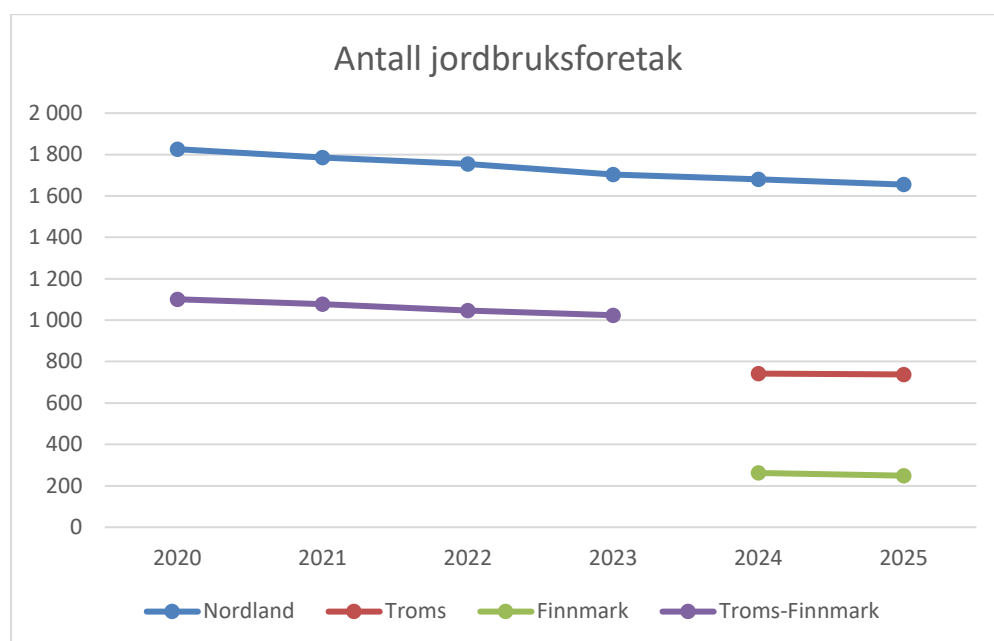
Nord-Norge hadde størst relativ nedgang i antall bruk fra 2015 til 2023 med 19 prosent. Fjellregionen hadde 12 prosent nedgang, mens landet ellers hadde 10 prosent nedgang. Utviklingen i jordbruksareal i drift er en annen indikator som ikke nødvendigvis følger utviklingen i antall bruk. Her er det betydelig variasjon, men på regionnivå viser tallene i samme periode at Nord-Norge har en nedgang i jordbruksareal på 1,2 prosent, mens fjellregionen har en nedgang på 0,4 prosent. For landet ellers er det en oppgang på 0,1 prosent.

⁴ Definert som kommuner hvor mer enn 50 prosent av arealet er minst 700 meter over havet (600 i Nord-Trøndelag). Dette omfatter 71 kommuner fordelt over hele Sør-Norge (Sand mfl. 2025).

Prosentvis endring i jordbruksareal pr. bruk sier noe om farten på endringer i bruksstrukturen. Her skiller Nord-Norge seg ut med en betydelig større endring i perioden 2015-2023 med over 22 prosent økning i arealet, mot 13 prosent for fjellregionen og knapt 11 prosent for landet ellers (Sand mfl. 2025).

I en studie fra NIBIO av landbruket i Nord-Norge for perioden 2002 til 2022 er den generelle trenden en nedgang i jordbruksareal i drift i første del av perioden (2002 til 2012), men liten endring de siste ti årene (2012-2022). Det har samtidig vært en betydelig nedgang i antall aktive gårdsbruk gjennom hele perioden (Aune-Lundberg mfl. 2024). Som en del av sin aktivitet gjennom områdesatsingen har NIBIO gjennomført flere kartleggingsprosjekter av landbruket i Nord-Norge. På nettstedet⁵ som er knyttet til NIBIOs øremerka midler, er en oppdatert oversikt over publikasjoner fra både kartlegging og øvrige NIBIO-aktiviteter.

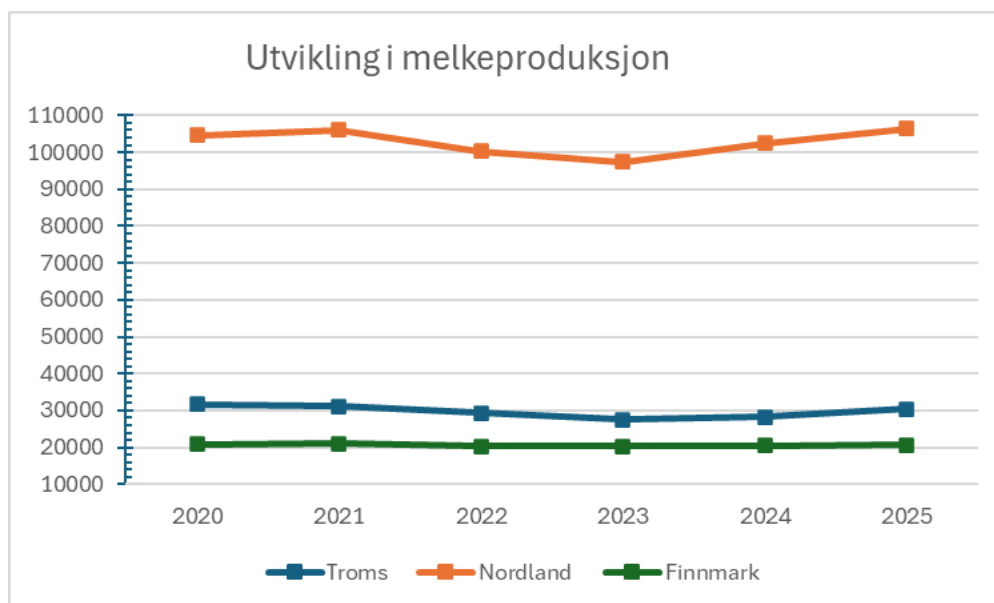
De mest oppdaterte produksjonstallene for Nord-Norge kan hentes fra statistikk for produksjonstilskudd. Fra dette har vi hentet tall for antall søkere om produksjonstilskudd og for volumutvikling.

Figur 6: Antall jordbruksforetak med areal i drift og som har søkt produksjonstilskudd

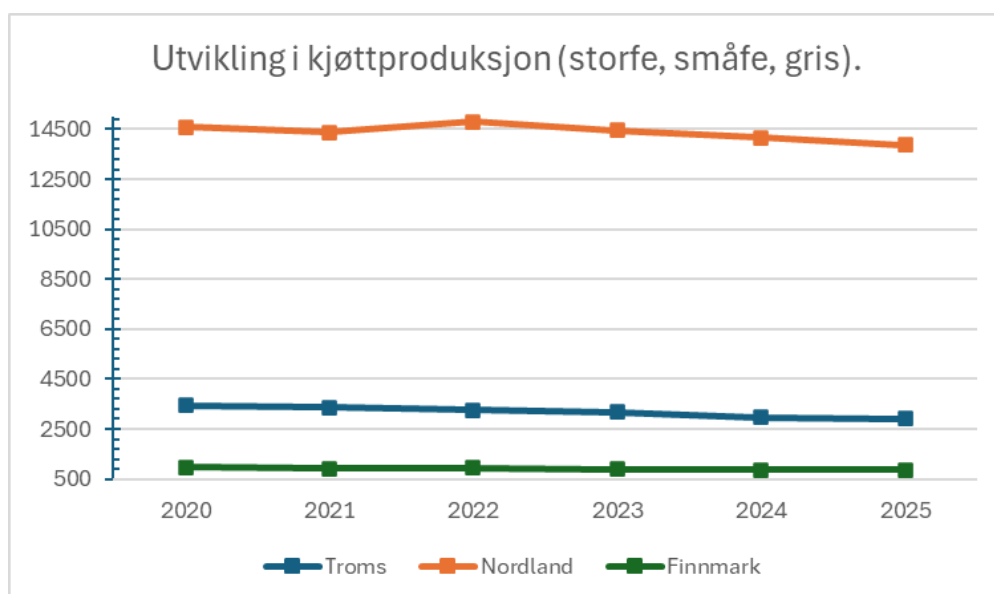
Kilde: Landbruksdirektoratet 08.03.2026

⁵ <https://www.nibio.no/tema/mat/senter-for-arktisk-landbruk/baerekraftig-matproduksjon-og-verdiskaping-i-nord?locationfilter=true>

Figur 7: Utvikling i melkeproduksjonen, Troms, Nordland og Finnmark. Tonn. 2020-2025

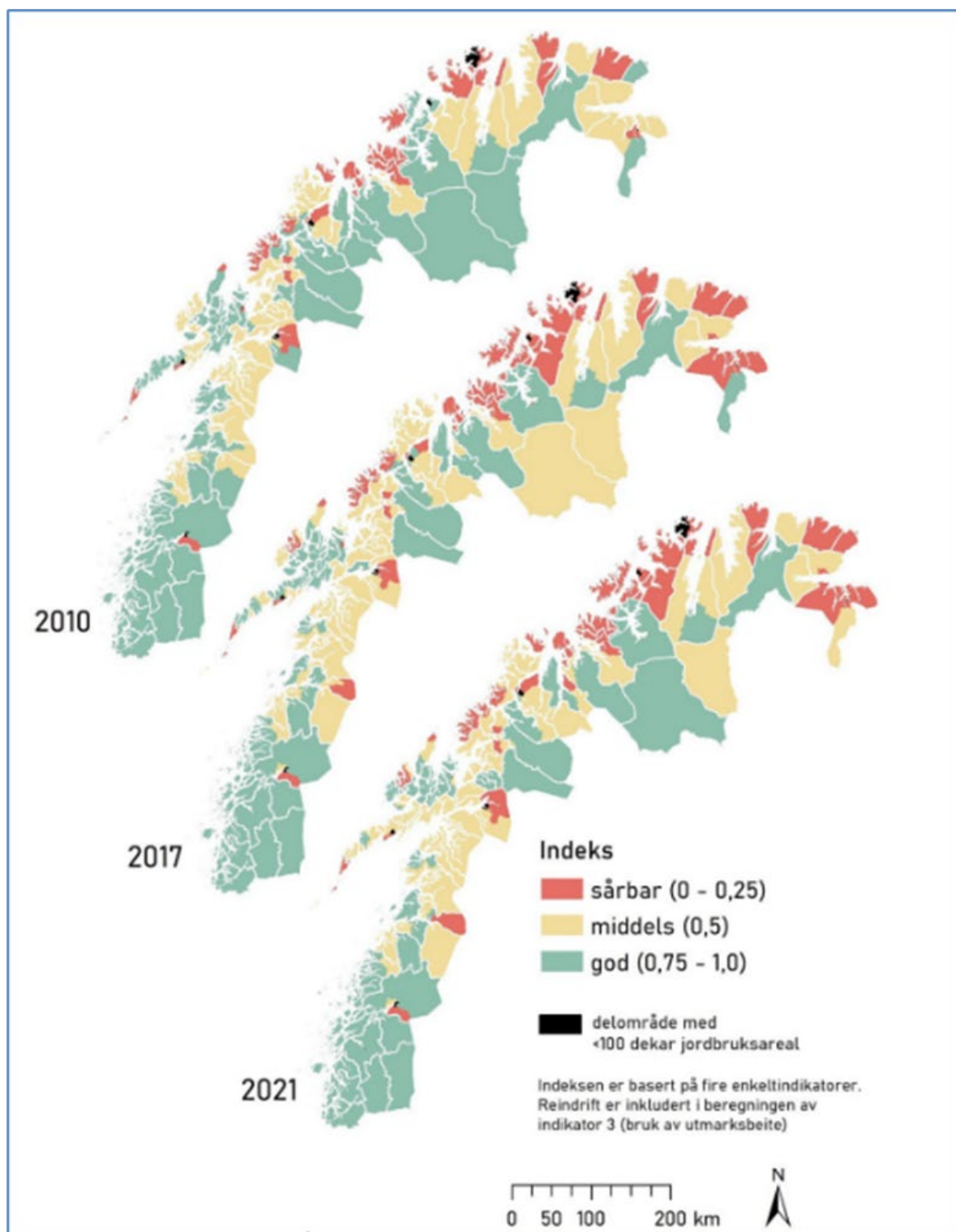
Kilde: Landbruksdirektoratet 2026.

Figur 8: Utvikling i kjøttproduksjon (storfe, småfe, gris). Finnmark, Troms, Nordland. Tonn. 2020-2025

Kilde: Landbruksdirektoratet 2026.

Figurene 7 og 8 viser produksjonsutviklingen i de tre fylkene. Tallene er hentet fra landbruksdirektoratet sin råvarestatistikk og viser mengden råvarer gårdbrukerne har levert til varemottaket. *Figur 7* viser utviklingen i melkeproduksjonen. Tallene er oppgitt i tonn produsert melk. *Figur 8* viser utviklingen i kjøttproduksjon og er oppgitt i tonn. Tallene fra Nordland, Troms og Finnmark inkluderer gris, storfe og småfe.

Figur 9: Sårbare jordbruksområder i Nord-Norge

Kilde: Aune-Lundberg mfl. 2024.

NIBIO har i sin kartleggingsdel av de øremerka midlene i områdesatsingen vurdert nærmere sårbare områder i jordbruket i landsdelen. De har tatt et geografisk utgangspunkt for å identifisere sårbare områder. De har identifisert spesielt sårbare

områder i regionen basert på fire indikatorer: aktive jordbruksbedrifter, aktive landbrukseiendommer, bruk av utmarksbeite og andel jordbruksareal i drift (Aune-Lundberg mfl. 2024). Fordelingen på grad av sårbarhet er vist i *Figur 9*. De peker i rapporten på enkelte svakheter ved indikatorene, for eksempel at sosioøkonomiske aspekter og rekruttering ikke er med. Videre er det også begrenset til primærproduksjonen, slik at øvrig kopling til verdikjede og matsystem ikke er inkludert.

Konklusjonen på denne gjennomgangen er at Nord-Norge har en svakere utvikling for jordbruket sammenlignet med både landsgjennomsnittet og fjellandbruket i Sør-Norge som har den andre områdesatsingen i regi av jordbruksavtalen. Tallene viser nedgang i sysselsetting, dyrka areal, antall bruk og produksjon. Unntaket er en liten økning i melkeproduksjon de siste årene.

4. Beskrivelse av områdesatsingen

4.1 Fra intensjon til operasjonalisering

4.1.1 Starten

Ordningen springer ut fra Jordbruksavtalen i 2022. Staten foreslo ordningen i sitt tilbud i forhandlingene. Ordningen overtok for den tidligere satsingen rettet mot arktisk landbruk som disponerte fire mill. kroner for 2021. Partene i jordbruksoppgjøret ble i forhandlingene enige om en ny områderettet satsing på det arktiske landbruket. Satsingen fikk navnet *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord* og virkeområdet er Nord-Norge. Avsetningen inkluderer øremerking av midler til forskning og utredning i regi av NIBIO. Daværende Troms og Finnmark fylkeskommune fikk koordineringsansvaret for satsingen. Formålet er å «styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, og heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisklandbruk», slik det er formulert i forskriften. Satsingen var planlagt for tre år med oppstart i 2023. Det ble allerede i jordbruksoppgjøret lagt inn at ordningen skulle evalueres etter tre år.

Høsten 2022 ble det med utspring fra Partnerskap landbruk i Nord-Norge opprettet en midlertidig arbeidsgruppe bestående av fylkesrepresentanter fra Bondelag og, Bonde- og Småbrukarlag, Innovasjon Norges to avdelinger, statsforvalterne i Troms/Finnmark og Nordland, NIBIO, Troms og Finnmark fylkeskommune, Nordland fylkeskommune og Sametinget. Gruppa fikk i oppdrag å utforme og forberede satsingen for oppstart i 2023. Dette arbeidet omfattet både å peke ut viktige satsingsområder, samt å planlegge den administrative organiseringen av satsingen. Det ble også satt ned et sekretariat bestående av to personer fra Troms og Finnmark fylkeskommune, en fra Nordland fylkeskommune, og to fra statsforvalteren i Troms og Finnmark. Partnerskapene landbruk Nordland, Troms og Finnmark hadde 23.11.22 og 12.01.23 møter om satsingen basert på innspillene fra midlertidig arbeidsgruppe. Regionalt partnerskap landbruk i Nordland, Troms og Finnmark stilte seg 12.01.2023 bak et felles forslag til disponering av tilgjengelige midler, både fra jordbruksavtalen og med fylkeskommunale spleisemidler, til ulike formål i tråd med intensjonen i satsingen. Partnerskapet tilrådte fire ulike arbeidspakker/tema og at det skulle etableres en samarbeidsgruppe felles for fylkene. Parallelt med dette hadde LMD laget forslag til forskrift om områdesatsing. De formulerte eksempler på tiltak som kan gjennomføres i satsingen. Disse er basert på tematikker som ble fremhevet i jordbruksoppgjøret 2022:

- Forsknings-, utrednings- og utviklingstiltak innen agronomi, beite, høsting og klimatilpassing.
- Utvikling og økt utnytting av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nord.
- Satsing på unge/nye gårdbrukere med vekt på utvikling av kompetansemiljø og faglige nettverk.
- Bedre kunnskapen om beitenæringene i nord sine utfordringer bl.a. med rovvilt.
- Bedre kunnskapen om nordnorsk matproduksjons betydning som forutsetning for regional matsikkerhet, forsyningssikkerhet i nordområdene i lys av de lange og sårbare forsyninglinjene både fra utlandet og til Sør-Norge.

LMD pekte også på:

- synergier mellom satsing og andre regionale tiltak/virkemidler,
- at det skal foretas en kartlegging av sårbare produsentmiljøer, og områder der arealer går ut av drift innenfor tiltaksområdet, samt områder i og i tilknytning til landbruket i nord, med et særskilt utviklingspotensial
- fellesskapstiltak for næringen og ikke mot støtte til utvikling på det enkelte landbruksforetak.

Selve ordningen ble lansert på et seminar 06.01.2023 i Tromsø ved statsråd Sandra Borch sammen med lederne fra faglagene, Bjørn Gimming fra Norges Bondelag og Tor Jacob Solberg fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Fylkesrådet for Troms og Finnmark fylkeskommune fattet endelig vedtak 07.03.23 om satsingen med arbeidspakker, midler og opprettelse av en samarbeidsgruppe. Mandatet til samarbeidsgruppen: «Tilbakemelding på forslag til utlysinger samt tilbakemelding på forslag fra NIBIO på forskning og øvrig kunnskapsutvikling i tråd med ordningens formål i tråd med oppdragsbrevet. Samarbeidsgruppen vil kunne anbefale satsinger/tiltak utover arbeidspakker foreslått særskilt her og som er i tråd med formål med ordningen. Kvalitetssikre at gjennomføringen av satsinga er i tråd med formålet».

Vedtatte arbeidspakker etter forslag fra den midlertidige arbeidsgruppen:

1. Omlegging fra båsfjøs til løsdrift
2. Økonomi og lønnsomhet
3. Økt bruk av utmarksbeite i nord
4. Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon

En del av denne satsingen var NIBIO som hadde øremerka fem mill. kroner årlig til forskning og øvrig kunnskapsutvikling. Dette var allerede en føring fra avtalepartene i jordbruksavtalen i 2022 og var kjent da planleggingen startet høsten 2022.

4.1.2 Forskriften for ordningen

Områdesatsingen er hjemlet i Forskrift om midler til satsing på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord (FOR-2023-08-08-1312)⁶ under Landbruks- og matdepartementet. Det følger av kommuneloven at kommuner og fylkeskommuner er selvstendige, folkevalgte og selvstyrte organer. Skal de pålegges oppgaver eller plikter og begrensninger i det kommunale eller fylkeskommunale selvstyret, må dette gjøres gjennom lov eller forskrift. I dette tilfellet hvor Troms og Finnmark fylkeskommune skulle administrere ordningen, ble det utarbeidet en egen forskrift.

4.1.3 Organisering av ordningen

Ordningen springer altså ut fra Jordbruksavtalen i 2022. Staten foreslo ordningen i sitt tilbud inn i forhandlingene. Administrering av ordningen ble delegert til daværende Troms og Finnmark fylkeskommune som hadde en parlamentarisk styreform med et fylkesråd som politisk ledelse. Etter oppsplitting med virkning fra 1. januar 2024, gikk det administrative ansvaret over til Troms fylkeskommune alene, som igjen gikk tilbake til formannskapsmodellen med et fylkesutvalg og fire hovedutvalg. Det første formelle vedtaket av fylkeskommunen ble gjort av fylkesrådet for Troms og Finnmark fylkeskommune. Etter oppsplittingen tilbake til to egne fylker er det Hovedutvalg for næring, klima og miljø i Troms fylkeskommune som fatter de formelle vedtakene. I evalueringen har vi forholdt oss til dagens organisering.

I oppdragsbrevet 06.01.2023 fra Landbruks- og matdepartementet (LMD) til fylkeskommunene ble det gitt føring om at «Utforming og gjennomføring av satsingen skal skje i nært samarbeid med landbrukets organisasjoner i nord, statsforvalterne, Sametinget, nordnorske næringsaktører, forsknings- og kunnskapsmiljøer og øvrige regionale myndigheter.» I oppstartsbrevet fra LMD 18.01.2023 er partnerskapet konkretisert til «de regionale partnerskapene i landbruket i Troms og Finnmark og Nordland, NIBIO, landbrukets organisasjoner i nord, Sametinget og øvrige nordnorske næringsaktører og FoU-miljøer.» Troms fylkeskommune beskriver Partnerskapet landbruk Nord-Norge som bestående av Bondelagene (3), Bonde og Småbrukerlagene (3), Statsforvalterne (2), Innovasjon Norge (2), fylkeskommunene (3) og Sametinget.

Samarbeidsgruppen som er etablert ut fra Partnerskapet for landbruk i Nord-Norge består av en felles representant fra Bondelagene i de tre fylkene (de har rullert på representant), en felles representant fra Bonde- og Småbrukerlagene (samme representant har møtt hele tiden), en fra de to statsforvalterne (rullert), en fra de to regionenhetene i Innovasjon Norge (rullert). I tillegg møter representanter fra

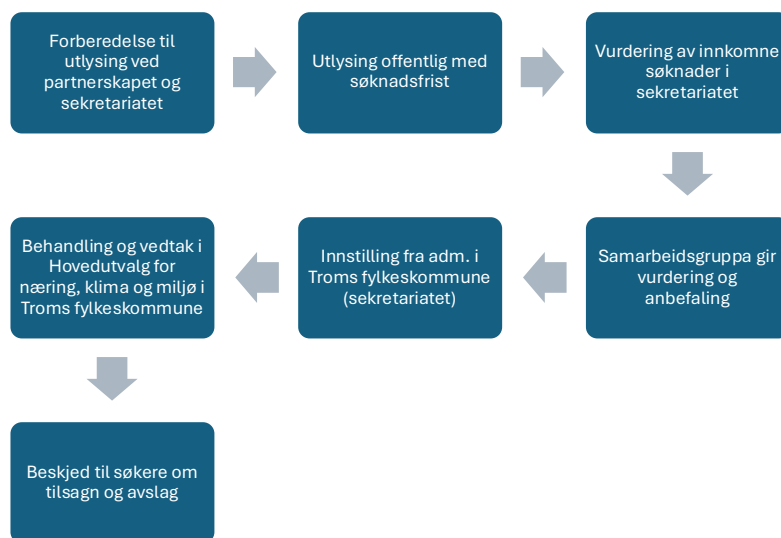
---

⁶ <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2023-08-08-1312>

fylkeskommunene Nordland og Finnmark og prosjektleder fra NIBIO. Troms fylkeskommune administrerer samarbeidsgruppen og har ikke egen representant i gruppen. NIBIO har vært observatør og deltar ikke på deler av møter hvor søknader behandles, og deltar dermed ikke i prioritering av søknader.

4.1.4 Saksbehandlingen

Saksbehandlingen er presentert skjematisk i *Figur 10*.

Figur 10: Saksgang i tildeling av midler til prosjekter

Saksgangen er her fremstilt slik det fremkommer fra 2024 når ordningen har fått etablert seg og etter at Troms og Finnmark skilte lag. Forberedelse til utlysning foretas av sekretariatet etter diskusjon i partnerskapet/samarbeidsgruppa. Det er partnerskapet som prioriterer tema for kommende utlysning. Videre kommer utlysning som skjer på nettstedet regionalforvaltning.no, men som også informeres om via nettsteder til fylkeskommunene og ellers i deres nettverk som til aktuelle søkere. Det var to utlysinger i 2023 og 2024, mens det i 2025 var en utlysning. Utlysingen i 2025 hadde søknadsfrist 17. mars. Deretter vurderes søknadene av sekretariatet før de behandles i samarbeidsgruppa. Sekretariatet lager en oversikt og gjør en vurdering av søknadene om de tilfredsstillende krav som er stilt. Samarbeidsgruppa diskuterer hvilke prosjekter som anbefales å gi tilsagn. Disse anbefalingene tar sekretariatet med seg tilbake til Troms fylkeskommune som administrativt ansvarlig. Der blir det laget en formell innstilling fra ordningens sekretariat og administrasjonen til Hovedutvalg for næring, klima og miljø, som da fattet vedtak om hvilke prosjektsøknader som får tilsagn. I prinsippet er det liten forskjell i saksgangen før og etter Troms og Finnmark

fylkeskommune ble splittet. En viktig praktisk forskjell er at fylkesrådet hadde møter hver eller annenhver uke, mens hovedutvalget har fire møter i året. Dette innvirker på når saker kan bli behandlet.

Anbefalingene fra samarbeidsgruppene ser i det store og hele ut til å ha blitt de formelle vedtakene til slutt. Forsøk på å endre innstillingen i politisk behandling har endt med nedstemming slik at innstilling ble vedtatt. Prosjekter som får avslag på søknad om finansiering får brev med melding om avslag, en kort begrunnelse og informasjon om klagemuligheter.

4.1.5 Økonomisk ramme og fordeling

I Jordbruksavtalen 2022 ble det satt av 17 mill. kroner som skulle brukes til fellestiltak og av disse var fem mill. kroner øremerka til forskning og øvrig kunnskapsutvikling i regi av NIBIO. Regionale aktører som fylkeskommunene ble oppfordret til å bidra i satsingen. Daværende fylkeskommune Troms og Finnmark og Nordland fylkeskommune satte av hver fire mill. kroner i spleisemidler til satsingen. Totalpotten for 2023 ble dermed på 25 mill. kroner. Forskrift for midler over Jordbruksavtalen gjelder ikke for de fylkeskommunale spleisemidlene. Likevel inngår de i den samme potten. De samlede midlene fra jordbruksavtalen utgjør 54 mill. kroner (72 %) mens de fylkeskommunale midlene utgjør 21 mill. kroner (28 %), i alt 75 mill. kroner.

Tabell 3: Finansiering av områdesatsingen 2023-25. Mill. kroner

Kilde	2023	2024	2025	Sum
Jordbruksavtalen	17,000	17,000	20,000	54,000
Troms og Finnmark FK	4,000			4,000
Troms FK	-	2,320	2,320	4,640
Finnmark FK	-	1,680	1,680	3,360
Nordland FK	4,000	2,500	2,500	9,000
Sum	25,000	23,500	26,500	75,000

Kilder: Dokumenter fra Troms fylkeskommune.

I oppdragsbrevet til fylkeskommunene ble det gitt rom for at det i 2023 kunne benyttes inntil 1,2 mill. kroner av satsingen til å dekke lønns- og administrasjonskostnader i forbindelse med forvaltningen av satsingen.

Kombinasjonen av medfinansiering fra fylkeskommunene i tillegg til midlene fra jordbruksavtalen fungerer godt med tanke på finansiering av prioriterte prosjekter eid av fylkeskommuner. Uten dette kunne ikke fylkeskommunale prosjekt blitt støttet over ordningen fordi fylkeskommunene kan ikke finansiere prosjekt til seg selv med midler som kommer fra jordbruksavtalen, jf. §3 i forskriften. Dette gjelder særlig prosjekter knyttet til naturbruk og landbruksutdanning hvor fylkeskommunen er eier. Disse er da finansiert over den fylkeskommunale medfinansieringen.

Det ble i jordbruksoppgjøret i 2025 satt av 15 mill. kroner til denne områdesatsingen for 2026. Øremerka avsetning til aktiviteter i regi av NIBIO er satt til fire mill. kroner for 2026. De fylkeskommunale bidragene til ordningen er falt bort for 2026.

4.1.6 Føringer i utlysingene

Allerede i avsetning av midler i jordbruksavtalen i 2022 ble det gitt føringer for ordningen. Dette er fulgt opp i forskrift og oppdragsbrev til fylkeskommunen (Troms/Finmark og Troms). Noen av disse føringene har rom for tilpasninger eller en kunne valgt ulike strategier. Ut fra dokumenter og intervjuer kan vi nevne:

I forskriften er det skrevet at midlene skal gå til utviklingsrettede fellesskapstiltak, det vil si for eksempel ikke direkte til drift hos gårdbrukere. Utlysningen har oppfordret til samarbeidstiltak. Likevel har det vært tema i forvaltningen av ordningen at det er ønskelig at de prosjektrettede tiltakene skal være mest mulig direkte rettet mot gårdbrukere slik at det kan gi en effekt på lønnsomheten.

Videre gir forskriften føring på at midlene skal gå til å styrke sårbare produsentmiljøer i Nordland, Troms og Finmark uten at dette er spesifisert nærmere. Sårbare produsentmiljøer er ikke blitt avgrenset til spesifikke geografiske områder. I forvaltningen av ordningen er sårbare produsentmiljøer blitt forstått bredt i den forstand at hele Nord-Norge er inkludert i forståelsen av begrepet. Prosjekter som har dekket alle tre fylkene er blitt prioritert, noe som også var uttalt i utlysingene.

Utlysningen er også blitt lagt opp til å fordele seg på de fire arbeidspakkene som ble definert av arbeidsgruppen i starten.

4.2 Bruken av midler til prosjekter

4.2.1 Søknader om midler

Tabell 4: Søknader og tilslag pr. år

	2023	2024	2025	Totalt
Antall prosjektsøknader	55	33	35	123
Antall tilsagn	6	14	11	31
Tilslagsandel	10 %	30 %	24 %	20 %

Sekretariatet opplyser at enkelte søknader som har hatt et for snevert geografisk område er blitt henvist til de regionale tilretteleggingsmidlene (RT) som fylkeskommunene forvalter. Utfallet av disse er ikke undersøkt.

4.2.2 Fordeling av tilsagn

Troms fylkeskommune har i tilsagn til prosjekter fulgt et prinsipp om å fullfinansiere prosjektene ved første vedtak. Det betyr at flerårige prosjekter har fått satt av hele

beløpet, og ikke fordelt det av rammen over flere år. Det blir rom for færre prosjekter hvert år, men på den andre siden binder en ikke opp et politisk handlingsrom for kommende år. I all hovedsak er dette gjennomført, med få unntak der det er fattet vedtak om tilsagn for ett år om gangen, eventuelt med ekstra midler.

I *Tabell 5* er det en oversikt over hvordan midlene er anvendt i form av tilsagn til prosjekter fordelt på kategori, arbeidspakker og år.

Tabell 5: Tilsagn fordelt på år og kategori. 1000 kr

Kategori	2023		2024		2025		Totalt	
	Antall	Kr	Antall	Kr	Antall	Kr	Antall	Kr
AP1. Båsfjøs til løsdrift	1	8 206					1	8 206
AP2. Økonomi og lønnsomhet	1	2 930	2	1 146	2	4 032	5	8 107
AP3. Økt bruk av utmarksbeite i nord	2	4 330	3	2 196	1	2 200	6	8 725
AP4. Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon	2	2 535	9	12 889	8	15 542	19	30 966
NIBIO - forskning og øvrig kunnskapsutvikling		5 000		5 000		5 000		15 000
Formidling		250		550				800
Evaluering						800		800
Administrasjon		1 200		1 200		1 200		3 600
Sum	6	24 450	14	22 981	11	28 774	31	76 205

Kilde: Troms fylkeskommune. Rapportering på "Bærekraftig verdiskaping og matproduksjon i nord" forvaltet av Troms fylkeskommune for 2025. 19.02.2026.

Tabellen viser disponerte midler, ikke regnskap. Mange prosjekter går over flere år, mens pengene står på rentebærende konto før utbetaling. Fra 2024 har rentene tilfalt ordningen. Dette har dermed økt rammen for tilsagn i 2025. Udisponerte tilskuddsmidler pr. 31.12.2025 var kr 2 849. Dette til sammen gjør at det er et avvik i totalsum mellom *Tabell 3* og *Tabell 5*.

Vi kan se av tabellen at det har skjedd en dreining i tilsagn over de tre årene. I starten fikk arbeidspakke 1 med omlegging fra båsfjøs til løsdrift en stor andel av ramma. Dette ene prosjektet ble betraktet å dekke hele denne arbeidspakken. De to siste årene er tilsagn dreid mot de andre arbeidspakkene og særlig arbeidspakke 4 med totalberedskap og økt matproduksjon som tema. Denne arbeidspakken er den som totalt sett har både fått størst andel av totalramma og i antall prosjekter. Samtidig har vi inntrykk av at det har vært en økende erkjennelse av at det er flere prosjekter som går inn i temaene til flere arbeidspakker. Arbeidspakke 4 har et bredere tema enn de

tre andre arbeidspakkene og er dels overlappende med disse. NIBIOs bidrag gjennom de øremerkede midlene er også i stor grad rettet mot arbeidspakkene 2, 3 og 4, slik at de reelle aktivitetene i disse tre arbeidspakkene er større enn det som kommer frem av tabellen over, jf. *Tabell 8* nedenfor.

Administrasjon utgjør 4,7 prosent av den totale ramma.

4.2.3 Prosjekter som har fått tilsagn om finansiering

En oversikt over prosjekter som har fått tilsagn av midler, finnes i vedlegg 1. I vår oversikt er det summert til 29 prosjekter. Noen prosjekter har fått tilsagn fordelt på flere år og disse er slått sammen. Det er flere gjengangere blant prosjektsøkerne, slik at disse prosjektene med tilsagn er fordelt på ni ulike aktører. Det er imidlertid ikke nødvendigvis de samme personene, men ulike avdelinger eller enheter hos aktørene.

Samtlige prosjekter som har fått tilsagn om midler er flerårige, det vil si minst toårig, unntatt tre prosjekter som er enkeltarrangement (messe, konferanse, studietur) og har aktivitet bare i ett år.

Vi har fordelt prosjektene som har fått tilsagn inn i ulike kategorier ut fra deres type aktivitet. Dette er gjort skjønnsmessig, og flere prosjekter er sammensatte og kan dekke flere kategorier. Likevel gir oversikten i *Tabell 6* et inntrykk av hva slags prosjekter dette er og hvordan de fordeler seg innenfor ordningen.

Tabell 6: Prosjekter med tilsagn fordelt på type prosjekt. 2023-25.

Kategori	Antall prosjekter	Tilsagns-beløp, 1000 kr	Andel av ramme, prosent
Rådgiving	5	22 338	31 %
Konferanse, messe o.l.	6	5 705	8 %
Utdanning	6	12 420	17 %
FoU, utredning	6	22 488	31 %
Forprosjekt, pilot	4	3 351	5 %
Nettverkstiltak	2	5 107	7 %
Sum	29	71 409	100 %

Rådgiving og kunnskapsutvikling gjennom FoU og utredning har de største andelene og utgjør 62 prosent av den totale rammen.

Tabell 7: Tilsagn fordelt på produksjoner. 2023-25

Produksjon	Antall prosjekter	Tilsagns-beløp, 1000 kr	Andel av ramme, prosent
Generelt	11	30 819	43 %
Potet, grønnsaker, bær	5	4 540	6 %
Grovfôrbasert husdyr, beite utmark	4	8 317	12 %
Kjøtt, generelt	2	10 845	15 %
Melk, ku	1	8 206	11 %
Geit	3	5 892	8 %
Gris	1	990	1 %
Sau	2	1 800	3 %
Sum	29	71 409	100 %

Tabellen over viser hvordan tilsagn fordeler seg på prosjekter spisset mot spesielle produksjoner. Det er flere overlappende tema her, for eksempel vil et prosjekt om grovfôr også kunne vært fordelt på drøvtyggerkategoriene. Vi ser at 43 prosent av bevilgningsrammen har gått til det vi har kategorisert som generelle, det vil si rettet mot landbruk og matproduksjon generelt i landsdelen. De grovfôrbaserte produksjonene har fått størst andel ellers. NIBIOs øremerka midler er kategorisert under generelt i tabellen over. Flere aktiviteter knyttet til NIBIOs midler er rettet mot produksjoner, jf. *Tabell 8* nedenfor, slik at den samlede aktiviteten for enkelte produksjoner er høyere enn det som fremgår i tabellen over.

Når det gjelder geografisk fordeling av tilsagnene har vi ikke funnet grunn til å fordele disse. Gjennom saksbehandling og vedtak er det prioritert prosjekter som har hele landsdelen som nedslagsfelt. For smalt geografisk perspektiv i et prosjekt har vært grunn til avslag.

4.2.4 Øremerka midler til NIBIO

Det er igangsatt i alt 23 prosjekter i regi av NIBIO over de øremerka midlene innenfor satsingen, se *Tabell 8* som er hentet fra NIBIOs egen rapport. 13 av disse prosjektene er ferdigstilt og 10 fortsetter i 2026. NIBIO opplyser at fire nye prosjekter blir startet opp i 2026. For de prosjektene som har pågått i perioden 2023-25, kan mye av deres midler også knyttes direkte til arbeidspakker med henholdsvis 2,1 mill. kroner til arbeidspakke 2, nær 3 mill. kroner til arbeidspakke 3 og vel 5,1 mill. kroner til pakke 4. NIBIO har ikke bidratt til arbeidspakke 1 om overgang til løsdrift.

Tabell 8: Oversikt over prosjekter/aktivitet i regi av NIBIO tildelt av øremerka midler fra områdesatsingen for 2023-2026 og arbeidsperiode. Prosjekter merket med grått er ferdigstilt. Prosjekter merket med gult blir videreført i 2026. Prosjekter uten farge starter opp i 2026

Prosjekt/aktivitet	Arbeids-periode	Tildeling 2023-25 (kr)	Tildeling 2026 (kr)
Kartlegginger			
Screening nordnorsk landbruk	2023	500 000	
Kartlegging av ressurser og kompetanse i regional landbruksforvaltning i Nord-Norge	2023	230 000	
Den nordnorske bonden og bygda	2023-26	1 000 000	
Verdiskapingsanalyse	2024	800 000	
Mer jordsmonnkartlegging i nord	2024-26	900 000	400 000
Arbeidspakke 2. Økonomi og lønnsomhet			
Dypdykk driftsgranskninger Troms og Finnmark	2024-27	1 200 000	
Dypdykk driftsgranskninger Nordland	2026-27		800 000

Bonden som økonomisk beslutningstaker	2025-26	1 000 000	
Økonomien i ulike driftsgreiner i Nor-Norge	2026-2027		300 000
Arbeidspakke 3: Økt bruk av utmarksbeite i nord			
Teknologi til økt bruk av utmarksbeite i nord	2023-25	300 000	
Bruk av droner i beitenæringa	2023-25	500 000	
Beitekartlegging utmark	2023-26	500 000	200 000
Fôrkvalitet i utmark	2023-24	630 000	
Elektroniske sensorer for raskere varsling	2023-25	150 000	
Formidling av utmarksbeitets verdi i et bærekraftig perspektiv	2023-25	400 000	
Flaskehalsrapport økt bruk av utmarksbeite i nord	2023-24	500 000	
Arbeidspakke 4: Økt totalberedskap med økt matproduksjon			
Landbruk, forsyningssikkerhet og beredskap i Øst-Finnmark	2023	70 000	
Svanhovd som inspirasjonssenter matvekster i nord	2023-26	900 000	300 000
Arktisk kvalitet i grøntproduksjon	2023-26	1 200 000	400 000
Matproduksjon og beredskap i nord	2023-26	550 000	
Forprosjekt sortsguppe jordbær	2023	100 000	
Arktisk landbruk og lokalsamfunn	2023-25	400 000	
Inspirasjonsaktiviteter	2024-25	500 000	
Styrking av småskala grønnsaksdyrking gjennom direkte salgskanaler og produsentarbeid - reisestøtte workshop Nord-Norge	2023-24	100 000	
Forbruk og adferd nordnorsk landbruk – arktisk kvalitet	2025-26	1 300 000	
ROS-analyse av matforsyningen i Nord-Norge	2026-27		770 000

Sosial kapital og jordbrukets rolle i nordnorske lokalsamfunn	2026-27		700 000
Sum tildelt til prosjekter	2023-26	13 730 000	
Rest tilgjengelig for fordeling 2026		400 000	
Prosjektutvikling/koordinering/formidling	2023-26	870 000	130 000
Totalt		15 000 000	4 000 000

Kilde: NIBIO 2026: Rapport - Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord – 2025. Brev til Troms fylkeskommune 05.02.2026.

4.3 Gjennomføring, kommunikasjon og rapportering fra prosjektene

Troms fylkeskommune er pålagt å rapportere skriftlig til Landbruks- og matdepartementet årlig innen 20. februar. Dette er fulgt opp på en oversiktlig måte.

De enkelte prosjektene er imidlertid ikke pålagt å rapportere underveis eller årlig. Derimot er det krav om delrapportering for utbetaling av midler underveis, og slutt rapportering for utbetaling av resterende midler ved prosjektslutt. Ved anmodning om delutbetaling må prosjekteier besvare spørsmål knyttet til status i prosjektet. Det kan maksimalt utbetales 75 prosent av tilsagn som delutbetaling. Ved anmodning om sluttutbetaling skal skriftlig rapport følge med, samt at spørsmål i regionalforvaltning.no skal besvares. Det er krav til revidert regnskap ved tilsagn på over 200 000 kroner, men det er unntak for dette hvis prosjekteier er underlagt riksrevisjonen, slik NIBIO er. De prosjektansvarlige organisasjonene legger ut for midlene og får disse refundert som følge av rapportering. Derfor avhenger rapportering av den gjeldende organisasjonens behov for å få midler refundert i et gitt tidsrom.

Anmodning om del- og sluttutbetaling skjer via nettsiden regionalforvaltning.no. Prosjektansvarlig registrerer informasjon i et skjema som blant annet inkluderer spørsmål rettet mot følgende tematiske områder: utfordringer, mål, resultat og effekt; gjennomføring, erfaring og læring; informasjon og publisitet; økonomi og eventuelle særvilkår; oppsummering av prosjektet/pressemelding; kostnadsrapportering. Vi har registrert totalt åtte dokumenter med anmodning til utbetaling, derav fire delutbetalinger (tre fra Tine «Krafttak i nord» og en fra Nortura «Kjøtt i nord») og fire sluttutbetalinger (NIBIO «Arktisk landbruksseminar», Nortura «Kjøttkongresser», NLR «Reisestøtte for bærprodusenter i Nord-Norge til kombinert fagsamling og nasjonalt bærseminar» og NLR «Pilotprosjekt på kjevkjøtt»).

Informasjonen som registreres i skjema for anmodning om utbetaling ser ut til å være basert på egne rapportdokumenter som er utarbeidet av prosjektansvarlig organisasjon, og som legges ved i skjemaet. Mange prosjekter pågår enda, og det reflekteres i et begrenset antall rapporter. Tilgjengelige rapporter inkluderer tre delrapporter, tre sluttrapporter og én deltakerevaluering. I tillegg har NIBIO levert tre årsrapporter for status på prosjekter og aktiviteter over de øremerka midlene i perioden 2023-2025.

Delrapporter inkluderer tre fra TINEs prosjekt «Krafttak i nord» og en fra prosjektet «Kjøtt i nord» ledet av Nortura. Sluttrapporter omfatter de to avsluttede prosjektene «Reisestøtte for bærprodusenter i Nord-Norge til kombinert fagsamling og nasjonalt bærseminar» og «Pilotprosjekt satsing på kjejkjøtt med fokus på motivasjon og inspirasjon», begge ledet av Norsk Landbruksrådgiving SA. I motsetning til skjema for anmodning om utbetaling, følger ikke rapportene bestemte (eksterne) krav til mal – i stedet ser det ut til at dens organisering og fremstilling tar utgangspunkt i hensyn som prosjektansvarlig ligger til grunn. I tillegg finnes ett dokument som sammenfatter deltakerevaluering av det avsluttede prosjektet «Kjøttkongresser i Nordland, Troms og Finnmark» ledet av Nortura, samt vedlagt program for både Kjøttkongressene og Arktisk landbruksseminar. Vi har avgrenset oss til å vurdere effekter basert på sluttrapporter og dokumenter med anmodning til sluttutbetaling. *Tabell 9* gir en kortfattet oversikt over prosjektmål og effekt, basert på de nevnte dokumentene som foreligger.

Tabell 9: Oversikt over avsluttede prosjekter/aktiviteter

Prosjekt/ aktiviteter	Avsluttet	Prosjekt- ansvarlig	Mål	Effekt
Arktisk landbruksseminar 2023	2024	NIBIO	Samle aktører fra nordnorsk landbruk, utveksle kunnskap, erfaringer, og bli kjent. Styrke grunnlag for felles løsninger og videre samarbeid, gjennomføring av seminaret med et	Kunnskaps- og erfaringsutveksling, nettverksbygging, tilrettelegging for økt samarbeid og felles forståelse, godt og variert program, bredde i deltagelse. Beskrives som suksess. Ca. 130 deltagere.

			godt faglig program.	
Pilotprosjekt satsing på kje kjøtt med fokus på motivasjon og inspirasjon	2025	NLR SA	Arrangere møteserie og studietur. Inspirere og motivere geitemelkprodusenter i Nord-Norge til å foredle kje kjøtt.	Samlet geitebønder i Nord-Norge i nytt faglig nettverk, økt bevissthet om muligheter i kje kjøttproduksjon. Nordnorske geitebønder besøke og erfaringsutveksle hvordan kje, geitemelkproduksjon og avl håndteres i Nederland. Studieturen ga nye erfaringer, ny kunnskap.
Kjøttkongresser i Nordland, Troms og Finnmark	2025	Nortura	Arrangere kjøttkongresser i de tre fylkene for kjøttprodusenter i regionen, med høyt faglig innhold. Styrke produsentmiljø på kjøtt, fordre til samarbeid, skape arena for nettverksbygging, motivasjon, inspirasjon og sosialt samvær.	Økt kompetanse hos deltakerne, styrkede eller nye nettverk på tvers av produksjoner, økt motivasjon og optimisme blant produsenter, lagt grunnlag til forbedret driftsresultat. 270 deltagere. Deltakerundersøkelsen viser overveldende bred støtte for å gjenta arrangementet.

Reisestøtte for bærprodusenter i Nord-Norge til kombinert fagsamling og nasjonalt bærseminar	2025	NLR SA	Gi bærprodusenter fra Nord-Norge reisestøtte til å delta på fag- og erfaringsutveksling smøte basert på nordnorske dyrkingsforhold og et nasjonalt bærseminar. Samle bærprodusenter fysisk, styrke bærproduksjonen i nord gjennom felles kompetanseheving og nettverksbygging.	Styrket fagmiljø og nettverk mellom bærprodusenter i nord, utveksling av erfaring og kunnskap. 15 produsenter fra nord deltok. Reisestøtte muliggjorde deltagelse for flere som ellers ikke ville kunne deltatt uten støtte.
--	------	--------	--	--

Dokumentene tyder på at prosjektenes mål i stor grad sammenfaller med resultater og effekter.

NIBIO har vært mest konsistente når det gjelder prosjektgjennomføring og rapportering. De rapporterer årlig i tråd med oppdragsbrev. Inntrykket vårt av NIBIOs årsrapporter er at de er oversiktlige, ryddige og informative. Prosjekter er organisert under de forskjellige arbeidspakkene de bidrar til. Vi vurderer ikke enkeltprosjektene som NIBIO har gjennomført, men avgrensner oss i stedet til å ta utgangspunkt i NIBIO sin helhetlige vurdering av egen aktivitet sett opp mot formålet med ordningen. I korte trekk har deres rolle satsingen og aktivitet bidratt til (NIBIOs årsrapporter til Troms fylkeskommune 2024; 2025):

- Å styrke sin rolle både internt og eksternt når det gjelder kompetanse i nord og oppmerksomhet om nordlige problemstillinger.
- Styrket kunnskapsutvikling om økt bruk av utmark.
- Kompetansebygging i NIBIO i nord om matsikkerhet, beredskap og lokalsamfunnsutvikling.
- Arbeid med regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk.
- Å anvende NIBIOs brede kompetanse på økonomi i økonomirelaterte prosjekter.

- Styrket dialog og samarbeid mellom landbruksaktører i nord (inkludert innenfor utdanning).
- Å fange opp aktuelle problemstillinger for forskning og annen kunnskapsutvikling knyttet til landbruket i Nord-Norge.

NIBIO har tatt ansvar for å formidle og tilgjengeliggjøre deres aktivitet knyttet til satsingen, ved å samle all informasjon og kunnskap som utvikles gjennom prosjektene deres på en egen nettside⁷. I deres årsrapport fra 2025 påpekes det at,

«[...] det kunne vært formålstjenlig med en mer helhetlig og samlet formidling av resultater og aktiviteter som gjennomføres i satsingen - både fra NIBIO og andre prosjekter. Det ville gjort det enklere å se helhet i arbeidet både for de som er involvert i prosjekter og andre.»

Dette sammenfaller også med vårt inntrykk at det er nøktern og manglende systematisering i kommunikasjon og formidling fra prosjektene som pågår eller er avsluttet. Med unntak av Arktisk landbruksseminar har vi ikke registrert felles seminarer, nyhetsbrev, møtepunkter eller formidlingsarena for prosjektene. Det påpekes likevel at Troms Fylkeskommune planlegger en oppsummeringskonferanse i løpet av høsten 2026, der målet er å formidle resultater fra prosjektene som har fått tilsagn over satsingen.

Det begrensede antallet delrapporter, sluttrapporter og dokumentasjon for anmodning til utbetaling, gjør det utfordrende å evaluere hvilke effekter prosjektene samlet sett viser seg å ha både underveis og ved prosjektslutt. Det gjør det også utfordrende å vurdere hvorvidt prosjektene samlet sett bidrar til å oppnå de overordnede målene i satsingen. Med andre ord ville evalueringsgrunnlaget blitt styrket hvis en hadde sluttrapporter.

---

⁷ <https://www.nibio.no/tema/mat/senter-for-arktisk-landbruk/baerekraftig-matproduksjon-og-verdiskaping-i-nord?locationfilter=true>

NIBIO Svanhovd. Foto: Isabelle Hugøy

5. Resultater fra intervjuundersøkelsen (saksbehandlere, interessenter og prosjektledere)

5.1. Etableringsfasen

5.1.1 Prioriteringer

I etableringsfasen av områdesatsingen hadde alle involverte i landsdelen et tydelig felles mål om å snu den negative utviklingen i nordnorsk landbruk, men aktørene beskriver prosessen forskjellig. Alle informantene forteller om mange diskusjoner i starten, og en viss skepsis til at ikke hele landsdelen skulle bli tatt hensyn til. Forvaltningen og Innovasjon Norge opplever en relativt samstemt start, mens faglagene for landbruksnæringen beskriver en del dragkamper om innretningen av satsingen. Næringen var opptatt av at midlene skulle ha et særlig fokus på tiltak som skulle gi en direkte effekt hos gårdbrukerne og deres økonomi. Faglagene koordinerte seg og ble enige om premisser på forhånd av møtene. Et faglag sa: *«Vi ryddet uenigheter oss imellom først.»* Samtidig opplevde de at de måtte kjempe for at midlene ikke skulle brukes til rapportskrivning eller noe som ikke næringen hadde direkte nytte av. Et annet faglag formulerer det slik: *«Vi måtte slåss for at dette skulle treffe primærnæringen – ikke bli et rent forskningsprosjekt.»*

Innovasjon Norge opplevde å ha en stor rolle ved etableringen av selve ordningen, blant annet om hvordan det skulle organiseres, samt ga forslag til arbeidspakker og pekte på begrensningene innenfor disse. Samtidig opplevde de at det var naturlig at de først og fremst hadde en mer passiv rolle i diskusjonene om prioriteringene innenfor arbeidspakkene. De opplevde å bli lyttet til, men skulle ikke ha noen avgjørende rolle når prioriteringene skulle gjøres. Det var flere forskjellige typer av prosjekter som ble ansett som viktige av de ulike partnerne. Man er i stort fornøyd med de fire arbeidspakkene man landet på, men det har blitt kommentert at arbeidspakke 4 kunne være snevret noe inn og vært mer konkretisert. NIBIO hadde en særskilt rolle både i etableringen av områdesatsingen og underveis. De var med fra start i arbeidsgruppen og bidro til å forme arbeidspakkene, samtidig som de skulle motta øremerka midler med ramme på fem millioner kroner årlig til «forskning og annen kunnskapsutvikling».

NIBIO og flere foreslo i oppstarten at satsingen burde blitt fulgt med fortløpende evaluering gjennom følgeforskning av en ekstern aktør for å knytte enkelttiltak og enkeltprosjekter til samlet måloppnåelse. Dette ble ikke prioritert eller tatt videre. Fokuset har vært på å bruke midlene så nært gårdbruker som mulig: *«Faglagene var tydelige på at disse pengene skal gå til gårdbrukerne»* og ikke til mer *«administrasjon»*

og prosess». I ettertid vurderer NIBIO at det nok hadde vært nyttig med følgeforskning som muligens kunne bistått med å se helhet og samlet måloppnåelse for hele satsingen. De peker på behovet for en samlet formidling og en helhetlig oversikt over resultatene fra satsingen.

Nærmest mulig gårdbrukere

Alle i den midlertidige arbeidsgruppen var enige i premisset om at prosjektene skulle være nærmest mulig bøndene, det vil si at de skulle ha en direkte påvirkning på bøndenes situasjon. Samtidig hadde man ulike meninger om hva det kunne innebære. Faglagene ville ha store gjennomgripende prosjekter, som kunne snu utviklingen for hele Nord-Norge. De ønsket å få til endringer av de strukturelle forutsetningene som medførte de stadige nedleggelsene av gårdsbruk. De var imot mindre fragmenterte enkeltprosjekter som de mente ikke ville bety noen verdiskaping eller endring for næringen samlet sett, men kun for den enkelte gårdbruker som hadde prosjektet. De ønsket at man istedenfor hadde prioritert høye ombyggingskostnader, inntektsgap sammenlignet med landbruket sør i landet, industrisårbarhet, logistikk og beredskap i nord. Samtidig var de positive til noen av mindre prosjektene, som rådgiving og utdanning innenfor arktisk naturbruk.

Forvaltningen ønsket en bredere prioritering som kunne øke satsingene på enkelte småskala produksjoner som også kunne skape fremtidstro og kreativ tenkning for å bygge opp noe nytt.

På tvers av fylker

De tre fylkeskommunene beskriver felles prioritering på tvers, men også noe asymmetri etter at Troms alene fikk forvaltningsansvaret. Finnmark opplevde noe redusert strategisk innflytelse og svakere informasjonsflyt, mens Nordland etterspurte bedre rapportering. Informantene trekker frem at det ble brukt mye tid i etableringsfasen for å komme til enighet om prioriteringer, men også at det førte til et meget godt samarbeidsklima. De har også trukket frem at diskusjonene var gode og konstruktive, samt at de lærte mye om hverandre i prosessen. Troms fylkeskommune fikk av flere skryt for hvordan prosessen hadde fungert. Samtidig som det har vært en del utskiftninger i samarbeidsgruppen, mener flere at dette samarbeidet på tvers av fylkene bidro til at man ble bedre kjent, og hadde tro på at man lettere vil kunne samarbeide på tvers i fremtiden. Prosjektledelsen i Troms beskrives som faglig sterk, og dette økte tilliten til prosessen hos flere av informantene.

Store versus små prosjekt

Det var bred enighet om å prioritere store, landsdelsdekkende prosjekter. Faglagene og forvaltning peker begge på Tine og Nortura/Kjøtt i Nord som riktige valg i første runde.

Faglagene og alle de andre i samarbeidsgruppen, som ble etablert da områdesatsingen formelt kom i gang, var opptatt av å prioritere «Tine-prosjektet». Dette prosjektet skulle gjøre en systematisk kartlegging av alle nordnorske melkegårdsbruk med fokus på overgangen fra båsdrift til løsdrift. Her var hensikten å kartlegge hvem som ønsket å gjøre den overgangen, hva de vil trenge for å kunne klare overgangen og videre hvem som ikke ønsket å gjennomføre den overgangen. Alle gårdbrukerne fikk tilbud om individuell rådgiving (ofte inntil 50 timer per produsent) om økonomi og planlegging. Dette prosjektet har blitt trukket frem som særdeles vellykket av alle informanter. En slik kartlegging ble sett på som helt avgjørende for å kunne få et helhetlig bilde av melkeproduksjonen i Nord-Norge, noe som igjen ga et grunnlag for det fremtidige arbeidet for å styrke denne produksjonen. Samtidig blir det trukket frem at dette burde kanskje blitt gjort uansett, men man tror ikke at det ville blitt brukt såpass store ressurser på noe slikt uten denne satsingen. Dette var et prosjekt som Tine ble oppfordret til å igangsette av faglagene.

Det andre store prosjektet i satsingen, «Kjøtt i Nord» (gjennomført av Nortura/Felleskjøpet m.fl.) med mål om å gjøre en kartlegging av små- og storfeprodusenter, blir også trukket frem som en viktig prioritering. I tillegg til selve kartleggingen skulle også Nortura og deres samarbeidspartnere gjøre behovsavklaringer og gi veiledning til små- og storfeprodusentene.

Foruten disse to store prosjektene var det mange mindre små prosjekter og enkelttiltak som fikk midler fra satsingen. Særlig i de senere tildelingsrundene opplevde faglagene at porteføljen gled mot flere og mindre prosjekter som de mente burde finansieres med helt andre midler. Andre igjen mente at de mindre prosjektene var viktige for å skape entusiasme og optimisme i landbruksnæringen i Nord-Norge, og at det var riktig å prioritere også mindre og litt mer lokale prosjekter. NIBIOs øremerka del har primært finansiert kunnskapsprosjekter om økonomi, kartlegging, verdiskaping, utmarksbruk, matsikkerhet, og arktisk kvalitet i tillegg til å skape møteplasser.

5.1.2 Innflytelse

Som nevnt opplevde så å si alle informantene at de hadde gode og givende diskusjoner. Det var også enighet om at det var naturlig at faglagene hadde stor innflytelse på hva som burde bli prioritert, og at disse hadde en betydelig innflytelse

på retningen i startfasen. Faglagene var meget tydelige på at de ønsket store prosjekter i satsingen, prosjekter som kunne påvirke gårdbrukerens mulighet for økt produksjon og verdiskaping. Videre ønsket de at prosjektene skulle være direkte rettet mot næringen i hele den nordnorske landsdelen. Innovasjon Norge beskriver egen rolle som mer rådgivende overfor arbeidsgruppen i den innledende fasen, og ut fra det de andre bestemte. Det vil si at deres oppgave var å sette forslagene fra gruppen i sammenheng med tilgjengelig kunnskap, tekniske muligheter og om det kunne være en eventuell overlapp med egne ordninger. Fylkeskommunene opplevde at de hadde god innflytelse på prioriteringene i etableringsfasen. Samtidig opplevde man at Troms fylkeskommune fikk en sterkere rolle da Troms og Finnmark fylkeskommune ble delt, og Troms fikk det administrative ansvaret for utlysninger, søknadsbehandling tildelingene av midlene.

Det er delte meninger om hvor lyttende NIBIO har vært til faglagenes ønsker. NIBIO selv beskriver å ha etterspurt en mer formalisert fagdialog om innretning av sine prosjekter i starten, men fant etter hvert en velfungerende praksis via direkte kontakt med faglagene om kunnskapsbehov og temavalg. NIBIO opplevde en viss frihet til å prioritere innenfor den øremerka potten.

5.2. Programsatsingens mål

5.2.1 Om satsingen styrker sårbare produsentmiljøer

Alle informanter beskriver Nord-Norge som strukturelt sårbart, og av flere grunner. Samtidig som de er enige om 'diagnosen', ser de ulikt på satsingens effekt. Landsdelen preges av store avstander både mellom gårdsbrukene, til markeder og til industriledde som slakteri og meieri. Andre strukturelle årsaker til sårbarheten, som selvsagt står i direkte sammenheng med avstandene, er færre rådgivere, mindre fagmiljø, lite støttende industri i nærområdet, høye byggekostnader, rekrutteringsutfordringer og beredskapsrisiko. Noen vil hevde at hele Nord-Norge av ulike grunner er sårbart sett ut fra å drive landbruk og produsere mat. Likevel er én informant kritisk til den offentlige bruken av begrepet «sårbare produsentmiljøer» om landbruksnæringen i regionen. Begrepsbruken bidrar, ifølge informanten, til en idé om næringen som svak til tross for at det finnes mange tilfeller av motiverte gårdbrukere: «*Skal du bygge opp noe av næringa, sjøltilliten og trua på seg sjøl, så kan ikke vi holde på å si at næringa er svak*».

Forvaltningen og Innovasjon Norge vurderer satsingen som styrkende for landbruksnæringen i Nord-Norge fordi den samlet gir økt kompetanse til gårdbrukerne, den gir en god oversikt over næringens muligheter og utfordringer, den får en del gårdbrukere til å mobilisere og man øker optimismen og motivasjonen.

Arktisk naturbrukssenter blir av de aller fleste informanter sett på som et viktig tiltak for å øke gårdbrukerens kompetanse og evne til å styre gårdsbruket i riktig retning, ikke minst økonomisk. Samarbeidet mellom de fire videregående skolene for å løfte det arktiske landbruket blir sett på som en stor styrke for landsdelen, og flere ser et potensial for videre utvikling av senteret. Dette anses å bidra til å minske sårbarheten.

Faglagene mener effekten av satsingen er, og vil være, utilstrekkelig for å snu den negative utviklingen av landbruket i Nord-Norge. Det gjør at de opplever at områdesatsingen ikke styrker sårbare områder i nord. Det er kun Tines «bås til løsdriftprosjekt», og til dels «Kjøtt i Nord» som de anser at faktisk gir slik styrking. De mener at for å styrke sårbare områder må man gjøre noe med de strukturene som skaper sårbarhet i første omgang, som byggekostnader, inntektsgap, volum/industristruktur, transport og beredskap. Faglagene er bekymret for at retningen satsingen har tatt kan flytte fokuset fra det som de oppfatter som viktig for å snu utviklingen: *«Prosjektmidler snur ikke utviklingen – det må økonomiske virkemidler til.»*

Av informanter i forvaltningen pekes det på ujevn landbruksfaglig kompetanse og/eller kapasitet som en utfordring særlig blant kommuner, men også fylkeskommuner i Nord-Norge, noe som bidrar til å skape sårbare produksjonsmiljøer. Undersøkelsen av kommunal landbruksforvaltning i Nord-Norge, gjennomført av NIBIO over de øremerka midlene, peker på lignende tendenser: mangel på ressurser i kommunene får konsekvenser for de ansattes kapasitet og mulighet til å prioritere arbeid med næringsutvikling i jordbruket. Følgende tiltak foreslås (Gillund 2024:2):

«[...] å bedre økonomien i jordbruksnæringa, sikre tilstrekkelig ressurser i kommunal landbruksforvaltning, skape gode samarbeidsformer og møteplasser ovenfor næringa, ivareta næringsutvikling i kommunal planlegging, legge til rette for interkommunalt samarbeid, bidra med veiledning og kunnskapsformidling og skape større politisk bevissthet om viktigheten av jordbruksnæringa i kommunen.»

NIBIO mener deres bidrag til satsingen samlet sett styrker det nordnorske landbruket gjennom bedre kunnskapsgrunnlag om blant annet matsikkerhet, økonomi, vegetasjon-/jordkartlegging, utmarksbruk, grøntproduksjon og arktisk kvalitet. Og at dette, sammen med de store operative prosjektene, indirekte styrker mange sårbare produsentmiljøer i landbruket. Samtidig peker NIBIO på at begrepet «sårbare produsentmiljøer» er uklart definert i utlysningen. NIBIO gjennomførte tidlig et arbeid med å kartfeste sårbare jordbruksområder (basert på etablert metodikk med utgangspunkt i indikatorene aktive jordbruksbedrifter; aktive landbrukseiendommer; bruk av utmarksbeite; andel jordbruksareal i drift), jf. *Figur 9*, men er usikker på i hvor

stor grad dette er tatt i bruk som styringsverktøy. Det gjenstår også å se hvorvidt resultatene fra den nevnte undersøkelsen samt forslag om tiltak til å styrke landbruksforvaltningen tas til følge.

Foto: Colourbox

5.2.2 Hvordan en slik satsing kan styrke sårbare områder

Som tidligere nevnt har prosjektene flere og mange ulike leveranser. Krafttak i Nord, ledet av Tine, er det enkeltprosjektet som har fått mest midler, og har den største leveransen. Tines kartlegging og rådgiving skal gi en oversikt over alle nordnorske melkeprodusenters situasjon og fremtidsutsikter, og blir av alle vurdert som meget betydningsfylt. Dette gjør at man kan samle og planlegge innsatsene ovenfor dem fremover, og at man vet hvilke som behøver bistand og de som ikke ønsker bistand. Mulighet til samkjøring og retting av ressurser, blant annet fra NLR og Innovasjon Norge, vil kunne spare mye tid fremover.

Kjøtt i Nord har gjort behovsavklaringer opp mot 700 nordnorske små- og storfeprodusenter, samt gjort justeringer ut ifra gårdbrukeres behov, særlig for økonomisk rådgiving. Prosjektet har derfor flyttet tid og ressurser fra planlagte gårdsbesøk til mer økonomisk rådgiving over Teams. Som konsekvens har det foreløpig blitt gjennomført færre gårdsbesøk enn forventet, men det antas å øke fremover.

Det blir fremhevet at slik rådgiving som tilbys av storprosjektene til både Tine og Nortura senker risikoen når gårdbrukeren skal gjøre valg, ved at man får en mer informert beslutningsstøtte hvis man står i en situasjon der man vurderer om man skal fortsette, omstille, avvikle, eller gå over til en annen produksjon. Arktisk Naturbrukssenter blir også trukket frem av flere som en meget viktig del i satsingen. Gjennom områdesatsingen har man opprettet slike arktiske naturbrukssentre ved fire videregående skoler - i Senja, Tana, Mosjøen og Sortland. Hensikten var at disse også skulle jobbe i lag for å utvikle sentrene og tilbudene, og ifølge informant for det ene senteret har det etablerte gode og tette samarbeidet bidratt svært positivt i utviklingen alle fire sentrene «*Det som er så fantastisk med arktisk Naturbrukssenter er jo at vi samarbeider. Det er et felles prosjekt sammen med alle de fire nordligste naturbruksskolene*». De har blant annet gjennomført et omfattende økonomikurs for gårdbrukere, med spesialtilpasset undervisningsmateriale, noe som har styrket bøndenes evne til økonomistyring og 'bedriftsstyring'. Dette blir sett på som et viktig bidrag for å styrke sårbare områder, der gårdbrukere har mindre tilgang til utdanning, kompetanseheving og fagarenaer. Det finnes også andre i satsingen som tilbyr kompetanseheving. Positive effekter som blir nevnt i forbindelse med å styrke sårbare områder er blant annet at gårdbrukere har fått flere møteplasser, det har blitt arrangert kurs, blitt arrangert kjøttkongress til faglig inspirasjon og sosialt utbytte for produsenter, man har reist på ekskursjon i lag for å se på ulike driftsformer, og gårdbrukere har fått rådgiving man ellers ikke hadde fått. Noen informanter påpeker at dette har bidratt til økt mestringfølelse og fremtidshåp, samt motivasjon for gårdbrukere.

For å styrke det nordnorske landbruket har NIBIO blant annet gjennomført dypdykk i driftsgranskninger og vurdert verdiskaping og sysselsetting relatert til landbruket i landsdelen. De har undersøkt hvordan jordsmonnet er egnet for dyrking, samt gjennomført vegetasjonskartlegging (grunnet lav interesse ble sistnevnte kun gjort for to kommuner i Nordland). De har også vurdert verdiskaping og sysselsetting, noe som er ment å styrke forvaltningen av landbruk. Videre har de gjort en forbrukerundersøkelse knyttet til begrepet Arktisk kvalitet. Arktiske landbruksseminar og inspirasjonstiltak for naturbruksskolene blir fremhevet av NIBIO, og av forvaltningen som har nevnt dette som en styrke. Det ble dog ikke gjennomført i 2025, grunnet CAC-konferansen.

5.3. Satsingens organisering og ressurser

5.3.1 Organisering

Intervjuene er ganske samstemte i at en stor styrke i satsingen var at partnerskapsmodellen ga en felles arena for Nord-Norge som landsdel. Videre var en sterk involvering av helt relevante aktører, både faglagene fra næringen og landbruksforvaltningen fra alle de tre fylkene, sett på som viktig. Den administrative forvaltningen i Troms fylkeskommune har i løpet av satsingsperioden bygget opp en arbeidsform som gradvis forbedret søknadsprosessene. Utlysingsrunde nummer to opplevdes av samarbeidsgruppen som langt bedre enn i den første utlysingsrunden.

Etter at Troms og Finnmark fylkeskommune ble oppløst med virkning fra 1. januar 2024 tok den nystartede Troms fylkeskommune over det administrative ansvaret for satsingen. I stort har den administrative ansvarlige i Troms fylkeskommune fått mye positiv omtale for å ha lagt ned et meget stort arbeid for å samle partnerskapsgruppen, arrangere hyppige møter i starten for at man skulle få landet en strategi som alle kunne kjenne seg igjen i. Det at faglagene ønsket andre finansieringsformer for å styrke landbruket i nord påvirket ikke selve samarbeidet. Finnmark og Nordland fylkeskommune opplevde noe svekket strategisk innflytelse etter at Troms fikk forvaltningsansvaret. Informanter fra forvaltningen påpeker at det ble svært mange oppgaver for i hovedsak én person å håndtere parallelt med administrasjon av ordningen. Et spørsmål som en av informantene stilte seg relaterte derfor til hvorvidt ordningen kunne hatt nytte av å være organisert på et nivå med større kapasitet og etablerte interne systemer som kan lette koordineringsarbeid – for eksempel hos statsforvalteren – der et bredere landbruksfaglig miljø kunne støttet opp om gjennomføringen.

Intervjuene avdekket flere utfordringer i løpet av satsingsperioden så langt. En utfordring er at det hittil har vært relativt hyppige utskiftninger i samarbeidsgruppen. Her har de enkelte aktørene valgt ulikt. Noen har rullert mellom fylkene, mens andre har hatt samme representant. Dette har ifølge noen informanter svekket en konsistent oppfølging og skapt noe usikkerhet. En av prosjektlederne kritiserer ulike tilbakemeldinger fra saksbehandlere på delrapporteringene, som ikke har vært konsekvente.

En annen utfordring flere har pekt på er for lite koordinering. Det har vært for få arenaer for prosjekt-til-prosjekt læring og felles formidling. Saksbehandlere har savnet en felles kommunikasjonsplattform der man enkelt får tilgang til resultater og tilbakemeldinger fra prosjektene. Slik det er nå må man aktivt søke opp informasjon

og rapporter, og både saksbehandlere og andre ønsker en annen form i en hektisk hverdag.

NIBIO har i perioden hatt en hybridrolle. De har både vært deltaker i etableringen (midlertidig arbeidsgruppe), fungert som observatør i møter for samarbeidsgruppen – med unntak av møtene hvor fordeling av midler avklares, videre har de vært mottaker av øremerka midler hvor de også har hatt betydelig faglig frihet, de har mottatt prosjektmidler over satsingen utenfor de øremerka midlene, og i tillegg være kunnskapsleverandør. De skulle også påse at prosjektene samsvarte med partnerskapets prioriteringer. Etter hvert gikk NIBIO over til å ha mye direkte dialog med faglagene og enkeltaktører: «*Formen har gått seg til etter hvert*».

5.3.2 Samarbeid

Med en meget intensiv etableringsfase, med hyppige møter og mange diskusjoner, er hovedinntrykket fra informantene at det har vært et godt samarbeid som holdt seg bra på tross av en del utskiftninger i gruppen. Utskiftningene skjedde på grunn av endrede stillinger. Man opplevde å være omforente i felles mål, og da særlig hovedmålet, og det gjorde at samarbeidet gikk bra. Faglagene opplevde en del motstand mot sitt sterke fokus på produsentøkonomi/store prosjekter, men opplevde likevel et godt samarbeid internt i samarbeidsgruppen. Videre at man opparbeidet en gjensidig respekt for hverandre samt for situasjonene og utfordringene de ulike aktørene sto i.

Også samarbeidet internt i prosjektene oppleves som godt av prosjektlederne. I de store prosjektene har det interne samarbeidet fungert svært godt, der de har samarbeidet om felles metodikk, fordeling av oppgaver, og der man har tilpasset seg bøndenes behov for rådgivere. Videre blir det vurdert å ha vært et meget godt samarbeid rundt kursvirksomhet og rådgiving. Man har også samarbeidet om å produsere nytt felles kursmateriell og om å legge til rette for felles kunnskapsutvikling i landsdelen generelt. Dette vurderes svært høyt, og noe som ikke ville kommet i stand uten denne satsingen. Samtidig er videreføringen noe usikker, og det påpekes at tryggere finansielle rammer vil kunne forankre og øke samarbeidet i enda større grad.

Mellom prosjektene i ordningen det lite samarbeid og lite kommunikasjon. Det finnes ikke noen formaliserte kanaler for kontakt, og man vet lite om hverandre. Mye av den læringen som finner sted «blir på øya» hos hver aktør eller innenfor hvert prosjekt. Eventuelle samarbeid på tvers av prosjekt, for eksempel relatert til arrangering av lignende kurs, har skjedd sporadisk og ved tilfeldigheter. Prosjektledere etterlyser både samarbeid på tvers av prosjektgrenser og felles arenaer, gjerne prosjektledersamlinger hvor man kan utveksle erfaringer. På spørsmål om det finnes

plattformer for å dele erfaringer svarer en informant: «Nei, og det savner vi. Tidligere hadde Statsforvalteren en møteplass for alle som jobbet med landbruksprosjekter. Der delte man erfaringer, fikk innsikt i satsinger og inspirasjon. Det finnes ikke lenger. Flere kollegaer sier dette var veldig nyttig. Det hadde vært veldig bra å få dette tilbake».

5.3.3 Sammenheng mellom ambisjoner og tilgjengelige ressurser i områdesatsingen

Det er delte vurderinger om det er sammenheng mellom ambisjonene i områdesatsingen og tilgjengelige ressurser. Både forvaltningen og Innovasjon Norge opplevde at rammene var tilstrekkelige «for formålet» med rom for flere mindre prosjekter, som de anså var viktige i tillegg til de store prosjektene. Særlig i forhold til kompetanseheving og mobilisering av landbruksnæringen. Prosjektet til Tine oppgir å fortsatt ha midler igjen, og ble utvidet til 2026. Et prosjekt opplevde å få kutt i sin bevilgning det siste året.

Faglagene er meget misfornøyde med de tilgjengelige ressursene. Som nevnt ser de et behov for en helt annen type satsing i Nord-Norge, og de mener at for å kunne snu den negative utviklingen må man gjøre helt andre strukturelle grep enn det man gjør i denne satsingen. Et stort problem for faglagene er at de bruker sin politiske kapital på slike satsinger som gir altfor lite igjen, og samtidig tar bort både midler og ressurser fra satsinger som virkelig kunne gjort en forskjell. Rammene i satsingen anses å være for små til å endre noe for bøndene. Tine-prosjektet blir dog ansett å ha vært et meget viktig prosjekt, det ble også oppmuntret av faglagene selv. Enkelte foreslår å øke til 100 millioner i året og vinkle det direkte til bøndene og deres økonomi, mulighet for å produsere mat og forsyningsledd samt industriledd. De er dog fornøyde med Arktisk Naturbrukssenter. NIBIO erfarer at de tilgjengelige midlene har styrket kunnskapsarbeidet – særlig i forhold til økonomi, utmarksbruk, matsikkerhet, grøntproduksjon og arktisk kvalitet.

Foto: Isabelle Hugøy

5.4 Operativ fase med utlysinger og tildelinger

5.4.1 Utlysning og tildeling

Den første utlysingen opplevde informantene å bli lagt ut offentlig sent, og med en meget kort tidsfrist. Dette ble bedre i de kommende utlysningene. Noen beskriver at de visste utlysingen kom, men ingen visste når. Dette førte til stress, dårlig forberedte søknader og at enkelte aktører ikke fikk søkt i tide. En informant uttrykker det slik: *«Det kommer snart, det kommer snart... og så plutselig var det to uker frist.»* Etter vår kjennskap, var det dog kun første utlysning som hadde slik kort frist.

Andre kunne fortelle om hvordan det kunne passe dårlig med deres årshjul og hvordan de måtte plutselig jobbe netter for å rekke fristene. Andre igjen rapporterer at prosessen var krevende, spesielt siden prosjektet skulle rigges raskt før de kunne vite om midlene ble tildelt. Forvaltningen forklarer at utlysningene kom sent på grunn av *sene bevilgningsbrev fra departementet* – noe som skapte et tidspress de selv ikke kunne løse.

Første runde var tydelig og strategisk, store prosjekter ble prioritert først og fremst. Som nevnt fikk Tine, på initiativ av faglagene midler til et landsdelsdekkende

omstillingsprosjekt og Nortura fikk midler til et parallelt kjøttprosjekt Kjøtt i Nord, Dette samsvarte med faglagenes og fylkenes prioriteringer om å «treffe basisnæringene».

Senere utlysingsrunder og tildelinger ble opplevd som mindre tydelige. Etter at de største prosjektene var finansiert, opplevde flere aktører at porteføljen ble mer fragmentert, småprosjekter fikk større plass, vurderingene ble noe mindre konsistente og at kontinuiteten i samarbeidsgruppen ble svakere. Sitat fra et prosjekt illustrerer dette: «*De som behandlet søknad 3 hadde ikke sett søknad 1 – de kjente ikke historikken.*» Prosjektet ble opprinnelig forespeilet ni millioner i tilskudd, men grunnet begrensninger i rammen det året var ikke det nok midler til å gi hele beløpet. Det ble lagt opp til tre tildelinger via tre søknader. Da de i tredje søknadsrunde hadde dannet seg et innblikk i gjeldende problematikker og behov, var samarbeidsgruppen uenig i prioriteringene, noe et prosjektmedlem mener er grunnen til at de fikk avkortet midlene som opprinnelig var forespeilet.

NIBIO hadde et gunstig utgangspunkt i og med at øremerka midler *alltid ble innvilget*, så lenge forslagene lå innenfor arbeidspakkenes rammer. NIBIO opplevde *lite faglig dialog* rundt prioriteringene og skulle gjerne hatt mer samspill om temavalg. Samtidig vurderer de tildelingsprosessen som «tillitsbasert og ryddig».

Andre skulle gjerne hatt tildelingene litt mer tilpasset sitt årshjul. Ikke minst med tanke på når de skulle rapportere inn resultatene. Krav om rapportering kunne komme altfor tidlig i gjennomføringsprosessen, slik at det kunne være vanskelig å rapportere noen resultater.

5.4.2 Informasjon og interesse vs. søknader

Interesse for ordningen vurderes ulikt av de ulike aktørene. Fylkeskommunene og Innovasjon Norge synes søknadsinteressen har vært stor. Innovasjon Norge viser til runder med «34 søknader for 44 millioner». Samtidig har man opplevd en noe mindre interesse for den siste utlysingen. Fylkeskommunene mener informasjon nådde bredt ut, og at det var mange søknader å velge mellom, tilslagsprosenten var på cirka 20 prosent. Samtidig mener næringsaktører og involverte i prosjekter at mange ikke fikk med seg første utlysingen. Gårdbrukere og små fagmiljøer hadde for liten kapasitet til å skrive søknader på kort frist. En prosjektleder peker på at «*[F]lere rakk rett og slett ikke å søke.*». NIBIO søkte ikke på de åpne midlene i særlig grad. Deres aktivitet/prosjekter gikk primært gjennom den øremerka delen.

5.4.3 Saksbehandling

Opplevde styrker i saksbehandlingen var at rollefordelingen var klar og tydelig. Fylkeskommunene behandlet, samarbeidsgruppen prioriterte, og Innovasjon Norge vurderte hvordan prosjektene kunne knyttes til rådende omstendigheter og tilpasses andre prosjekter. Flere prosjektledere opplevde saksbehandlingen som forutsigbar og profesjonell, og at det var en «administrativ ryddighet» i tildeling av midler.

Finnmark og Nordland fylkeskommune peker på at informasjonsflyten fra Troms fylkeskommune kunne vært bedre. Samtidig er det en forståelse for at det er svært mye arbeid lagt til den ene administrative stillingen i Troms fylkeskommune. Troms fylkeskommune anses å være godt innsatt i feltet og faglig sterk.

5.5 Resultater fra intervjuer med prosjektledere

Til intervjuundersøkelsen gjorde vi et utvalg av fem prosjekter hvor vi snakket med prosjektlederne. Disse prosjektene er TINEs prosjekt om veivalg og rådgiving ved overgang fra båsfjøs til løsdriftsfjøs; Norturas Kjøtt i Nord, NLRs geiteprosjekt, Senja vgs. om Arktisk Naturbrukssenter og NIBIOs øremerka midler. I tillegg har alle prosjektledere fått anledning til å besvare en spørreundersøkelse.

5.5.1 Kommunikasjon med forvaltningen

Prosjektledernes erfaringer med forvaltningen varierer relatert til både størrelse og type prosjekt. Noen beskriver en åpen og tilgjengelig dialog, mens andre har hatt lite kontakt. For en prosjektleder har samarbeidet med saksbehandler vært preget av høy tilgjengelighet og uformelle diskusjoner i søknadsprosessene, inkludert råd om innhold i søknader. Opprettelsen av Arktisk Naturbrukssenter og samarbeidet mellom de videregående skolene var noe forvaltningen og næringen ønsket, så de fikk også ekstra støtte i søknadsprosessen. Samtidig skulle skolene gjerne sett at utlysingene, tilbakemeldingene om tildelingene og rapporteringene kunne vært mer tilpasset skolenes årshjul. Tilliten og samarbeidet er godt, men selve prosessen kunne man ønske var bedre tilpasset prosjektsøkernes arbeidshverdag.

I et annet prosjekt er bildet motsatt. Prosjektlederen rapporterer at kontakten har stort sett bestått av korte meldinger i Regionalforvaltningsportalen og en telefonsamtale. Det har heller ikke vært nødvendig med faglig støtte, det har man fått fra sin egen organisasjon. Prosjektet ble dermed drevet frem på egen innsats heller enn gjennom dialog med forvaltning eller eksternt støtteapparat. Samtidig oppleves kontakten som korrekt og tilstrekkelig.

En prosjektleder peker særlig på ujevn oppfølging, kort varsel mellom utlysning og frist, samt svikt i informasjonsflyt. Blant annet ble de ikke informert om at Arktisk naturbrukssenter hadde fått midler til et parallelt eierskiftekurs – dette ble oppdaget tilfeldig, og først da ble et samarbeid med dem opprettet.

En annen prosjektleder opplevde tillit gjennom øremerka midler til kunnskapsutvikling, men har savnet at forvaltningen har lagt til rette for en faglig kontaktarena og dialog med forvaltningen. Denne etablerte derfor uformelle relasjoner til faglag for å få nødvendig faglig innspill. For en annen prosjektleder har kontakten med fylkeskommunene vært begrenset, men tilstrekkelig for rapportering. De opplever at dialogen med Innovasjon Norge i søknadsprosessen har vært nyttig.

Behovet for forutsigbarhet er felles for alle prosjektene. Prosjektlederne etterspør forutsigbare frister for søknadsløp, tildelinger som passer for årshjul med hensyn til formidling og rapportering av resultater, samt frister for rapportering. Mens enkelte prosjektledere har fulgt egne interne rapporteringsfrister, opplever andre at det kan være utfordrende og lite hensiktsmessig å skulle rapportere midt i, eller eventuelt tidlig i en pågående gjennomføringsprosess. Videre etterspør man bedre plattformer for dialog mellom de involverte i satsingen, også mellom de ulike prosjektene, ikke minst for å lære av hverandre. Det etterlyses prosjektlederfora eller årlige samlinger der man kan få presentert sine resultater og erfaringer, og kan diskutere med fagpersoner.

5.5.2 Organisering og samarbeid

Arktisk Naturbrukssenter har etablert en bred og sammensatt styringsgruppe, med rektorer, NIBIO og faglag. Den strukturen oppleves å gi forutsetninger for å nå bredt ut, ha høy faglig kvalitet og kan motivere til ytterligere fagutvikling og satsinger for både enkeltpersoner innenfor næringen og for eksterne. Koordinator ved Arktisk Naturbrukssenter ved Senja har 50 prosent-stilling, mens hver av de andre tre skolene har en koordinator i en 20 prosent-stilling for denne satsingen. En utfordring er at prosent-stillinger gir ganske store kapasitetsbegrensninger. På grunn av usikkerhet om videre bevilgninger er det også begrenset mulighet til å planlegge for kurs og videre drift, samt å involvere flere i samarbeidet. Samtidig blir det presisert at man har fått til et meget godt samarbeid mellom de fire skolene, og at man ser mange muligheter for hvilke oppgaver og hva slags funksjon sentrene kan ha. Blant annet kan man, etter at de kommunale landbrukskontorene har mistet mye av sin rådgiverfunksjon, ta over noen av disse oppgavene de hadde.

Andre prosjekter har valgt en liten og fleksibel organisering der NLR og en lokal bedrift utgjør kjernen. Med NLR som prosjektleder har deres økonomiavdeling kunnet ha ansvaret for regnskap og revisjon. Samarbeidet beskrives som uformelt, men svært effektivt. I et annet prosjekt bygger samarbeidet på en intensjonsavtale som skal sikre at (melke)produsentene er øverste prioritet. De har en styringsgruppe som møtes på Teams, og dette oppleves å fungere.

Internt i prosjektene beskrives samarbeidet som godt og hensiktsmessig, med særlig tett dialog mellom de større aktørene. For de mindre prosjektene har det også vært viktig å skape samarbeid, men i mindre skala. I de mindre prosjektene har man satset på å skape flere møteplasser, øke kompetansen i næringen og motivere gårdbrukere til å «bli sterkere» sammen.

Mellom prosjektene har det derimot vært svært lite samhandling. Som nevnt etterlyses plattformer for kommunikasjon, prosjektlederfora eller årlige samlinger. Arktisk landbruksseminar har delvis fylt en slik funksjon, og trekkes frem som en viktig arena som ønskes videreført.

Når det gjelder prosjekteksternt samarbeid, opplever en prosjektleder at de har etablert gode relasjoner til eksterne aktører som har vært involvert som fagpersoner. Likevel ønskes mer samarbeid med andre aktører innenfor næringen. Lignende ønsker kommer frem fra enkelte gårdbrukere som er involvert i Tines prosjekt. De ønsket å fortsatt bruke lokale aktører de allerede har involvert i prosesser, særlig i bygg-rådgiving og taksering. Det har ikke vært mulig å benytte disse i prosjektet, blant annet fordi systemet ikke er tilrettelagt for dette og at eksterne bidragsyttere (altså utenom Tine, NLR og Nortura) ikke ble inkludert i selve prosjektsøknaden. Gårdbrukere det gjelder har i stedet blitt henvist til Innovasjon Norge.

5.5.3 Gjennomføring av prosjekter

Alle prosjektene har gjort pragmatiske tilpasninger underveis for å sikre fremdrift.

Arktisk Naturbrukssenter brukte finansieringen til å etablere et regionalt samarbeid mellom fire naturbruksskoler og utvikle tilpasset fagmateriell i økonomi. Logistikk, klima og store avstander gjør gjennomføringen krevende, men samtidig er de meget entusiastiske over etableringen og fornøyde med at de blant annet har kunnet, per i dag, tilby økonomikurs til 120 gårdbrukere av planlagte 150. De planlegger å arrangere flere kurs og er også meget fornøyd med interessen for senteret blant innbyggerne og ser behovet for mer kunnskapsformidling fremover. Juridiske begrensninger for tildelinger i satsingen skaper administrative omveier og litt usikkerhet. Vi er opplyst om at søknader i 2026-utlysingen er blitt returnert fordi det ikke er fylkeskommunale midler tilgjengelig i områdesatsingen. Videreføring etter 2027 bør ha en mer forankret

finansieringsmodell, med fastere og mer forutsigbare rammer. Per nå ligger de innenfor budsjett.

NLRs Geiteprosjekt har samlet næringen rundt temaet «varig melking», der flere geitebønder har vært med på studietur til Nederland. Prosjektet går ut på å få til kontinuerlig melking uten at geitene behøver å bli drektige. Dette har de lyktes med i Nederland. Det vil spare mange dyreliv i og med at man ikke behøver å avlive geitekillinger som ikke er til nytte for produksjon. Prosjektet skulle stimulerer bøndene til å prøve ut dette. Prosjektleder er meget fornøyd med gjennomføringen. Antallet geitebønder har sunket betraktelig i Nord-Norge, og dette kan på sikt øke interessen for geiter igjen. Men det vil også kunne gi bedre produksjonsmuligheter for bonden. Geiteprosjektet søkte om 1,5 millioner og mottok én million kroner, men leverer innenfor bevilgningen.

Tine-prosjektet er nå i slutfasen, og ble forlenget til 2026 for å fullføre planlagte aktiviteter. De aller fleste av gårdsbruk med båsfjøs, over 90 prosent, er kontaktet, og mange er i prosess mot Innovasjon Norge eller har gjort veivalg. Rådgiving har blitt tilbudt både med gårdsbesøk og digitalt, men har i større grad foregått digitalt enn det som var forventet. Man har fått gjort meget viktige avklaringer, der bøndene har tatt stilling til om de ønsker å gå inn i prosessen med å føre produksjonen over fra båsdrift til løsdrift. Det har vært mange avklaringer å gjøre, og en viktig del i prosjektet har vært å gjennomføre god veiledning ovenfor bonden i denne prosessen. Underveis i prosjektet har variasjon i registreringsmetoder av produsenter mellom Tine og samarbeidspartneren NLRs systemer gitt utfordringer i rapportering. Dette har blitt løst ved å følge organisasjonsnummer.

Nortura (Kjøtt i Nord) har jobbet med kartlegging og kategorisering av kjøttprodusenter innenfor små- og storfe. I prosessen engasjerte de pensjonerte rådgivere fra landbruket som ringte ut til gårdbrukerne for å avdekke behov og veivalg. Omtrent 700 gårdbrukere har konkrete behov for oppfølging, og videre behovsavklaringer ble prioritert utover høsten 2025. Den første fasen med kartlegging beskrives som tidkrevende, men viktig grunnlag for tiltaksfasen som prosjektet nå arbeider med, inkludert rådgiving, gårdsbesøk og eventuelle studieturer. Justeringer i prosjektet har blitt foretatt underveis. Det har hittil blitt færre fysiske gårdsbesøk enn planlagt, men det pekes på at flere forventes fremover. Digitale møter har fungert godt for økonomi- og planarbeid. Utfordringer i prosjektet er særlig relatert til dens størrelse, og oppfølging av et stort antall produsenter samtidig som rådgiverkapasiteten har blitt svekket. Som nevnt opplevde Nortura en avkorting av midlene i tredje tildelingsrunde.

NIBIO har justert aktivitetene etter faglige signaler, med økonomi som et felles gjennomgående tema. Av disse er det særlig ett prosjekt som møter på utfordringer med å rekruttere gårdsbruk for å gjennomføre dypdykk i driftsgranskinger, noe som vanskelig kan forklares av en enkelt årsak. NIBIO har også lagt til rette for formidlingsarenaer, blant annet gjennom Arktisk landbruksseminar som de har arrangert nesten årlig i 20 år. I 2023 og 2024 arrangerte NIBIO seminaret sammen med forvalter av satsingen. Programmet bestod av kunnskapsdeling og samtale/debatt om betydning av landbruket i nord og formidling om satsingen og fra prosjektene under den. Første år sto NIBIO i praksis for gjennomføringen, men inviterte satsingen inn i programmet. Andre år ble seminaret gjennomført i et mer formalisert samarbeid med Troms fylkeskommune, der satsingens midler gikk til innledere og eksterne kostnader, mens NIBIO dekket egne interne utgifter. Troms fylkeskommune dekket noe reisestøtte til produsenter som ønsket å delta. Dette blir beskrevet som et vellykket samarbeid. I 2025 ble ikke seminaret arrangert ettersom NIBIO stod som vertskap for «Circumpolar Agricultural Conference», men NIBIO fikk ekstra midler for å støtte gårdbrukere fra Nord-Norge som ønsket å delta på konferansen. Partnerskapet ønsker en tilsvarende felles gjennomføring i 2026. For å lykkes med rekruttering av deltakere og gjennomføring i tråd med ønske fra satsingen, understrekes det at satsingen må ta aktivt eierskap til et slikt arrangement.

Foto: Colourbox

5.5.4 Resultater

Prosjektlederne vurderer at flere viktige resultater allerede er synlige, mens andre effekter krever lengre tid. Det blir påpekt at evalueringen gjøres tidlig, og at det som regel tar tid å kunne «lande» og se hva slags innvirkning tiltakene har hatt.

Som nevnt opplever et prosjekt r å ha oppnådd et godt samarbeid på tvers av fylkene, de har fått produsert nytt læringsmaterieell om økonomi i gårdsbruk, tilpasset den nordnorske bonden, samt gjennomført økonomikurs for 120 deltakere. De har også lagt et godt grunnlag for videreføring.

Et annet prosjekt har levert faglige innspill til jordbruksoppgjøret, etablert et nytt nettverk og skapt nasjonal interesse. Effekter av «varig melking» kan først vurderes etter testperioden. De har også etablert tettere kontakt mellom geitebøndene i landsdelen.

Et større prosjekt har senket terskelen for investeringsvurderinger og gitt bedre og informerte beslutningsgrunnlag for hver enkelt bonde. Forvaltningen har fått bedre oversikt over behovene til melkebøndene fremover. Det er usikkerhet hvor mye prosjektet i seg selv har bidratt til den økte melkemengden i regionen, og hvor mye andre tiltak har bidratt. Det påpekes at forholdstallet på melk og rekrutteringskvoten i Troms og Finnmark kan ha vært viktige pådrivere. Innenfor prosjektet erfarer man også at fire-fem nye produsenter har kommet til.

Et annet stort prosjekt har levert en omfattende kartleggingsrapport som tydeliggjør nordnorske kjøttprodusenters muligheter og utfordringer for fremtiden, og ikke minst behov som bør møtes av forvaltningen. De har vist at gjerde for beiting i utmark er en kritisk flaskehals. Videre er et bekymringsfullt funn fra kartleggingen at 25 prosent av gårdbrukerne ser for seg å ha avviklet driften om ti år. Det pekes likevel på at kjøttkongressen fungerer som en viktig møteplass, med svært gode tilbakemeldinger.

NIBIOs interne fokus på nordnorsk landbruk har blitt ytterligere styrket. De har så langt levert 16 publikasjoner/rapporter av ulike slag i tillegg til mye annen formidlingsaktivitet innenfor satsingen. De har utviklet et spisset kunnskapsgrunnlag om landbruk i Nord-Norge som kan brukes bredt. Samtidig er et uklart implementeringsansvar en risiko for nytteverdien.

Målbare resultater

- Økt melkemengde i nord (kan være delvis prosjektrelatert)
- Flere nye unge produsenter
- Mange av båsfjøsbrukene har gjort veivalg
- Kjøtt i Nord har etablert et omfattende datagrunnlag
- Kommuner bruker kartleggingene aktivt i planleggingsarbeid

- NIBIO har levert 16 ferdige publikasjoner/rapporter med bred anvendelse
- Et tett og strukturert samarbeid mellom fire naturbruksskoler er opprettet
- 120 bønder i landsdelen har fått et omfattende, spesialutformet kurs i økonomisk styring de ellers ikke ville fått. Flere kurs er planlagt
- 14 geitebønder i regionen har fått inngående kunnskap om en ny produksjonsmåte for å produsere geitemelk med potensiell stor dyrevelferdsmessig og praktisk betydning

Resultater som ikke kan vurderes ennå

- Endelig veivalg for melkeprodusenter: Den nyeste delrapporten fra Tine viser at den største gruppen av produsenter som deltar i prosjektet består av «produsenter som er i 'annen prosess', dvs. eierskifte, økonomiske vurderinger eller usikkerhet. Dette viser at prosjektet fortsatt har en viktig rolle i å støtte opp om langsiktige og komplekse beslutninger».
- Langsiktige endringer i kjøttproduksjon
- Endringer i forsyningsledd og industristruktur
- Effekt av bøndenes økte kompetanse på økonomi
- Rekruttering over tid til landbruket i Nord-Norge
- Beredskapseffekt i landsdelen

5.5.5 Læring (prosjektspesifikk og på tvers)

Hvert prosjekt peker på læring som følger direkte av det arbeidet de har gjennomført i prosjektet. Det har både vært læring som de har produsert for videre bruk, med direkte nytte for landbruksnæringen. Men de har også gjort viktige erfaringer i selve prosessen som kan vurderes som interne læringsprosesser. Samtidig pekes det på behovet for kanaler for å nå ut med det man har lært innenfor prosjektene.

Samarbeidsmodellen for Arktisk Naturbrukssenter vurderes som meget god, men for at man skal kunne utvikle dette i ønsket retning ser man et behov for høyere stillingsandeler og en langt sikrere finansieringsform. De har også erfart at det er meget viktig å samarbeide med faglagene.

Geiteprosjektet understreker betydningen av en målrettet rekruttering, man må gjøre en betydelig innsats her. Det må planlegges godt med tid, og ikke minst bør man få på plass tydelige avklaringer av risiko og roller med store aktører, for deres del blant andre med Tine.

Tineprosjektet viser at små grep i dataharmonisering (felles org.nr. og like felter) gir store gevinster, og at bruk av digitale kanaler fungerer godt, samtidig som man ikke overbelaster ressursene.

Nortura synliggjør behovet for forutsigbarhet og formalisert oppfølging fra forvaltningen. Videre at det er brist på folk som kan bistå som landbruksrådgivere i landsdelen.

NIBIO fremhever at kontaktarenaer må fungere i praksis for å sikre eierskap til kunnskap og implementering. De har også sett behov for at møteplasser, som Arktisk landbruksseminar, bør prioriteres for å kunne formidle kunnskap. Uten formidlingsplasser er det meget vanskelig å nå ut til næringen og andre som kan nyttiggjøre seg kunnskapen.

Det finnes noen forbedringsområder:

- Man bør ha en mer forutsigbar og formalisert dialog med prosjektledere, særlig relatert til formidling og for å tilpasse fristene til prosjektenes og deltakernes årshjul og interne prosesser.
- Man kan legge til rette for å motivere til bruk av ulike software verktøy. Kommunikasjonsplattformer bør brukes langt mer effektivt, både for ekstern og intern bruk.
- Man bør videreføre de få møteplassene man har tatt i bruk eller utviklet innenfor satsingen. Dette er viktig av flere årsaker, faglig, sosialt og motivasjonsmessig. Dette er ikke minst viktig i en næring som mister svært mange slik det er i dag.
- Det har blitt skapt mye viktig kunnskap innenfor satsingen. Dette burde samordnes, tilgjengeliggjøres og formidles ut i større grad.
- Det er fortsatt behov for oppfølging av NIBIO sine foreslåtte tiltak for å styrke kommunal landbruksforvaltning i Nord-Norge.

5. 6. Styrker og svakheter ved områdesatsingen

5.6.1 Styrker

Satsingen har gitt *ny og verdifull kunnskap om* melk- og kjøttprodusenter i Nord-Norge. Kartleggingsarbeidet til Tine og Nortura har gitt meget god innsikt om behovene i næringen. De større prosjektene har kommet tett på produsentene og de som har ønsket har fått veiledning. Det rapporteres at man har fått rekruttert unge som har vært i tvil om de tør å satse. Man har videreført eksisterende og økt felles møteplasser. Blant annet gjennom å gi midler til etablerte initiativ som Kjøttkongressen og Arktisk landbruksseminar, i tillegg til diverse kursvirksomhet, reisestøtte til konferanser og studieturer samt utdanningsmuligheter. Felles møtearenaer anses å styrke både fagmiljø, skape engasjement og entusiasme og mer kontakt mellom de ulike landbruksaktørene. I tillegg til å øke kompetanse og de sosiale kontaktene innenfor næringen, har satsingen også utløst mer samarbeid mellom aktørene i nord enn

tidligere. Videre har man fått økt kunnskap gjennom NIBIOs øremerka forskning, samtidig som store prosjekter har gode interne læringsløyper.

5.6.2. Svakheter

Det finnes noen systemiske svakheter i satsingen. Blant annet oppleves det å være korte utlysingsfrister, målene kunne vært tydeligere og for å øke kunnskapen kunne prosjektene blitt fulgt opp med eksempelvis følgeforskning. Videre er det manglende koordinering, eller kanskje mest kommunikasjon, mellom prosjektene. Noen påpeker også en svakhet i manglende dialogarena for prosjektsøkere og forvaltning, både i forkant av, men også etter, søknadsfrist for å gjøre søknader gode. Det opplevdes å være noe asymmetri mellom fylkene, i økende grad etter hvert. Det rapporteres også om underkapasitet i rådgiving i store operative prosjekter, dette er noe som bidrar til å gjøre landsdelen sårbar.

Man skulle gjerne hatt mer forutsigbarhet i midlene. Når man først igangsetter omfattende samarbeidsprosjekt, ikke minst mellom fylker, så er det en stor fordel med et tidsperspektiv som går mer enn ett eller to år fremover. Eksempelvis har Arktisk naturbrukssenter bygget opp et tett samarbeid mellom fire skoler, som de ikke vet om blir finansiert videre. Dette gjør det vanskelig å planlegge for videre fremdrift. Avkorting i midler som opprinnelig var lovet skaper også usikkerhet. Her behøves det mer forutsigbarhet. Det er lite systematikk i resultatdeling og rapportering, og prosjekter får for få muligheter til å formidle fra sine prosjekter på formaliserte møtearenaer.

Tilbakemeldingene var at det kunne vært langt mer satsing på produksjon av grønnsaker og om hvordan man kan stimulere til å utnytte beiteressursene i utmark. Man opplevde at ingen tok et virkelig initiativ om dette, hverken innenfor struktur, industri eller logistikk. På tross av at man prøvde å stimulere til prosjekter innenfor denne tematikken fant man ikke noen interesse for det. Likeså anses beredskaps- og transportkostkomponenter altfor lite tatt opp i prosjektsøknadene, og spørsmålet om dette burde være langt tydeligere kommunisert og etterspurt, ble det påpekt.

NIBIOs særskilte observasjoner

NIBIO beskriver å ha etterspurt en mer formalisert struktur for dialog med fylkeskommunene, jf. oppdragsbrevens intensjon i starten, og særlig om faglig innretting av sine prosjekter. Etter hvert fant de en velfungerende praksis via direkte kontakt med faglagene om kunnskapsbehov og temavalg. Videre påpeker NIBIO viktigheten av at kunnskapen de produserer tas til følge/i bruk. Eksempelvis trekkes det frem at begrepet «sårbare produsentmiljøer» ikke er tydelig definert og kan være utfordrende å kartfeste nettopp fordi det er komplekst. Likevel gjennomførte NIBIO

tidlig i satsingen en kartlegging av sårbare områder i nord basert på fire indikatorer som nevnt tidligere. Det er usikkert hvor mye den har blitt anvendt.

Foto: Colourbox

6. Intervjuundersøkelse: Hva mener bøndene?

6.1 Kompetanse og nettverk

Seks av de syv bøndene som er intervjuet har vokst opp på gård og deltatt i driften i varierende grad, mens én har vokst opp ved siden av en gårdsdrift. Når det gjelder landbruksfaglig kompetanse har fem bønder gått på landbruksskole og fullført agronomiutdanning. En av disse peker på svakheter i utdannelsen, der fokuset har vært på storfe og lite på sau. Ytterligere to bønder har i hovedsak lært i praksis og deltatt på kurs. En av disse søker aktivt etter ny kunnskap og bruker rådgivingstjenester aktivt.

Bøndene vurderte sin egen kompetanse på agronomi, teknologi og økonomi som varierende. På agronomi varierte svarene fra veldig god, til god, gjennomsnittlig, til manglende med hensyn til bruk av beiteressurser. På teknologi er bøndene delte mellom god og mindre god. På økonomi er det en blanding mellom over gjennomsnittlig, god, ujevn, og ikke god. Bonden som vurderer sin økonomiske kompetanse til «ikke god» driver imidlertid sammen med en annen som har bedre kompetanse på området.

Til felles søker bøndene kunnskap via fagsamlinger, kurs, konferanser, webinar, mentorordninger, og/eller beitelag. En bonde påpeker at det er særlig godt samarbeid mellom kommunen, rådgivingsorganisasjonen NLR, der de blant annet har jobbet med jordhelsefokus. En annen trekker også frem viktigheten av å trekke på lærdom fra erfarne bønder som tilbudte seg å jobbe som avløsere på gårdsdriften.

Bøndene er samstemte om at faglig nettverk er et viktig, men ofte sårbart element i deres hverdag. Faglige nettverk er verdifulle for utveksling av kunnskap, erfaring, motivasjon og støtte. De har også en viktig sosial effekt. Intervjuene peker likevel på at tilstedeværelsen, størrelsen og kvaliteten faglig nettverk varierer og avhenger blant annet av antall produsenter i et geografisk område, størrelse på produksjonsspesifikke miljø, produksjonsinterne spenninger (blant annet med hensyn til slakteritilhørighet), lokale faglags engasjement for å arrangere møteplasser, samt kultur for støtte, gjensidig hjelp og samhold i lokale produsentmiljø. Tre beskriver faglig nettverk i deres lokalmiljø som godt, to som noe ujevnt, og to beskriver det som dårlig. En bonde forteller at antall produsenter i området er så lavt at det verken er nok til å arrangere kurs i lokalsamfunnet eller til å danne et eget produsentlag. Derfor er digitale fagfora og kursing via ulike verv viktige plattformer for å skaffe seg faglig og sosialt påfyll, men likevel ikke en erstatning for de fysiske møteplassene. For noen har faglig nettverk – i tillegg til økonomiske hensyn og andre motivasjoner skissert nedenfor – bidratt til å

påvirke deres vilje til å investere videre i samme produksjon eller i en ny tilleggsproduksjon.

6.2 Motivasjoner

Bøndene har flere motivasjoner for å satse på gårdsdrift. Til felles er de sterkt motivert av en fri livsstil der man er sin egen herre og kan styre sin egen (arbeids)hverdag. Samtidig oppleves det meningsfullt å arbeide med dyr og natur, og ikke minst å produsere mat. «*Det er en meditativ effekt å være bonde*» sa en produsent som også fremhevet verdien av å bli sliten etter «ærlig arbeid». Å se resultater av arbeidet man gjør er en verdi og motivasjon i seg selv for flere. En bonde er særlig motivert av å videreføre en aktiv gårdsdrift til neste generasjon og som følge av det også bidra til nasjonal selvforsyning. To andre bønder er motiverte av ønsket om å være fulltidsbonde, noe som ifølge dem krever økt produksjon. En av disse ønsker seg ut av en arbeidshverdag som ikke lenger sammenfaller godt med hans livssituasjon og gårdsdrift. Muligheten til å ekspandere med en ny tilleggsproduksjon, så han derfor på som et viktig steg i å kunne jobbe fulltid på gården, der han styrer egen arbeidshverdag og samtidig kan skape et felles og meningsfullt prosjekt med ektefellen. Til tross for at nesten samtlige peker på det meningsfylte arbeidet som motiverende for yrket og livsstilen som bonde, er likevel alle tydelige på at disse faktorene ikke er nok dersom driften viser seg å ikke lenger være økonomisk bærekraftig. Med andre ord forutsetter gårdsdrift økonomisk bærekraftighet.

6.3 utfordringer

Gårdbrukerne som er intervjuet, opplever forskjellige utfordringer relatert til driften sin. Den mest sentrale utfordringer er tilgang til dyrket jord i Troms og Finnmark. Det nevner fem av syv gårdbrukere i Troms og Finnmark. Tre av fem gårdbrukere opplever at det er kamp om å få tilgang til dyrket jord i nærområdet. En gårdbruker peker på at interessen fører til at noen grunneiere prøver å presse opp priser på leiejord. Dette utgjør en tilleggsutfordring, til tross for at gårdbrukeren har nok dyrket mark for øyeblikket. Kampen om areal medfører at en av disse må kjøre lange avstander for å hente gress og fôr. Dette påvirker også gårdbrukerens valg om størrelse på løsdriftsfjøset som planlegges bygd. Antallet dyr som fjøset er planlagt for tar utgangspunkt i at arealene som allerede er del av gårdsdriften, drives godt. To andre gårdbrukere i fylkene peker derimot på byråkratiske hindre når det gjelder å få tilgang til dyrket mark og beite. En av disse er frustrert over nedprioritering av aktive gårdsbruk i lokal forvaltning av beiteressurser:

«Når det gjelder fellesbeite og alle setrene som vi tenker på, så prøvde vi å kjøpe flere ganger, men vi kommer aldri til å få lov å kjøpe. [...] Nå er det sånn at det

er fem eiere på jorda der vi får leie hos tre. [...] Så fikk de lov å kjøpe hver sin teig til av kommunen. Det syns jeg er håpløst av byråkratiet. At de selger eiendommer til noen som ikke driver med melkeproduksjon. [...] at de faktisk har godkjent sånne ting, og at de plutselig sier nei til nesten alt det andre, det viser en total manglende forståelse på hva som burde vært satsingsområdet. Er det noe vi trenger i norsk og nordnorsk politikk eller når det gjelder landbruk og melkeproduksjon spesielt, så er det jo beite. Og så blir jo straffa for at vi prøvde å få beite [...] Vi fikk ikke vite det før det var gjort. Ikke varsel, ingenting.»

Rovdyr er en annen utfordring som trekkes frem av tre gårdbrukere i Finnmark og Nordland. Forekomst av bjørn stresser dyr, og gårdbrukere setter inn tiltak som å la dyrene beite mest på innmark, i mindre grad på inngjerdet utmark, og/eller bruk av bjørnegjerde der hvor ungdyr beiter. Gaupe og ørn skaper noen utfordringer i bruk av utmarksbeite i Nordland. Som konsekvens vil en fersk gårdbruker sanke sauene ned tidligere for å begrense tap.

Klimatiske forhold, ustabil klima, og kort vekstsesong er en tredje utfordring som nevnes av tre gårdbrukere. Utover dette peker enkeltgårdbrukere på følgende utfordringer: manglende kompetanse om produksjonsvilkår i nordområder når det gjelder kursing og klimarådgiving (som gjerne foregår i andre landsdeler), lang avstand til arealer i drift, lange avstander til skoler, fritidsaktiviteter og (ledige) boliger i enkelte områder i Finnmark skaper logistikkutfordringer når både når det gjelder å kombinere gårdsdrift med familieliv, men også å huse avløsere, tilgang på servicefolk til reparasjoner, lang leveringstid på innsatsfaktorer og deler til utstyr og maskiner, ensomhet og enormt press på enkeltprodusenter, landbrukets lave status, men også idealisering av gårdbrukeryrket og realitetene av betjening av høy gjeld og påvirkningene det kan ha på gårdbrukerhelse. Andre påpeker også sårbarheten i gårdbrukerlivsstilen som en utfordring. Gårdsdriften er tett sammenknyttet med, og avhengig av hva som skjer i familielivet. Mister man ett element, som følge av for eksempel egen helse eller samlivsbrudd, så faller alt sammen.

Foto: Isabelle Hugøy

6.4 Fremtidsaspekter

To gårdbrukere som ikke er involverte i prosjekter er noe usikre på hva fremtiden de neste ti årene bringer. En av disse hevder å måtte ta et veivalg om to år fordi det eksisterende løsdriftsfjøset er gammelt og på minimumsmål: enten bygge et mer romslig fjøs som møter krav for økologisk drift, sammen med et ysteri, eller bygge løsdrift med melkerobot. Dersom insentivene hadde vært der, ville han valgt førstnevnte. Utfordringen ifølge ham, er at TINE i praksis bestemmer hvem som får kontrakt for å produsere økologisk melk, noe som svekker insentivene for å bygge et økologisk godkjent fjøs:

«Det har blitt opp til Tine å bestemme hvem som i Norge skal få lov til å produsere økologisk melk. Det blir en slags kontraktproduksjon. Litt skjult ennå, men det er i realiteten det det er. Bor du i nærheten av E6, i nærheten av Røros, eller langs E6 til og fra Røros, så får du avtale.»

Med andre ord peker han på at den store avstanden mellom hver økoprodusent blir veldig lang, noe som får konsekvenser for Tines prioriteringer, og dernest hans gårdsdrift. Avgjørelsen om veivalg må derfor tas som familie, fremhever gårdbrukeren. Den andre gårdbrukeren har ingen naturlige arvtagere, men både hun og ektefellen er åpne for at andre familiemedlemmer overtar om interessen er der. Likevel er ektefellen, ifølge henne, skeptisk til at noen ønsker et liv med så mye arbeid og så lite inntekt. Hun er klare på at de fortsetter vedlikehold, men gjør ingen større investeringer fremover. Om ti år ser hun for seg at gjelden på gården er nedbetalt, og at hun og ektefellen har frihet til å enten legge ned driften og bli boende, eller selge og flytte.

Ytterligere fem gårdbrukere som er involvert i prosjekter ser for seg scenarioer der de enten øker eller optimaliserer produksjon, hvis de økonomiske rammevilkårene er der. En gårdbruker som står overfor generasjonsskifte vurderer å legge til rette for økt produksjon på gården, samt nydyrking av areal. Videre håper gårdbrukeren å hjelpe til som kårkall, og være en støttespiller og ressurs for familiemedlemmet som overtar. En gårdbruker peker på at han forventer å ha samme mengde og produksjon, i tillegg til noe mer investeringer i driftsbygninger for å optimalisere og effektivisere driften. Han vil også i fremtiden vurdere å utvide driften noe dersom det lønner seg økonomisk og det er tilgang på areal i nærheten. En tredje gårdbruker ser for seg at han jobber fulltid på gården sammen med familie og ansatte dersom planen om å utvide med tilleggsproduksjon viser å realisere seg, og dersom de økonomiske rammevilkårene i landbruket muliggjør økonomisk bærekraftig drift. En fjerde gårdbruker ønsker å investere i bygg til redskap, øke avlinger og skaffe mer areal slik at han kan være

selvforsynt med grovfôr. Han peker også på et ønske om å fôre opp okser, men at rammevilkårene og lønnsomheten i det mangler. En femte gårdbruker ønsker å øke produksjonen noe, slik at både hun og samboeren kan jobbe fullt på gården. Samme gårdbruker ønsker også å videreutvikle tilleggsnæringen, da det bidrar med viktig inntekt.

6.5 Prosjekterfaring

Fem bønder er involvert i prosjekter som får støtte over ordningen. En husker ikke hvordan han ble involvert i prosjektet, men mener at noen tok kontakt med ham. En annen ble gjort oppmerksom på et prosjekt via naboer, og tre ble kontaktet eller fikk vite om prosjektet via landbrukssamvirker som har vært oppsøkende.

To bønder har ferdigstilte løsdriftsfjøs som følge av prosjektet de har vært involvert i; en av fjøsene er bygget om, mens det andre er nybygg. Begge bøndene har allerede vært involvert i tidligere prosjekter som har initiert lignende veivalgprosesser. En av bøndene hadde vansker med å skille mellom hva som ble gjort i de ulike prosjektene. Ytterligere to har ferdigstilt driftsplaner og bygningstegninger og er i prosess med å søke finansiering fra Innovasjon Norge og banker. En av disse ønsker å bygge nytt løsdriftsfjøs med plass også til okser, og en annen ønsker å bygge nytt grisefjøs i tillegg til eksisterende melkeproduksjon. Sistnevnte ønsker å hente inn priser og videre korrigere på driftsplanen ettersom prisantydningene som først ble gitt ikke viste seg å stemme. En bonde fikk en driftsplan via prosjektet, og har som følge av det nylig overtatt en gård.

Erfaringene deres i prosjektene er varierte, særlig når det gjelder rådgiving. Tre bønder beskriver rådgivere som oppsøkende, med god dialog og oppfølging. To av disse hadde allerede vært involvert i andre lignende prosjekt tidligere, og påpekte at samme rådgiver fortsatte å følge de i det nåværende prosjektet. Det opplevde de som positivt. Dataene deres lå allerede i systemet, og justeringer ble foretatt i driftsplan som muliggjorde større investeringer. En av disse bøndene mente det var positivt at rådgiverne var fokuserte på å lage en driftsplan som er økonomisk bærekraftig. I tillegg tok han egne grep og valg som gjorde investeringen mindre kostbar enn det som opprinnelig var estimert. Den tredje bonden opplever å ha fått god hjelp fra rådgivere i organisasjoner som samarbeider i prosjektet hun deltar i, og inntrykket hennes er at samarbeidspartnerne har god dialog seg imellom. Hun fremhevet viktigheten av rådgiving og ta rette valg tidlig for å spare penger, før mekaniserings-selgere styrer byggeprosessen. Selv har hun valgt å inkludere neste generasjon som skal overta etter henne i planleggingsprosessen og tegningen av driftsbygning, og påpekte at hun i flere

tilfeller har sett eldre generasjoner overstyre yngre i lignende prosesser, noe hun mente er uheldig.

Andre bønder beskriver rådgiving og oppfølging som ujevn. Der en beskriver rådgivingen og dialog som grei med svar på henvendelser, opplevde en annen å få telefoner fra flere ulike rådgivere, som stilte samme type grunnleggende spørsmål om driften. Dette ga et inntrykk av manglende koordinasjon innad i prosjektet. Ytterligere en bonde beskrev en følelse av å ikke være så veldig involvert i prosjektet, og at hun måtte mase på travle rådgivere, særlig fordi hun selv hadde korte tidsfrister for å ta store avgjørelser med hensyn til å overta et gårdsbruk. Ytterligere en bonde peker på lite systematikk etter førstekontakten, inkludert vage spørsmål, lite konkrete planer og dokumentering hva som er gjort utover rene registreringer. Bonden mener likevel det er en styrke at prosjektet har arrangert fagmøter og studieturer til eksempelgårder med fjøs i drift, noe som gir de innsikt i ulike strategier relatert til utbygging og motivasjonene og refleksjonene til menneskene som står bak driften.

Prosjektekstene utfordringer var særlig rettet mot kostnader og finansiering. Dette inkluderte usikkerhet og bekymring rundt finansiering grunnet inntaksstopp på søknader for IBU-midler i fylket, kronglete og treige prosesser med bank som medførte bankskifte, og usikkerhet som følge av store kostnadsforskjeller i nybygg mellom fylker. En bonde var tydelig på at gjennomføring av investering i nybygg avhenger av kostnadene og finansiell risiko. En annen var også bekymret for å ikke få tak i byggefirma som er klar til å gå i gang når finansiering er på plass.

Til tross for prosjektekstene utfordringer og bekymringer forteller bøndene om konkrete effekter. Alle er samstemte om at prosjektene setter i gang og/eller får fortgang i viktige prosesser når det gjelder veivalg og investeringer. En gårdbruker forteller at den nedslitte fjøsen ville ført til nedlegging av driften i løpet av de neste årene dersom ikke hadde vært for at neste generasjon ønsket å overta. Prosjektet har videre muliggjort en fortgang i planleggingsprosessen for nytt fjøs. Også andre påpekte en lignende fortgang i veivalg og investeringsprosesser, relatert til kjøp av gård, utvikling av driftsplaner for å utvide eksisterende produksjon, og/eller oppstart av nye tilleggsproduksjoner.

En bonde var særlig positiv til den økonomiske bistanden som prosjektet bidro med. Hun mente at det var avgjørende at prosjektet dekket kostnadene til å utvikle driftsplan, da hun selv på det tidspunktet ikke hadde råd. Ifølge henne muliggjorde det lån og kjøp av gård – noe som ville ha tatt betydelig lengre tid om det ikke hadde vært for prosjektet. En annen bonde som har fått utarbeidet driftsplan å starte ny tilleggsproduksjon var tydelig på at «*[v]i hadde aldri vært der vi er i dag, hadde det ikke vært for dette prosjektet. Vi har aldri kommet til å ha tenkt i de banene engang,*

antakeligvis.» De tre bøndene som forteller om konkrete utfall i form av ferdigstilte fjøs eller kjøp av gård medgir at de er fornøyde med sine investeringsvalg. I korte trekk tyder dette på at prosjektene har konkrete utfall hos den enkelte gårdsdrift, men likevel er realiseringen av investeringsplaner avhengig av driftsplaner som går rundt samt at ekstern finansiering bevilges i form av både lån og tilskudd.

Et båsfjøs. Foto: Isabelle Hugøy

6.6 Om «sårbare produsentmiljøer» og ordningen

Gårdbrukere la flere hensyn til grunn i sin forståelse av begrepet «sårbare produsentmiljøer». Til felles fremhevet de særlig et lavt antall produsenter som er spredt på lange avstander, mangel på nettverk og produsenter å diskutere med, og hvor det er fare for siste gårdbrukeren-i-bygda-effekten og følelse av ensomhet. Nedgang i antall produsenter medfører, ifølge en gårdbruker, erodering av «den faglige forståelsen og nytenkinga fordi miljøet både blir mindre i volum og i kvalitet». Flere trakk også frem tilgang til veterinærer, rådgivere og verdikjeder. En gårdbruker i Finnmark påpeker at sårbarhet ikke nødvendigvis er geografisk bestemt, men har sammenheng med nedgang i antall produsenter som gjør det mindre kommersielt interessant for leverandører, maskinreparatører og serviceapparat til landbruket å etablere seg i området:

«Når det ikke er markedsmessig interessant å være i et område innenfor den produksjonen du holder på med [...] Hvis det i tillegg legges ned skoler for at ungetallet er for lavt til å ha en skole, da er du på et kritisk lavt nivå. Det er ikke et sosialt miljø, det er ikke et faglig miljø, det er ikke et kommersielt miljø som er støtteapparatet rundt for å få det her til å snurre og gå. [...] Så når verdikjeden mister kraft, da er du på et kritisk lavt nivå. Og det er det som skjedde. [...] Og da er du sårbar.»

Mens en gårdbruker mente at hele jordbruket i Norge er sårbart på grunn av dårlig økonomi, hadde en annen ikke tenkt over begrepet før. Likevel mente gårdbrukeren at nyoppstartede gårdbrukere, små gårder, og produksjoner som sau og geit er særlig utsatte, blant annet fordi disse produksjonene får, etter gårdbrukerens erfaring, mindre fokus på landbruksskolen sammenlignet med storfe og gris. Det pekes også på at sårbarhet ligger i forventningsgrunnlaget som er lagt av eldre generasjoner. Dette kan innebære et generasjonelt press på enkeltbrukere som samtidig må basere seg på familieverdier og tradisjon på en side, og nytenking på den andre.

Fire av syv har hørt om ordningen, to av disse deltar ikke i prosjekter som har fått tilsagn over ordningen. Tre av fem visste ikke at prosjektet de deltar i har fått bevilging over ordningen. Dette forventet vi heller ikke at de skulle vite.

På spørsmål om hva de synes om ordningen, var en gårdbruker som ikke deltar i prosjekt som har fått tilsagn over satsingen, særlig kritisk i 2022. Lokale faglag var også kritiske, ifølge gårdbrukeren. Kritikken rettet seg mot at penger bevilges til rådgivingstjenester i stedet for å bevilge penger direkte til aktive gårdbrukere. Det ble også sett med skepsis på at NIBIO skulle få fem millioner i øremerka midler. Likevel har vedkommende etter hvert slått seg til ro med det, og mener at satsingen var nødvendig.

Fire av syv gårdbrukere er kjent med områdesatsingen. Tre gårdbrukere mener at satsingen bidrar til styrking av «sårbare produsentmiljøer» i Nord-Norge, særlig ved å legge til rette for produksjon. To av disse er ikke involvert i prosjekter som har fått tilskudd over ordningen. Ytterligere en gårdbruker mener at satsingen er en god start, men er blant annet kritisk til at et av prosjektene har for stort fokus på det forestående løsdriftskravet samt tilgang til økonomisk støtte, i stedet for å legge til grunn produksjon og produksjonsgrunnlag som drivende for ombygging. Samme gårdbruker mener at prosjektet han deltar i bidrar til å skape engasjement og bygge et produsentmiljø. Likevel mener han at mer må til for å skape ringvirkninger i regionen. Gårdbrukeren peker på behovet for å styrke lokal kommunal forvaltning sin innstilling. Styrking kan skje, mener gårdbrukeren, ved å gi lokalforvaltningen klare retningslinjer

slik at de kan bistå produsenter, eksempelvis ved å ringe og informere produsenter når det er muligheter for dyrking av arealer og lignende muligheter, i stedet for å være negativt innstilt.

Gårdbrukerne som ikke var klar over ordningen ble i stedet spurt om de mener at prosjektene de er involverte i bidrar til å styrke sårbare produsentmiljøer. En mener at investeringsmidler til driftsbygg er særlig viktig og at rådgiving om veivalg er god støtte. To er usikre på om prosjektet de deltar i styrker enkelte bruk eller regionen som helhet. En av disse er tydelig på at hun ikke har tenkt på regionen som sårbar.

Noen mener at andre tiltak som er utenfor ordningen er positive og bidrar til å stimulere produksjon i regionen noe, særlig rekrutteringskvoten på melk i Troms og Finnmark som ble vedtatt under jordbruksoppkjøret i 2025. Andre peker på et samspill av elementer som viktige for tilrettelegging av produksjon i regionen som helhet, inkludert: å styrke rådgiving, fagnettverk, tilrettelegging fra kommuner blant annet når det gjelder å få tilgang på arealer og dyrket jord, avløsertilskudd, samt tilgang på servicefolk og veterinærtjeneste med vakt også i helg.

6.7 Beredskap og landbrukets samfunnsmessige betydning

Intervjuene avdekket også andre viktige og mer overordnede momenter relatert til beredskap, politisk styring, samfunn og infrastruktur. En gårdbruker påpeker at det er mye brakkjord i Troms og Finnmark, og at det er en svakhet i at staten ikke kjøper opp nedlagte gårder for å få dem i drift igjen. Dette skiller seg også fra politisk satsing på bureising, den sterke interessen og motivasjonen fra staten når det gjaldt å tilrettelegge for gårdsdrift i Finnmark mellom 1950 og 1980-tallet. Likevel er han positiv til en endret retorikk siden 2022 som kan oppsummeres som et skifte fra sentraliserings- og nedbyggingsretorikk til en beredskaps- og distriktsretorikk:

«Man føler at man er i en motkonjunktur næring der du er uønska. Hvorfor slutter dere bare ikke sånn at vi kan sentralisere jordbruket i Norge? Alle syns jo det hadde vært greit. Inntil Putin endra det synet, da. Men ting har endra seg siden 2022. Men i retorikken. Det praktiske er ikke helt på plass ennå. Men retorikken endra seg plutselig over natta.»

Krigen i Ukraina medførte, med andre ord, et politisk retorisk skifte som fremhevet viktigheten av levende distrikter for nasjonal totalberedskap. Han bemerker at det politiske og praktiske ikke er på plass enda, særlig når det gjelder å styrke beredskapslagre og bufferkapasitet på gårder, for eksempel via «statlige, gode tilskuddsordninger for å bygge opp rullerende diesellager, aggregat, ladestasjoner for elbiler og så videre. Man kan gå på aggregat der gårdstankgårdene blir hubba for kraft, mat».

Flere gårdbrukere er enige i at aktive gårdsbruk og matproduksjon er kritiske i beredskapssammenheng. En påpeker at matsystemene er sårbare når det gjelder avhengighet av importert kunstgjødsel, og at situasjonen kan bli særlig kritisk dersom vi ikke får tilgang på slike innsatsfaktorer. Hun mener derfor det er behov for å finne alternative løsninger i beredskapssammenheng. Kun en gårdbruker skiller seg ut fra resten av utvalget: han fremhever at Norge ikke er selvforsynt og er lei beredskapsfokuset. Han *«anser ikke denne gården som viktig i beredskapssammenheng»*. Styrking av nasjonal beredskap og selvforsyning avhenger, ifølge denne gårdbrukeren, lønnsomhet på gårdsbruk. Han trekker frem oppføring av okser som eksempel på noe han gjerne ønsker å gjøre, men som verken er lønnsomt eller stimuleres via insentivordninger. Konsekvensen blir at produksjonen ikke utvides og at ressurser ikke utnyttes fullt: i stedet for å føre opp og slakte på høyere vekt blir små oksekalver slaktet.

Andre gårdbrukere fremhever også sammenhenger mellom politisk styring, lønnsomhet, volum og infrastruktur i landbruket. En gårdbruker er særlig kritisk til det politisk styrte fokuset på beiteproduksjoner i regionen, noe som har ført til nedgang i gris og erodering av infrastruktur i landbruket:

«Det har jo vært en villet politikk over år og tilbake i tid at man i Nord-Norge skulle fokusere på beiteproduksjonen, altså storfe og småfe. Og da blir det jo en naturlig avgang i gris. Og det de ser nå, som vi har advart om og sett, det er jo det som skjer nå. All infrastruktur omkring landbruksproduksjonen blir nesten rasert.»

Volum, er ifølge denne gårdbrukeren, helt nødvendig for infrastruktur og økonomi i alle ledd, og gris er en nøkkelproduksjon som sørger for volum til slakteriene. Om gris forsvinner, vil det bli mer sårbart for storfegårdbrukere som da vil oppleve økte kostnader til kraftfôr, da det blir færre å dele transport- og lagerkostnadene på.

Andre tema som trekkes frem inkluderer en opplevd dysfunksjonell rovdyrpolitikk samt høyere og mange krav til gårdbrukere og gårdsdrift – inkludert i klimasammenheng der kyrne får skyld for klimaendringer. Noen fremhever også viktigheten av at gårdsbruk bidrar inn i lokalsamfunn og sosialt fellesskap for å vise hva landbruket er, og at landbruket har en større samfunnsmessig betydning.

Planlegging av nytt driftsbygg. Foto: Isabelle Hugøy

6.8 Oppsummerende om bøndernes meninger

Intervjuene med bønderne viser et tydelig behov for økonomisk bærekraft og forutsigbare rammevilkår for fortsatt drift og investeringer. Videre pekes det på andre sentrale behov som må sees i samspill med økonomisk bærekraft, inkludert tilgang på dyrket jord og beiteressurser, tilgang på støtteapparat og tjenester (inkludert avløsere og rådgiving), faglige nettverk med sosiale møteplasser – som er særlig sårbart i områder hvor produsentmiljøene er små og spredte over store avstander. Ujevnheter blant bøndernes vurderinger av egen kompetanse innen agronomi, teknologi og økonomi tyder også på et behov for kompetansebygging for å styrke tiltak inn mot økonomisk bærekraftig drift. Bøndernes refleksjoner peker også på et behov for å adressere strukturelle barrierer i styrkingen av sårbare produsentmiljøer. Disse inkluderer blant annet uforutsigbarhet og usikkerhet knyttet til kostnader, finansiering til store investeringer (for eksempel opplevd kostnadsnivå og risiko, søknadsstopp for IBU-midler og trege bankprosesser), byråkratiske hindre i lokalforvaltning av arealer- og beite, manglende insentiver for endret eller økt produksjon (for eksempel kontrakt for økologisk melk og oppføring av okser i Finnmark), utfordringer relatert til infrastruktur og verdikjeder som følge av en

tendens til politisk prioritering av enkelte produksjoner over andre i Nord-Norge, og en rovdyrpolitikk som får konsekvenser i form av begrenset bruk av utmarksressurser i områder hvor rovdyr er en utfordring.

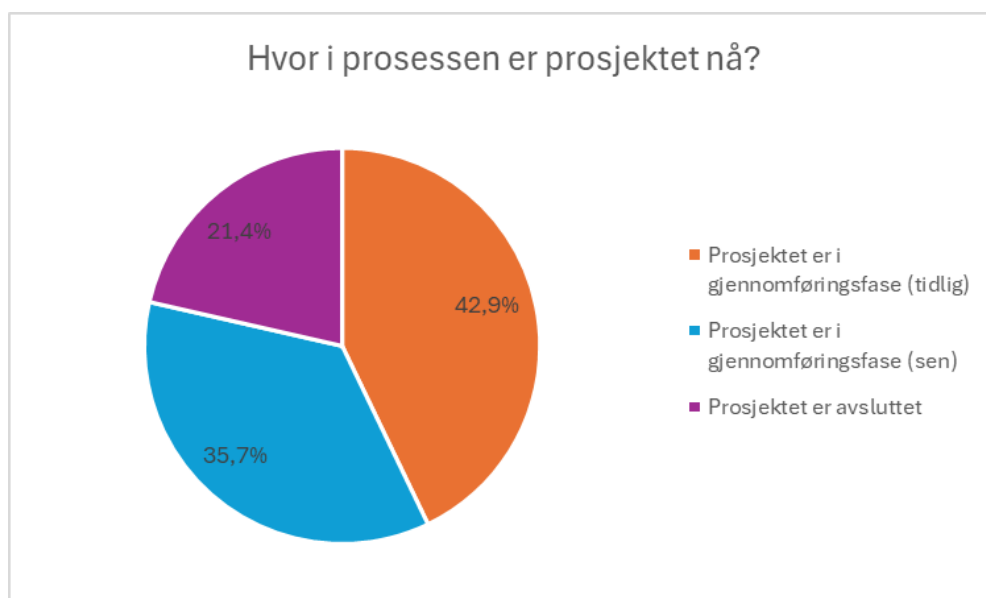
I hvilken grad treffer områdesatsingen og innvilgede prosjekter målgruppens behov? Resultatene tyder på at satsingen og prosjektene treffer behovene til bøndene vi har snakket med. På noen områder treffer satsingen og prosjektene bedre enn på andre. Den treffer godt på enkeltbruk ved å sette i gang og/eller få fortgang i veivalg og investeringsprosesser, dog med varierende rådgiving. For noen bønder er de konkrete effektene ennå ikke tydelige i form av utvidede produksjoner eller nye driftsbygg grunnet eksterne faktorer som er utenfor deres umiddelbare kontroll. Mens flere er positive til konkrete effekter på gårdsbruk, er noen usikre på ringvirkningene utover enkelte bruk. Dette kan tyde på et behov for å integrere satsingsområder som ikke bare går på tiltak som søker å styrke gårdbrukere og gårdsdrift på ulikt vis, men som går strukturelt til verks for å identifisere og adressere strukturelle flaskehalser som kan hindre en styrking av sårbare produsentmiljøer der det er motivasjon.

7. Resultater fra spørreundersøkelser

Som en del av evalueringen ble det gjennomført tre spørreundersøkelser. Undersøkelsen ble sendt ut til prosjektledere som hadde fått bevilget midler, prosjektledere som fikk avslag på søknaden og forvaltningen og interessenter. Her vil resultatene fra spørreundersøkelsen presenteres.

7.1 Hva mener prosjektlederne om prosjektene?

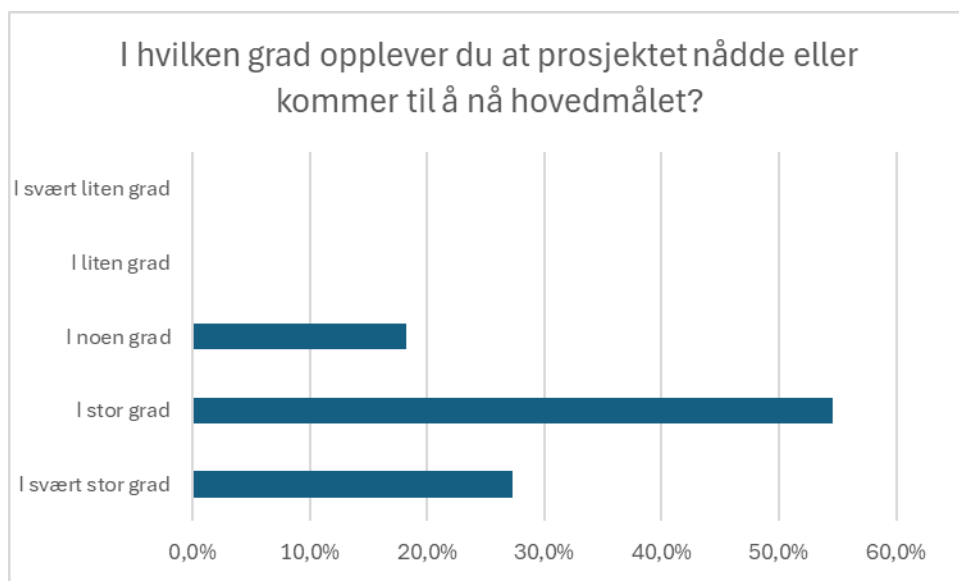
Det ble sendt ut en spørreundersøkelse til alle som leder eller ledet et prosjekt som fikk bevilget midler. 16 av 21 svarte på undersøkelsen. Flere av prosjektene pågår fortsatt. Derfor ble prosjektlederen spurt om hvor langt i prosessen prosjektet var kommet.

Figur 11: prosentvis fordeling av hvor i prosessen prosjektene er (n=14)

Figuren viser at 43 prosent av prosjektene er i tidlig gjennomføringsfase, 36 prosent i en sen gjennomføringsfase, mens resterende 21 prosent av prosjektene er avsluttet. Med andre ord er mesteparten av prosjektene som responderte på undersøkelsen fortsatt i gjennomføringsfasen.

Prosjektlederne ble spurt om de opplevde at prosjektene har nådd eller kommer til å nå sine hovedmål. De svarte følgende:

Figur 12: Prosentvis fordeling av hvilken grad prosjektledere opplever at prosjektet når sitt hovedmål (n=11)

Samtlige av respondentene oppfatter at de kommer til å ha en viss måloppnåelse. Størst andel av respondentene oppfatter at de har nådd eller kommer til å nå målene i stor grad. Ingen av respondentene oppfattet at de kom til å nå hovedmålene i liten eller svært liten grad. Svarene fra undersøkelsen tyder derfor på at prosjektlederne oppfatter at satsingen når sine mål. En metodisk utfordring med denne måten å evaluere måloppnåelse på er om en prosjektleder vil ønske videre finansiering av sine prosjekter. Deres oppfattelse av prosjektets måloppnåelse kan dermed blir høyere enn den reelle måloppnåelsen

Respondentene ble også spurt om hva ser var/er de viktigste grunnene til at målene ble/blir nådd/ikke nådd. Tabellen under oppsummerer hva prosjektlederne mente var de viktigste grunnene til at prosjektene fikk en høy måloppnåelse, samt de utfordringene som potensielt kan påvirke måloppnåelsen.

Tabell 10: Prosjektledere med utdyping av måloppnåelse.

Tema	Viktigste grunner til måloppnåelse	Utfordringer
Forankring og ledelse	Tydelig forankring hos ledelse, skoleeiere og i næringen. Klar målforståelse i prosjektene.	Manglende kapasitet. Aktører har allerede mye de jobber med og ikke alltid tid til å ta på seg ekstra
Ressurser og finansiering	Tilgang på finansielle midler muliggjorde tett	Begrensede økonomiske rammer i fylker og

	oppfølging og høy aktivitet. Økte tilskuddssatser fra Innovasjon Norge.	kommuner. Manglende ressurser hos små enheter.
Kompetanse og kunnskapsbygging	Høy faglig kompetanse hos rådgivere og lærere. Systematisk kunnskapsbygging hos produsenter og kommuner.	Tidsmangel begrenser muligheten for utviklingsarbeid og kompetanseheving.
Oppfølging og metodikk	Systematisk og tett oppfølging av produsenter over tid. Realistiske mål basert på eksisterende og kjente data.	Manglende kapasitet til jevn og individuell oppfølging i enkelte prosjekter.
Samarbeid og kommunikasjon	God tilgang til informasjon og tett dialog med relevante aktører. Samarbeid på tvers av fylker og institusjoner.	Geografiske avstander og presset hverdag gjør samarbeid mer ressurskrevende.
Kapasitet og tidsressurser	Dedikert prosjektlederressurs og tilstrekkelig tid per deltaker/produsent.	Lærere og kommuner har begrenset tid, personell og kapasitet.
Strukturelle og eksterne rammebetingelse	Prosjektene er forankret i varige fag- og utviklingsmiljø som består etter prosjektslutt.	Små enheter i næringen, presset økonomi.

Prosjektlederne ble spurt hvilke grupper de mener har hatt best effekt av deres prosjekt. *Tabell 11* viser en oppsummering av svarene som ble gitt. Det er god spredning prosjektenes målgruppe. Det er en diversifisert satsing både når det kommer til alder, produksjon og geografi.

Tabell 11: Prosjektledere om målgrupper prosjektene har hatt effekt på.

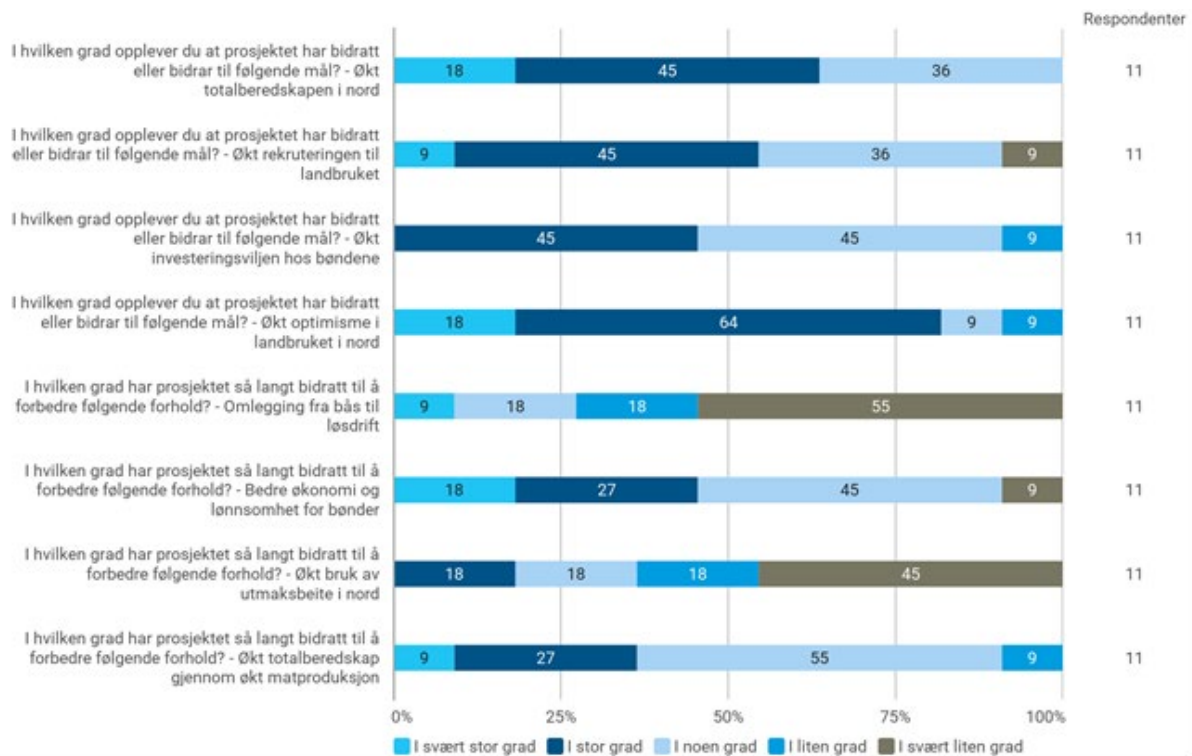
Dimensjoner	Svar
Alder	Alle aldersgrupper, men flest over 40 år.
Produksjonstype	Storfekjøtt, melkeprodusenter (bås til løsdrift), småfe, svin, grønt og lokalmat
Fase	Nyetablerte, generasjonsskifte
Geografi	Hele Nord-Norge, prosjektene har geografisk spredning
Rolle	Produsenter med behov for rådgiving, læring
Indirekte målgruppe	Lærere, elever, rådgivere, banker

Prosjektlederne ble også spurt om de hadde påvirket grupper utenom den planlagte målgruppen.. En av respondentene skriver følgende:

«Prosjektet har hatt opplysende effekt overfor banker i landsdelen gjennom informasjonsmøter. Dette etter ønske fra bankene selv.»

Tidligere evalueringer har vist at det har vært utfordrende å aktivere bankene innenfor landbruksnæringen i Nord-Norge (Mittenzwei mfl. 2026). Å engasjere bankene er en potensiell positiv ringvirkning av områdessatsingen.

Siden flere av prosjektene gikk på kryss og tvers av de forskjellige målsettingene i ordningen ble prosjektlederne også spurt om i hvilken grad de opplevde at prosjektet bidro til å nå alle målene i satsingen. Her er svarene de ga:

Figur 13: Prosentvis fordeling av hvilken grad prosjektene har bidratt til satsingens hovedmål (n11)

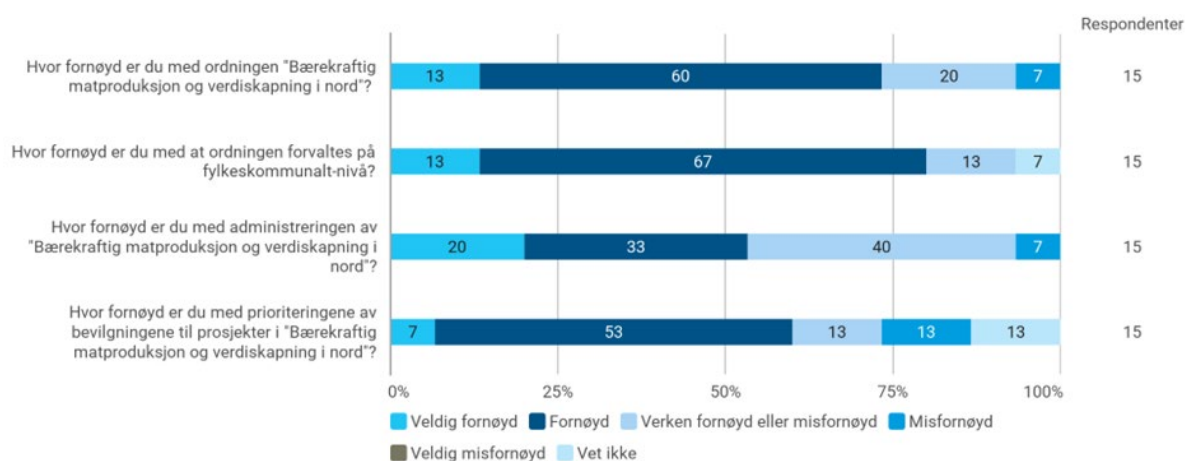
Figuren viser at prosjektene stort sett bidrar til å nå flere målsettinger. De to målene som færrest prosjekter bidrar til, er målet om omlegging fra bås til løsdrift og målet om mer bruk av utmarksbeite. Målet om omlegging fra bås til løsdrift vil hovedsakelig gjelde prosjekter som spesifikt jobber med melkeprodusenter. At færre prosjekter jobber opp mot dette målet vil være som forventet siden de var/er innrettet mot andre arbeidspakketema. Et fåtall av prosjektene var rettet mot utmark, og responsen gjenspeiler dette.

Prosjektlederene ble også spurt hva den største utfordringen med prosjektet er. De store avstandene i nord ble nevnt av flere respondenter. Avstandene gjør at det ressurskrevende å samle målgrupper og gjør at terskelen blir høyere for å samle folk til fysiske møter. Utfordringen med avstander er et vedvarende problem når det kommer til mobiliseringsarbeid i Nord-Norge. Dette er noe som i større grad kan tas hensyn til i planleggingsfasen og de økonomiske rammene til prosjektene.

En annen utfordring som blir nevnt er det unike klimaet i Nord-Norge. Ingen andre steder i verden dyrkes det grønnsaker så langt nord. Det er dermed en mangel på internasjonal forskning med overføringsverdi til Nord-Norge. Man er dermed avhengig av eksterne finansieringsmidler, som de man får gjennom satsingen, for å skaffe tilstrekkelig med informasjon om dyrkingsforholdene i Nord-Norge.

7.2 Hva mener forvaltning og interessenter til landbruket områdesatsingen?

Det ble også sendt ut en spørreundersøkelse til forvaltning og interessenter inkludert Partnerskap landbruk i nord. Respondentene ble spurt om hvor fornøyde de var med forskjellige aspekter av ordningen. De svarte følgende:

Figur 14: Prosentvis fordeling av hvor fornøyde forvaltning og interessenter er med forskjellige aspekter av satsingen (n=15)

Svarene fra undersøkelsen viser at forvaltning og interessenter stort sett er fornøyde med ordningen «Bærekraftig matproduksjon og verdiskapning i nord». Totalt 73 prosent oppgir at de er enten veldig fornøyde eller fornøyde. Respondentene er minst fornøyd med administreringen av ordningen. Prioriteringene i ordningen var det punktet der flest svarte at de var misfornøyde. Ingen av respondentene svarte at de var veldig misfornøyde med noen av aspektene de ble spurt om.

De ble også bedt om å legge frem styrker og svakheter med ordningen. Fullstendig tabell kan finnes i vedlegget. Et tema som går igjen under styrker ved ordningen er at midlene bidrar til finansiering av viktige prosjekter som ellers hadde blitt nedprioritert i regionen. At midlene forvaltes lokalt, og dermed kan bevilges mer målrettet etter lokale behov blir også dratt frem som en styrke. Tabellen under oppsummerer styrkene og svakheter som ble nevnt av respondentene.

Tabell 12: Fra spørreundersøkelsen, om styrker og svakheter ved områdesatsingen.

Tema	Styrker	Svakheter
Strategisk retning og mål	Felles målforståelse i styringsgruppen og fokus på hele Nord-Norge	Utydelige mål, delmål og forventede resultater; mye midler til forskning og lite fokus faktisk effekt for næringen

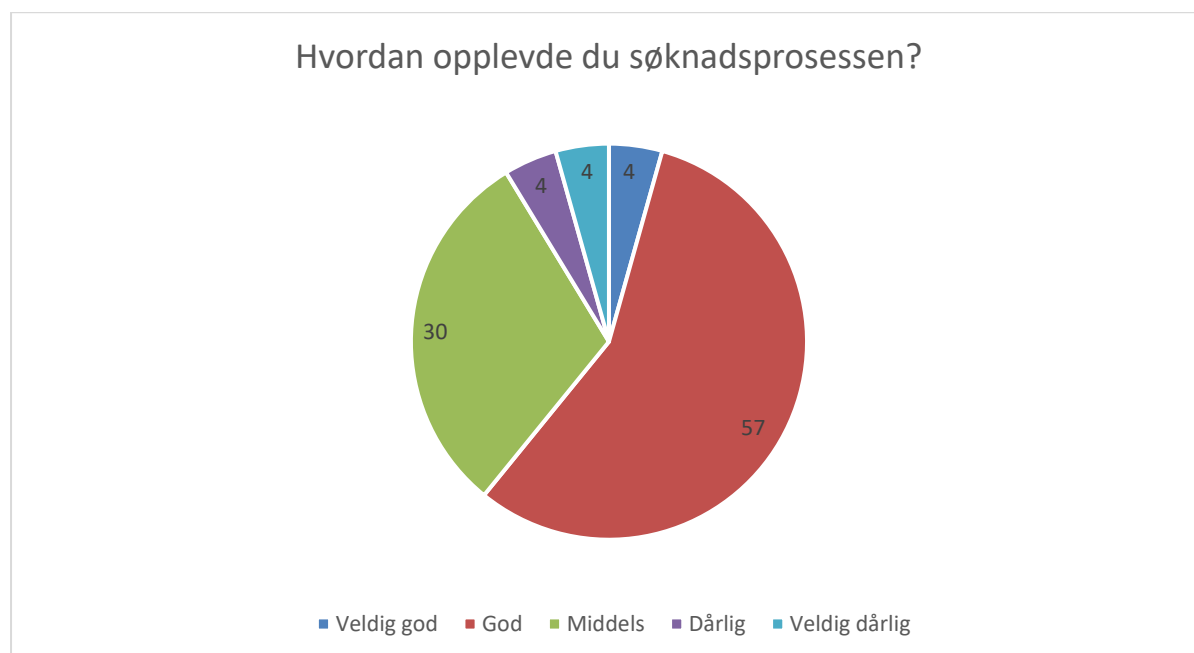
Økonomiske rammer	Stor samlet pott som muliggjør større satsinger på regionalt nivå	For liten pott sett opp mot behovene; rammene treffer i begrenset grad den enkelte produsents økonomi
Prosjekttype og omfang	Muliggjør store prosjekter og fellestiltak som ellers ikke ville blitt realisert	For mange små/nisje- og pilotprosjekter med begrenset effekt; lite volum og systempåvirkning
Regionalt samarbeid	Stimulerer til samarbeid på tvers av fylker; styrker nettverk og fellesskap mellom aktører i nord	Få fellesprosjekter mellom kommuner.
Relevansen for næringen	Fokus på nordnorsk landbruk og lokale behov; ordningen er tilpasset regionale forhold	Vanskelig å finne prosjekter som direkte påvirker gårdbrukerens økonomi og praktiske hverdag
Styring og partnerskap	God samhandling mellom forvaltning, fylkeskommuner og faglag; bredt sammensatt partnerskap	For lite oppfølging av tilskuddsmottakere (mål, leveranser, prosjektstyring, økonomi)
Kunnskap og synlighet	Har bidratt til kartlegging og økt oppmerksomhet rundt nordnorsk landbruk	Svak formidling av resultater; prosjektene sees i liten grad i sammenheng og er lite synlige
Praktisk nytte	Gir rom for større løft og strategiske satsinger for landsdelen	For mye forskning/utredning og for få konkrete, praktiske tiltak

7.3 Tema på tvers av spørreundersøkelsene

Her presenteres samlet data fra de tre spørreundersøkelsene som ble sendt ut. Dataene er sortert etter temaene vurdering av forvaltningen av ordningen, oppfattet måloppnåelse og forbedringsforslag.

7.3.1 Vurdering av forvaltningen av ordningen

Prosjektledere ble spurt om hvordan de opplevde søknadsprosessen i ordningen. Figuren under viser det samlede svaret fra de som fikk bevilget midler og de fikk avslag på søknaden.

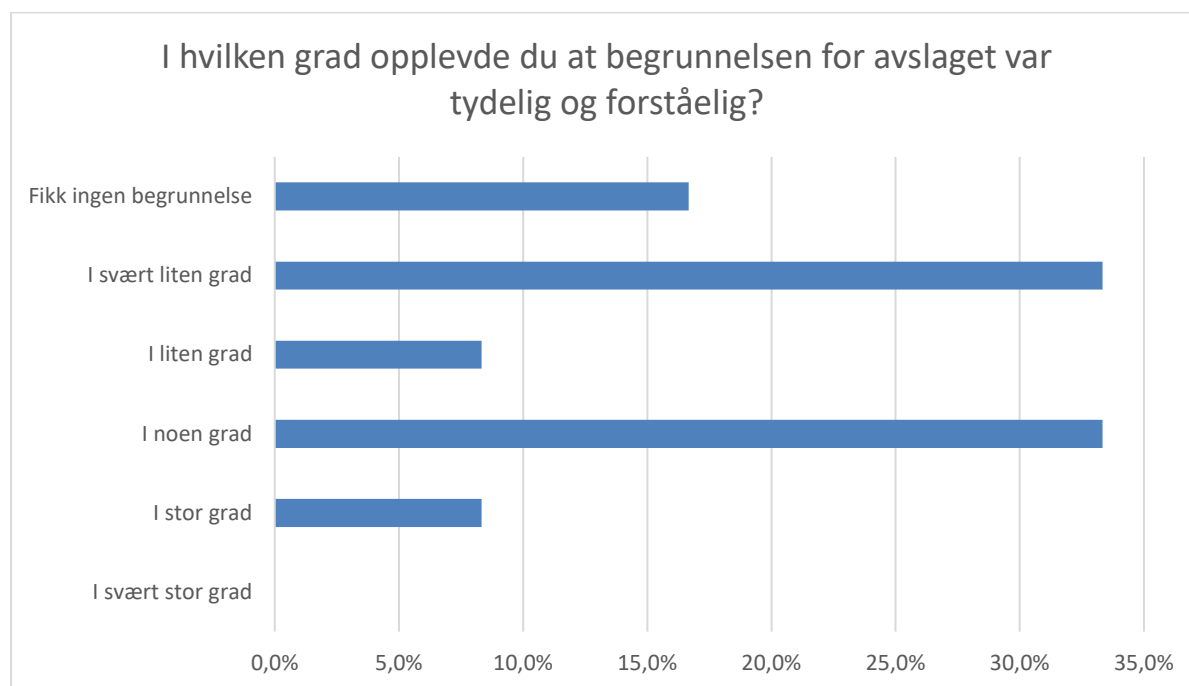

Figur 15: Prosentvis fordeling av hvordan prosjektledere som fikk bevilget midler og prosjektledere som fikk avslått søknaden opplevde søknadsprosessen (n=23)

De fleste respondentene er positive til søknadsprosessen. Bare to av respondentene mente søknadsprosessen var dårlig eller veldig dårlig. Samtidig var det også bare en av respondentene som oppfattet søknadsprosessen som veldig god. 91 prosent av respondentene opplevde søknadsprosessen som middels, god eller veldig god.

Respondentene som fikk avslag, ble spurt hva de mente var den største utfordringen i søknadsprosessen. En av utfordringene som blir nevnt er at tilskuddsportalen ikke er tilpasset for små prosjekter, og at dette kan gjøre det krevende for de mindre prosjektene å søke. En annen utfordring som blir nevnt er at kriteriene er for strenge og at det dermed kan bli vanskelig for gode prosjekter å bli vurdert fordi de må tilpasse prosjektet etter tilskudds kriteriene. En tredje utfordring som nevnes av en av prosjektlederne som fikk avslag på sin søknad er at det er lite veiledning og fellesskap i søknadsprosessen.

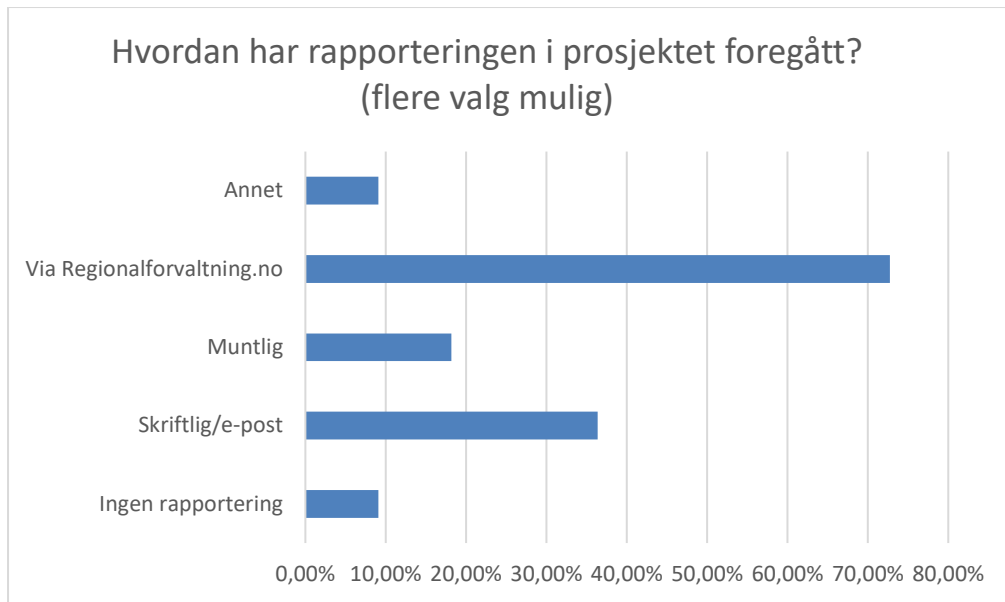
Prosjektene som fikk avslag, ble spurt: I hvilken grad opplevde du at begrunnelsen for avslaget var tydelig og forståelig? De svarte følgende:

Figur 16: Prosentvis fremstilling av hvordan prosjektledere som fikk avslag oppfattet begrunnelsen for avslaget (n=12)

Mer enn 30 prosent av respondentene mente at avslaget i svært liten grad var forståelig. Over 15 prosent fikk ingen begrunnelse for hvorfor de fikk avslag. Mangel på god begrunnelse for avslag hinder søkeres mulighet for læring.

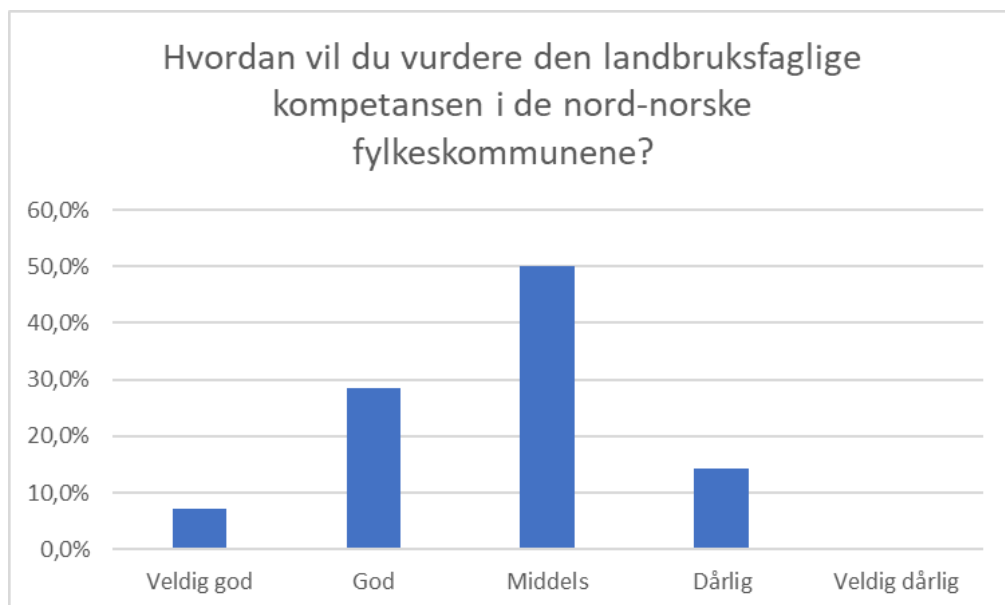
Under gjennomføringen av intervjuene kom det frem at noen informanter synes at det manglet tydelige rutiner for rapportering av fremdrift i prosjektene. Prosjektlederne ble derfor spurt om hvordan rapporteringen i prosjektet hadde foregått. De svarte følgende:

Figur 17: Prosentvis fordeling av hvordan rapporteringen i prosjektene har foregått (n=11)

Brorparten av rapporteringen skjedde gjennom regionforvaltning.no nettsider. Svar kan tyde på at rapporteringen i prosjektene har vært noe sporadiske og at det ikke er en klar rutine på hvordan rapporteringen skal foregå.

I intervjuene kom det frem at det var usikkerhet rundt om fylkeskommunene hadde tilstrekkelig med landbrukskompetanse. Forvaltning og interessenter ble spurt om deres oppfattelse av landbrukskompetansen i de nordnorsk/nordnorske fylkeskommunene. Dette er relevant både generelt for hvordan landbruk kan følges opp i regi av fylkeskommunen og for områdesatsingen spesielt. De svarte følgende:

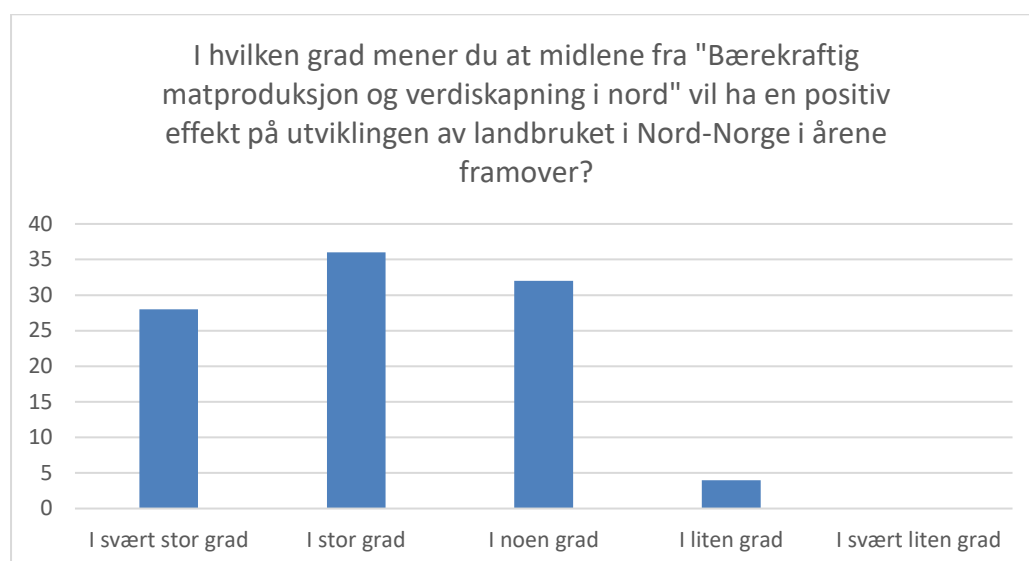
Figur 18: Prosentvis fordeling av hvordan forvaltning og interessenter vurderer den landbruksfaglige kompetansen i de nordnorske fylkeskommunene (n=14)

Svarene tyder på at de fleste respondentene mener at landbrukskompetansen i fylkene ikke er god nok. 36 prosent av respondentene vurderte den landbruksfaglige kompetansen som god eller veldig god, og tar vi med at 50 prosent mener den er middels, er det til sammen akseptabelt, selv om det også er et område hvor det er rom for forbedring. Dette er ikke direkte knyttet til områdesatsingen, men kan ha en indirekte betydning for forvaltningen av den.

På slutten av hver undersøkelse ble respondentene også spurt om de hadde noe annet de ville legge til utover det som ble spurt om i undersøkelsen. Et av punktene som ble nevnt der var at det nordnorsk/nordnorske landbruket i større grad burde ses på som et testområde for det norske landbruket for øvrig heller enn som et særegent tilfelle. Det ble også nevnt at prosjektene har vist at det er et behov for å harmonisere datasystemene til NRL og Tine. Siden det er mindre ressurser i regionene så vil det være et større behov for samarbeid mellom disse to rådgivingsinstansene. Det ble også rettet kritikk mot at finansieringen av utviklingsmidler ofte tilfaller miljøer i sør, noe som gjør det krevende å utvikle fagmiljøer i nord. Flere respondenter etterlyser også at ordningen har et større fokus på tiltak rettet mot produsenter. Det nevnes også at man i større grad bør synliggjøre resultatene av prosjektene slik at ordningen kan komme flere til gode.

7.3.2 Oppfattet måloppnåelse

Prosjektledere som hadde fått bevilget midler, forvaltningen og interessenter ble spurt om i hvilken grad de mener at ordningen vil ha en positiv effekt på landbruket i Nord-Norge i årene fremover. De svarte følgende:

Figur 19: Prosentvis fordeling av oppfattet effekt av ordningen på det nordnorske landbruket (n=25)

Svaret tyder på at de fleste involverte oppfatter at ordningen har en positiv effekt på landbruket. 64 prosent av respondentene mener at satsingen påvirker positivt i svært stor eller i stor grad. Dette tyder på at den oppfattede måloppnåelsen i prosjektet er høy.

Prosjektlederne som fikk bevilget midler ble spurt om de forventet at prosjektet ville ha effekt på lang sikt etter prosjektet var blitt avsluttet. Samtlige av prosjektlederne svarte ja på dette spørsmålet. Noe av tematikken som ble nevnt var smitteeffekten av investeringer som ble gjort i løpet av prosjektet. Når noen først har begynt å investere så vil dette spre seg til andre grupper i miljøet. Andre nevner betydningen av fag- og kompetansemiljøene som prosjektene har bidratt til å bygge. Det nevnes også en forventning at prosjektene på sikt kommer til å føre til en økt produksjon i regionen.

7.3.3 Informantenes forslag til forbedringer

Alle involvert i spørreundersøkelsen ble spurt om de hadde forslag til hvordan ordningen kunne forbedres. Tabellen under viser noen av temaene som gikk igjen i forbedringsforslagene. Svarene er blitt fordelt etter temaer og hver kolonne viser en kort oppsummering av svaret som ble gitt på de forskjellige undersøkelsene

Tabell 13: Fra spørreundersøkelsen: Forslag til forbedringer

Tema	Prosjektleder Avslag	Forvaltning og interessenter	Prosjektleder Bevilget
Forenkling og tydeligere forvaltning	Forenkle søknadsprosesser	Tydeligere krav til søknader og bestilling	Tettere involvering av brukergrupper og at det bevilges støtte til dem for å delta i prosjektene.
Samordning og samarbeid mellom prosjekter	Mer fokus på bygging av nettverk og mer felleskap i prosjektutvikling	Bedre administrativ oppfølging, kreve fremdriftsplaner i prosjektene.	Samarbeid over prosjektgrenser, unngå konkurrerende prosjekter
Kompetanse utdanning og rekruttering	Behov for motivasjon og nettverks bygging	Bedre forankret og kjent blant aktørene/næringen	Sterkt fokus på utdanning, fagskole, rekruttering, læring og å bevare landbruksmiljøene i regionen.

Langsiktighet/ flerårige løp	Kritikk av engangstiltak og konferanser, ønsker mer langsiktig finansiering.	Ønsk om en fast ordning og økt bevilgning	Flerårige utviklingsløp, forutsigbare tidshorisonter
---	--	---	--

Tematikken som er nevnt i tabellen er områder som er felles for alle de tre spørreundersøkelsene. Man kan se hvilke områder de involverte er mest kritisk til. Et område er at søknadsprosessen skal forenkles og at administrasjonen skal komme tydeligere på banen. Det er også et ønske om at brukergruppen skal delta mer aktivt i prosjektet og at dette muligens kan gjøres med at det blir bevilget midler til en slik involvering. Mangel på samarbeid er også et punkt som blir nevnt av flere. Da spesielt på kryss av prosjekter og med faglag og landbruksmiljøet. Et annet punkt som blir nevnt er ønsket om å øke landbrukskompetansen. Dette kan skje gjennom nettverksbygging eller ved å fokusere på utdanning, rekruttering og læring. Flere ønsker også en mer langsiktig finansiering av prosjektene slik at det blir mulig å ha en lenger tidshorison.

7.4 Oppsummering

Opplevelsen av ordningen blant respondentene er hovedsakelig positiv. Samtlige av prosjektlederne opplever at de har nådd eller kommer til å nå hovedmålene i prosjektet. De bevilgede prosjektene treffer også en rekke forskjellige målgrupper innenfor landbruksnæringen i regionene. Undersøkelsen viser også at forvaltning og interessenter hovedsakelig er fornøyd med ordningen, 91 prosent av prosjektsøkerne oppfattet også søknadsprosessen som god eller middels. 64 prosent av respondentene oppfatter at ordningen vil ha en positiv effekt på landbruket i Nord-Norge i årene fremover. Undersøkelsen viser også at få av prosjektlederen som fikk avslag på søknadene fikk en tydelig begrunnelse for avslaget, svarene indikerer også at det mangler tydelige rapporteringsprosesser for prosjekter som er i gjennomføringsfasen.

Respondentene ble også bedt om å redegjøre for styrkene med ordningen. Et av temaene som går igjen er at ordningen bidrar til felleskap i det nordnorske landbruket. Man har en felles målforståelse, man får ressurser til samarbeid mellom flere organisasjoner, fylker og forvaltningsinstanser og man bidrar til å skape et felles nordnorsk fagmiljø.

8. Diskusjon

8.1 Måloppnåelse

Å vurdere måloppnåelse for områdesatsingen når de fleste prosjektene er underveis i sitt arbeid, er en usikker øvelse. Vurderingene våre baseres derfor på flere typer data. I spørreundersøkelsen ble alle involverte (fra forvaltning og interessenter til prosjektledere) spurt om i hvilken grad de mente at ordningen har en positiv effekt på landbruket i landsdelen. De fleste involverte oppfatter at ordningen har en positiv effekt på landbruket. 64 prosent av de som har svart mener at satsingen påvirker positivt i svært stor eller i stor grad. Dette tyder på at den oppfattede måloppnåelsen i prosjektet er høy.

I intervjuundersøkelsen vurderes områdesatsingen å ha nådd mål om å gi et betydelig kunnskapsløft om og for den nordnorske landbruksnæringen, det har styrket beslutningsgrunnlaget for både melk- og kjøttprodusenter og bidratt til økt samarbeid mellom flere viktige aktører i Nord-Norge. De to større prosjektene har i stor grad oppnådd sine mål gjennom rådgiving, kartlegging og mobilisering av gårdbrukere. De mindre prosjektene opplever også å ha nådd flere av sine resultatmål relatert til å ha gjennomført det som var planlagt, mens det er for tidlig å si noe om de langsiktige effektene. Flere mener at de mindre prosjektene har bidratt til å øke også andre viktige ikke-målbare forhold for landbruket i nord, blant annet bedre kunnskapsgrunnlaget for å gjøre beslutninger, øke sosiale kontakter og øke motivasjon og stolthet. Samtidig viser evalueringen at satsingen oppleves i begrenset grad å ha adressert de strukturelle årsakene til sårbarheten i regionen, noe som gjør at faglagene vurderer måloppnåelsen som svak når det gjelder de overordnede ambisjonene om å snu den negative utviklingen. Det hadde vært en fordel for måloppnåelsen å legge mer til rette for bedre kommunikasjon for alle involverte, bedre koordinering og oppfølging av det som kommer frem i prosjektene og mer forutsigbare rammer. Mer forutsigbare rammer må løftes til andre nivåer. Dermed fremstår måloppnåelsen som tydelig på enkelte delmål, men utilstrekkelig på de mer langsiktige og strukturelle målene for landbruket i nord.

Resultatene fra intervjuer med gårdbrukere tyder på at satsingen og prosjektene i betydelig grad treffer behovene til bøndene vi har snakket med. De aktuelle prosjektene treffer godt på enkeltbruk ved å sette i gang og/eller få fortgang i veivalg og investeringsprosesser, dog med varierende rådgiving. For noen gårdbrukere er de konkrete effektene enda ikke tydelige i form av utvidede produksjoner eller nye driftsbygg grunnet eksterne faktorer som er utenfor deres umiddelbare kontroll.

Intervjuene avdekket også at det er strukturelle hindre som kan komplisere veivalg, investeringsprosesser og fremtidsplaner.

Siden prosjektene ikke er avsluttet, kan vi ikke si noe endelig om hvilken måloppnåelse det har vært, men ut fra våre data kan vi si at deltakerne i stor grad har tro på at det de arbeider med vil gi en positiv effekt. Vi vil dermed også ta hensyn til hvordan ordningen er innrettet og hvordan forvaltningsmodellen fungerer, før vi konkluderer.

8.2 Refleksjon om sårbare produsentmiljøer

Intervjuene på tvers av saksbehandlere, interessenter, prosjektledere og gårdbrukere viser fellestrekk i de ulike forståelsene av sårbare produsentmiljøer. Det gjelder særlig en felles forståelse av Nord-Norge som strukturelt sårbart, inkludert store geografiske avstander mellom gårdbrukere, til markeder og industriledd, samt svake eller manglende verdikjeder, sørvisapparat, tjenester og leverandører. Relatert til dette er også områder med et lavt antall produsenter som er spredt over lange avstander, færre rådgivere, svekkede eller manglende fagmiljø, lite støttende industri i nærområdet, høye byggekostnader, rekrutteringsutfordringer og beredskapsrisiko. Det er også verdt å løfte frem en informants kritiske blick på den offentlige bruken av begrepet «sårbar produsentmiljøer», som kan bidra mot sin hensikt ved å indirekte svekke næringens selvtillit. I motsatt ende peker en gårdbruker på idealiseringen av de yngste som kommer inn i landbruket og som risikerer å ikke tilstrekkelig hensynta de sårbare økonomiske realitetene, som for eksempel betjening av høy gjeld.

Tross fellestrekk i forståelser har innholdet i begrepet «sårbar produsentmiljøer» ikke blitt tydelig presisert eller definert i forskrift eller innretting av ordningen. I stedet har hele landsdelen blitt innlemmet under begrepet. Vi har i kapittel 4.1.1 vist at i det forberedende arbeidet ble Partnerskapet landbruk i nord enige om at forskriftens formål om sårbare produsentmiljøer skulle omfatte hele landsdelen og ikke prioriteres i utvalgte geografisk områder, slik for eksempel NIBIO har kategorisert gjennom sine indikatorer, jf. *Figur 9*.

Her kunne det vært gjort andre valg. En kunne hatt prosjekter som er mer tilpasset regional variasjon i Nord-Norge, men likevel ivaretatt hele landsdelen samlet sett. En fordel med å kreve at hvert prosjekt er relevant for hele regionen, er at det har innflytelse på samarbeidet i landsdelen. Det fremheves at satsingen har fremmet samarbeid på tvers av fylkene, noe som i seg selv gir en positiv effekt. Til forsvar for prioriteringen av hele landsdelen, er ordningen med fylkeskommunale RT-midler (regionale tilretteleggingsmidler som også kommer fra jordbruksavtalen) hvor det kan søkes på mer avgrensa prosjekter. Flere søknader er blitt henvist dit, slik at dette har fungert som en arbeidsdeling mellom, og synkronisering av, ordningene.

Områdesatsingen har valgt å dekke landbruket i hele landsdelen, som kan forstås som sårbart. Vi har ikke innvendinger til det. En slik prioritering ser tvert imot ut til å fylle et hull i virkemiddelapparatet. Likevel kan man spørre seg om en konkretisering av begrepet ville kunne bidra med oppfølging i form av måling av effekter. Det er også verdt å reflektere rundt definisjonsmakten som ligger i bruken av begrepet. Å beskrive produsentmiljøer i Nord-Norge som sårbare innebærer en implisitt sammenligning med landbruket i Sør-Norge, noe som gjenspeiler en kjent konfliktakse mellom sentrum og periferi i norsk politikk. Definisjonen av periferien som sårbar (landbruket i nord) blir gjort i sentrum (sør, symbolisert ved Oslo) hvor den politiske makten ligger og vedtak om styrking fattes.

Grensen mellom Norge og Russland. Foto: Isabelle Hugøy

8.3 Utfordringer for gårdbrukere

Vi har sett nærmere på hva som oppleves som utfordringer for gårdbrukere. Dette er forhold som har betydning for bøndenes fremtidsvalg, og kanskje spesielt ved generasjonsskifter. Er det potensielle overtakere i familien? Er det andre aktuelle? Eller er det etterspørsel i det åpne markedet? Disse utfordringene bør en områdesatsing for å styrke sårbare produsentmiljøer møte gjennom tiltakene. I det følgende trekker vi frem utfordringer som kom frem gjennom våre intervjuer.

8.3.1 Tilgang på jord som flaskehals

Regionen er på samme tid utsatt for både avgang og mangel av dyrka jord. For de bøndene som satser på fremtiden og investerer, kan tilgang på jord, som leie eller kjøp, og beiteområder være en utfordring hvis de legger opp til ekspansjon. Leiejordsproblematikk finner en overalt i landet med lokale og regionale variasjoner. I områder med mye jordbruk og sterke fagmiljøer er det gjerne mange som satser, og her øker etterspørselen etter leiejord. Konsekvensen er både høyere leiepriser og lengre transportavstander. Dette er en tematikk en kunne sett nærmere på innenfor områdesatsingen.

8.3.2 Byråkratiske hindre

Relatert til forrige punkt er også byråkratiske hindre både når det gjelder tilgang til dyrket jord og beiteressurser. Noen av bøndene påpeker et ønske om tilgang til slike ressurser, men opplever å bli møtt på en måte som tilsier at aktive gårdsbruk blir nedprioritert. Noen peker på at dette har sammenheng med svak landbruksfaglig forståelse eller kompetanse i kommunene. Områdesatsingens prioritering av prosjekter som kan komme aktive gårdbrukere til gode er bra, men byråkratiske utfordringer kan tyde på et behov for også å ta hensyn til strukturelle muligheter og hindre når det gjelder ekspansjon av produksjon og arealbruk.

8.3.3 Rovdyr

Rovdyr i beiteområder er en utfordring – og særlig for gårdbrukere med beitedyr i områder med høy rovdyr tetthet. Områdesatsingen har gitt tilsagn til rovdyrrelatert prosjekt, men dette krever et kontinuerlig arbeid med flere vinklinger.

8.3.4 Klimatiske forhold og kort vekstsesong

Flere gårdbrukere peker på at ustabil klima og kort vekstsesong er en utfordring. Særegne driftsforhold i nord er et argument for behovet for å dekke med spesiell tilpasset og regional kompetanse. Hele områdesatsingen kan leses i lys av dette, med vektlegging av å utvikle kompetanse i regionen og forsterke de institusjoner som støtter opp om jordbruket, som utdanning, forskning, rådgiving og møteplasser for nettverking på tvers, og ikke minst innrettingen av å også se muligheter ved arktiske fortrinn.

8.3.5 Infrastruktur

En politisk styring og prioritering av beiteproduksjoner har ifølge enkelte ført til nedgang i produksjoner som bidrar til å sikre volum (som gris), med svekkelse av infrastruktur i det nordnorske landbruk som konsekvens. Dette skaper usikkerhet rundt investeringer og økonomisk risiko, særlig når byggekostnader viser seg å være

høyere enn det som er tilfellet i andre regioner, og trenden for volumbaserte produksjoner som gris er nedadgående. Videre gjør mangelen på lokale leverandører, tjeneste- og serviceapparat blant annet at noen gårdbrukere opplever utfordringer med lang ventetid på leveranse av deler til utstyr og kritiske innsatsfaktorer som kunstgjødsel, noe som særlig blir krevende med små tidsvinduer for å utføre ulike arbeidsoppgaver i en ellers kort vekstsesong. Områder med svært spredt bebyggelse over lange avstander skaper en tilleggsutfordring når det gjelder å få tak i og huse avløpere.

Strukturelle forhold ved landsdelen legger føringer for infrastrukturen, og her kan vi inkludere næringsmiddelindustrien og hele foredlingsleddet for landbrukets del. Avstander og produksjonsgrunnlag for foredlingsleddet blir en infrastruktur for landbruket og de mulighetene gårdbrukere kan se for seg for sitt gårdsbruk. Betydningen for meieri og slakteri er kjent. Inntransporten er kostnadsdrivende og er en del av bildet av sårbare produsentmiljø. Det gir også føringer for mulighetene som foreligger. Et eksempel er etablering av økologisk melkeproduksjon. TINE har søkt å etablere økoklynger av produsenter for at inntransporten skal kunne være mer effektiv. Når tettheten av melkebruk i utgangspunktet er liten, blir det ekstra krevende å etablere geografiske økoklynger. En fremtidsmulighet som er aktuell i deler av landet, kan fortone seg uaktuell for i nord. Den økologiske produksjonen av melk og kjøtt i Nord-Norge er da også svært liten.

8.3.6 Kompetanse, fagmiljø og nettverk

Manglende kompetanse om produksjonsvilkår i nordområdene ble trukket frem som en svakhet både i klimarådgiving og kursing som gjerne foregår i andre landsdeler. Videre peker intervjuene på ulikheter i gårdbrukernes egenvurdering av sin kompetanse på agronomi, teknologi og økonomi, noe som kan tyde på et behov for å styrke kompetanse på disse. Foruten klimarådgiving tilpasset dyrkingsforhold i nord, er dette et behov som noen prosjekter og aktiviteter over områdesatsingen allerede følger opp. Gårdbrukere vi har snakket med som var involvert i prosjekter har, med unntak av én, ikke deltatt i kompetansehevede tiltak. Dette må også sees i lys av typen prosjekt de deltar i. Samtlige gårdbrukere påpeker at faglige nettverk er viktig, men sårbart element som blant annet avhenger av antall produsenter i et geografisk område, størrelse på produksjonsspesifikke miljø, produksjonsinterne spenninger (blant annet med hensyn til slakteritilhørighet), lokale faglags engasjement for å arrangere møteplasser, samt kultur for støtte, gjensidig hjelp, og samhold i lokale produsentmiljø. Digitale løsninger monner, men både gårdbrukerne selv og rapporterte effekter fra enkelte prosjekter fremhever verdien av fysiske møteplasser. Prosjekter som har søkt å øke engasjement samt faglige og sosiale arenaer for å

nettverke er derfor viktige, men her er det også et behov for kontinuitet, for eksempel gjennom reisestøtte til faglige arrangementer til de som driver gård i særlig grisgrendte områder.

8.3.7 Veivalgsproblematikk

Flere av bøndene som er intervjuet var i større eller mindre grad inne i faser med veivalg for drifta på gårdsbruket, gjerne i form av ekspansjon. Avveiningene er mange, og husholdet må involveres ettersom gårdsdriften er tett sammenknyttet med og avhengig av at husholdet fungerer blant annet når det gjelder logistikk og trivsel i hverdagen. Her har områdesatsingen truffet bra med flere prosjekter som er rettet mot nettopp veivalg og bistand med rådgiving i den forbindelsen. Likevel faller enkelte utenfor, som for eksempel en intervjuet gårdbruker som gjerne ønsker å utbedre sitt eldre løsdriftsfjøs som er på minimumsmål. Her møter vedkommende begrensninger blant annet når det gjelder økonomiske insentiver som blant annet kan stimulere til løsdrift og møte økologiske krav. I tillegg skaper usikkerhet rundt generasjonsskifte begrensninger i form av typen og størrelsen på investeringer som gjøres. Andre som ønsker å ekspandere, for eksempel ved å bygge plass til oppfôring av okser peker på manglende insentiver og lønnsomhet som en strukturell hindring.

Foto: Isabelle Hugøy

8.4 Satsingen forsterker eksisterende strukturer

I oppstarten av områdesatsingen var det en diskusjon om innretningen av områdesatsingen, slik det kommer frem av intervjuene. Fra nærings siden ble det fremholdt et ønske om at midlene skulle brukes nærmest mulig gårdbrukeren og gi inntektseffekt. På den andre siden var det fra sentralt hold og gjennom forskriften gitt føringer både om fellestiltak og øremerka midler til NIBIO. Fra nærings siden pekes det på at ordningen finansieres over jordbruksavtalen og inngår i inntektsberegninger som grunnlag for oppnåelse av jordbrukets inntektsmål. I startfasen var det dragkamper om hvordan fordelingen av midlene skulle gjøres. Slik sett er også områdesatsingen et kompromiss mellom ulike interesser og hensyn, hvor en da endte opp med fire arbeidspakker som ble bestemt regionalt og øremerking til NIBIO som var bestemt sentralt i forkant.

Intervjuene med bøndene viser et behov for satsingsområder som ikke bare handler om tiltak for å styrke enkeltgårdbrukere og gårdsdrift, men som også retter seg mot mer grunnleggende strukturelle utfordringer. Dette innebærer å identifisere og finne tiltak som løser flaskehalsen som hindrer utviklingen av sårbare produsentmiljøer – også der motivasjonen er til stede. Et eksempel er behovet for bedre landbruksfaglig forståelse og kompetanse i den kommunale forvaltningen, særlig der byråkratiske barrierer oppleves å stå i veien for bruk av beiteressurser eller tilgang til dyrket areal.

Selv om det skal mer til enn prosjektbaserte fellestiltak til for å endre på for eksempel strukturelle forhold som gir systematisk høyere kostnader ved landbruk i Nord-Norge, kan slike prosjekter også gi positive bidrag (f.eks. nye ideer, ny kunnskap, nettverk) og direkte tilleggseffekter (f.eks. motivering for økt bruk av investeringsvirkemidler).

Siden områdesatsingen er prosjektsøknadsbasert er det begrenset hva forvaltere av ordningen kan motivere til av alternative og innovative søknader som også kan være rettet mot slike strukturelle forhold. Et sårbart punkt i veivalg og praksis er faktisk å gjennomføre endringer. Flere prosjekter i porteføljen inkluderer dette, og det er positivt. Overgang fra båsfjøs til løsdrift er et godt eksempel på et slikt prosjekt som også ser ut til å ha spilt godt sammen med investeringsmidlene fra Innovasjon Norge. Prosjektet Gris i Nord, ledet av Nortura, søker å øke svineproduksjonen i regionen og møter dermed den nedadgående trenden i produksjonen som truer nødvendig infrastruktur som slakteri. En gårdbruker påpeker at prosjektet er viktig for å skape engasjement og bygge miljø, men at store forskjeller i kostnader på nybygg øker den økonomiske risikoen for de som ønsker å satse – selv om tilskudd innvilges. Andre muligheter kunne for eksempel være ta i bruk ny teknologi for beitebruk slik at de store beiteressursene i nord kan utnyttes bedre.

Et trekk vi ser blant prosjektene som har fått tilsagn er at prosjekteierne er i stor grad kjente og nasjonale aktører innenfor landbruket, som rådgiving, landbrukssamvirke mv. Slik sett styrker dette eksisterende fagmiljøer og infrastruktur i landsdelen og skulle borge for at arbeidet bygger på solid kompetanse, og at vi forventer at det, i kombinasjon med NIBIOs styrkede kompetanse og profil i regionen, bygger ytterligere kompetanse i landsdelen. Det kan selvsagt stilles spørsmål ved om disse nasjonale aktørene ville utført rådgivingsoppgaver og andre tjenester uavhengig av slike satsingsprosjekter. Dette er vanskelig å vite, men understreker at det er viktig med tydelig ekstrasatsing i prosjekter og ikke virksomhet som kan karakteriseres som ordinær drift.

Samtidig vil også disse aktørene være en del av tradisjoner og etablert praksis. Mer innovative prosjekter, også relatert til andre typer dyrkingspraksiser, er kanskje ikke like mye prioritert. For fremtiden kan en vurdere hvordan en kan å få litt mer innslag av innovative prosjekter som for eksempel kan gi nye arbeidsmåter, løsne på strukturer og mer direkte søke løsninger som kan forbedre strukturelle kostnader ved landbruket i landsdelen.

Strukturelle utfordringer er vanskelige å møte gjennom en satsing som har begrensede midler og er prosjektbasert. Ut fra ambisjonene vil tydelige politiske prioriteringer og insentiver både innad i landbruket og i det nordnorske samfunnet generelt være et mer egnet grep for å oppnå ønsket effekt. En sterkere politisk prioritering og stimuleringer til lokalsamfunn og infrastruktur kan gjøre det mer attraktivt både å bosette seg i regionen samt å tiltrekke seg og rekruttere gårdbrukere til landbruket. Det vil være nødvendig med samspill med slike satsingsområder. Ut fra dette er det et potensiale for å løfte distriktpolitiske spørsmål opp mot strukturelle forhold som enten kan tilrettelegge eller hindre aktiv gårdsdrift i mer utsatte områder.

8.5 Treffer områdesatsingen behovet?

Vi har i form av statistikk og andre analyser sett at utvikling i sysselsetting og brukstall er fallende for Nord-Norge og det er ingen tegn til endring de siste årene. For jordbruksareal i bruk og produksjonsvolum er utviklingen den samme, dog med unntak av økt melkemengde de siste par årene. Det betyr at grunnlaget for målsettingen i områdesatsingen er fortsatt til stede: Å styrke sårbare produsentmiljøer i Nord-Norge. Hvorvidt en fortsatt ønsker å ha en slik samfunnsmessig ambisjon for landbruket i Nord-Norge, er et politisk spørsmål, men hvis svaret er ja, er det fortsatt behov for tiltak slik vi vurderer det.

Vi er ikke i stand til å isolere effektene av områdesatsingen alene fordi det er sammensatte forhold som gir utviklingen, jf. *Figur 2*. En kraftig økning i økonomisk

støtte til jordbruket via jordbruksavtalen, herunder investeringsvirkemidler i perioden 2023-25 hvor ordningen har eksistert, er også en faktor som har virket i samme retning som områdesatsingen. Økningen i støtte er også begrunnet i økning i kostnadene. Samtidig kan vi ikke vite hva som ville skjedd uten områdesatsingen, den kontrafaktiske utviklingen. Nedgangen i jordbruket kunne vært større enn det som har vært, hvis ordningen ikke hadde virket. Det vi imidlertid kan si noe om, er om områdesatsingen er innrettet slik at den treffer behovet som målgruppen har. Vi ser at områdesatsingen har prioritert tiltak knyttet til kunnskapsutvikling, kunnskapsformidling, rådgiving og bistand til veivalg for gårdbrukere, nettverkstiltak og utdanning. Etter føring fra forskrift er dette fellestiltak. Slik sett fyller områdesatsingen hull som andre landbrukspolitiske virkemidler ikke dekker like tydelig og i samme grad.

Fra intervjuer og andre undersøkelser vet vi at faglig nettverk og arenaer for å møtes er viktig for faglig utvikling og sosialt i hverdagen. De som er involvert og aktive i nettverk er også i større grad med på å forberede seg på og for fremtiden.

Samtidig er det grupper som ser ut til dels å falle utenfor, altså mer sårbare produsentgrupper. Investeringer er satsing på fremtiden. Vi ser for eksempel fra Trendundersøkelsen at kvinner har lavere sannsynlighet for å motta investeringsvirkemidler enn menn. Alder og utdanning har også betydning. Melkeprodusenter og større gårdsbruk gir også høyere sannsynlighet for å ha mottatt investeringstilskudd. Det betyr for eksempel at andre gårdbrukere enn de som produserer melk, og de som har mindre bruk, kan være grupper som faller utenfor og trenger spesiell oppmerksomhet for å bli inkludert i faglige nettverk og motiveres for en videre satsing i landbruket. Vi mener ordningen som sådan gir muligheter for slike prioriteringer, slik at det blir opp til det regionale partnerskapet å prioritere.

Prioriteringene som er gjort av partnerskapet så langt er godt tuftet i behovene, slik vi ser det. Vi har i kapittel 8.4 pekt på noen behov det kan være verdt å vurdere fremover, samt i våre anbefalinger i kapittel 10.

Spørreundersøkelsen viser også at den oppfattede måloppnåelsen til ordningen er høy. Prosjektlederne opplever at de i stor grad når de målene som er satt for prosjektene og at effektene av å nå disse målene har en positiv påvirkning på næringen. Det er også flere som rapporterte en effekt utover det som var satt som prosjektets målgruppe. Både prosjektlederne og forvaltningen og interessenter rapporterer at den hadde vært en sterkere negativ trend i det nordnorskelandbruket hvis det ikke var for satsingen. Selv om de som har svart er parter i saken, har de ulike posisjoner og slik sett kan ha ulike oppfatninger.

Hensynet til beredskap i en ny og mer usikker internasjonal situasjon er et viktig argument for å ha ekstra tiltak for å styrke landbruket i nord. Sårbare produsentmiljø bør i en totalberedskapssammenheng få økt oppmerksomhet og styrket oppfølging.

I en vurdering av om områdesatsingen treffer behovet, må vi gi et to-leddet svar.

For det første, landbruket i Nord-Norge er krevende både ut fra klima, spredt jordbruk og lange avstander både mellom gårdsbrukene og til næringsmiddelindustri. Dette medfører økte kostnader. Selv om ulike tilskuddssatser søker å kompensere for dette, har det ikke vært tilstrekkelig til å snu de negative trendene. Slik sett vil en områdesatsing av det omfanget vi har evaluert, 75 mill. kroner fordelt på tre år, ikke være nok eller være innrettet til å endre på disse forholdene. Det vil sannsynligvis være behov for en sterkere satsing og mer sett i sammenheng med øvrige virkemidler, inkludert direkte inntektsvirkende virkemidler til gårdbrukere.

For det andre har områdesatsingen gjennom sine fellestiltak bidratt med kunnskap og mobilisering av økt satsing på flere ulike produksjoner. Slik sett har gårdbrukere blitt hjulpet i sine veivalg blant annet med klargjøring av mulighetene. Her har områdesatsingen hatt effekt, og som vi også forventer vil bli mer tydelig fremover. Men satsingen har ikke endret på de grunnleggende rammevilkårene for å drive jordbruk i Norge, noe ambisjonene i målsettingen med satsingen kan tyde på.

Vår konklusjon er at områdesatsingen treffer et behov, men har ikke kraft til å forbedre de grunnleggende driftsvilkårene. Det ville også være for mye å forvente av en slik ordning med de rammene som er gitt. Men sammen med de andre landbrukspolitiske virkemidlene er det et potensial for mer effekt i form av opprettholdelse av bruk og produksjon.

8.6 Ordningens innretning og forvaltning

8.6.1 Hvordan fungerer ordningen?

For prosjektene er søknadsprosessen det første møtet med områdesatsingen. I spørreundersøkelsen svarer søkerne, både de som fikk tilslag og de som fikk avslag, at de opplever søknadsprosessen som god, slik vi tolker det. Relativt få med avslag har svart, men de ser ut til å være mer kritiske. I alt tolker vi dette som bra for søknadsprosessen.

Det er verdt å merke seg at 58 prosent av de med avslag som har svart, opplever enten at de ikke har fått begrunnelse eller at begrunnelsen i liten eller svært liten grad var tydelig og forståelig. Selv om en kan forvente at flere med avslag er uenige i avslaget, bør vi forvente at de opplever en tydelig og forståelig begrunnelse. Her er det rom for

forbedringer i avslagsinformasjonen. Det må imidlertid påregnes noe mer arbeid med svar, noe som vil øke det administrative arbeidet.

Et annet poeng fra spørreundersøkelsen er at prosjektene bidrar som oftest til flere målsettinger for områdesatsingen, selv om de i utgangspunktet er knyttet til en av de fire arbeidspakkene. Økt optimisme i landbruk i nord, er det målet som de fleste prosjekteierne svarer prosjektene bidrar mest til, og i stor grad.

At prosjektene dekker flere mål, sier noe om at prosjekter er gjerne sammensatte og fyller flere funksjoner, selv om de er primært rettet mot ett mål. Arbeidspakkene i områdesatsingen er slik sett mer et tematisk målområde som enkeltprosjektene kan kategoriseres til. Ved å knytte budsjett til målområdene eller arbeidspakkene, ser vi at en slik organisering fungerer bra ved at en dermed kan få en form for porteføljestyling av prosjektene i områdesatsingen. Dette kan vi se blant annet i utvikling hvilke prosjekter som får tilsagn over tid, jf. *Tabell 5*. Vi har imidlertid i liten grad sett konkretisering av målene i form av hvordan en skal vurdere om målene er nådd, hva er kriteriene og hvordan effekten skal vurderes.

Informasjon og rapportering fra prosjektene til oppdragsgiver danner et grunnlag for å vite hvordan det går og om en oppnår det en forventer. Svarene fordeler seg på ulike måter, men med nettsiden regionalforvaltning.no som hovedkanal. Vi kan også se i dokumentasjonen at det varierer mye hvordan det rapporteres. Prosjektene er ikke pålagt å rapportere før ved anmodning om utbetaling. Siden mange prosjekter er i en relativt tidlig fase, er det ikke overraskende at det så langt (februar 2026) er relativt få rapporter. Samtidig er det enkelte, som NIBIO, som har rapportert grundig hvert år, men dette er ikke et ordinært prosjekt i satsingen. Intervjuundersøkelsene viser at formidlingen fra prosjektene har vært ujevn og/eller uforutsigbar der enkelte prosjektledere opplever å ha blitt invitert inn på møter på kort varsel, blant annet for Partnerskapet i nord, for å gi korte statusorienteringer. Enkelte har stilt seg undrende til ujevn oppfølging, særlig gitt de store summene som er bevilget til enkelte prosjekter. Arktisk landbruksseminar har imidlertid fungert som en mer formell formidlingsarena. Likevel tyder rapportering fra prosjektene, samt funn fra intervjuundersøkelsene at det er svakheter i oppfølging og formidling fra prosjektene.

De årlige rapportene fra Troms fylkeskommune til Landbruks- og matdepartementet viser en oppdatering av status for aktive prosjekter, slik at nødvendig informasjon er skaffet til veie. Siden evalueringen er gjort i en relativt tidlig fase av prosjektene, er det vanskelig å vurdere om dagens opplegg for rapportering fungerer godt nok. Det kan være verdt å følge med dette ekstra fremover, særlig med tanke på å formidle resultater fra områdesatsingen samlet sett.

Spørreundersøkelsen viser at forvaltning og interessenter i stor grad er fornøyde med ordningen og forvaltningen av den. Mange er i større eller mindre grad involvert. Dette viser at det er stort samsvar innad om at ordningen fungerer. Dette anser vi som en styrke for ordningen, og det virker som en har klart å etablere et godt og felles grunnlag for gjennomføring, noe som skulle borge for et bra samarbeidsklima.

De fleste bøndene vi har intervjuet hadde vært involvert i prosjekter med tilsagn fra områdesatsingen. I seg selv tyder det på at satsingen har nådd frem til gårdbrukere. Imidlertid varierte deres erfaringer, særlig med rådgiving. Noen var veldig fornøyde med rådgivingen og effekten det hadde, mens andre var mindre fornøyde eller misfornøyde både med rådgiving og oppfølging. Alle bøndene, inkludert de utenfor prosjekter, var imidlertid samstemte om at prosjektene setter i gang og/eller får fortgang i viktige prosesser når det gjelder veivalg og investeringer. Med tanke på forbedringer er det et spørsmål hvordan prosjektene og rådgiverorganisasjonene selv følger opp og arbeider med forbedring. Våre intervjuer tyder på at enkelte organisasjoner kan forbedre seg, men at dette kan også henge sammen med strukturelle årsaker som påvirker rådgivingsapparatet innad i organisasjonene.

Videre er det også et spørsmål om oppfølging fra områdesatsingen. Vårt inntrykk er at sekretariatet ikke har hatt som oppgave eller hatt kapasitet til å følge opp enkeltprosjekter på det nivået at en kunne bidratt med justering direkte i prosjektgjennomføring. En kunne imidlertid stilt krav om å legge frem dokumentasjon fra prosjekter, for eksempel fra gårdbrukere som har vært brukere, med vurdering av gjennomføring og om mulig effekt.

Øremerka midler til NIBIO var satt av i forbindelse med jordbruksforhandlingene. Vi ser det som et ledd i ønsket om å styrke forsknings- og kunnskapsstrukturen i landsdelen. I starten var det dragkamp om innretningen av midlene, men hvor mest mulig effekt direkte til gårdbrukerne ble prioritert. Vårt inntrykk er at NIBIOs aktiviteter har bidratt bra med kunnskapsgrunnlag for områdesatsingen, men er noe usikker på hvor godt en har nådd ut til omverden med sine funn.

Å organisere forskningsaktivitet slik det er gjort i denne områdesatsingen kan by på noen utfordringer. NIBIO har øremerka midler, men er også integrert i organiseringen av områdesatsingen. Vi legger til grunn at NIBIO har hatt full forskningsfrihet i sine aktiviteter, men har utviklet problemstillinger og studier i dialog med de andre deltakerne. Øremerking av midler gir forutsigbarhet for NIBIO, og det styrker også forskningens kår. Områdesatsingen har vært åpen for andre forskningsmiljøer til også å søke om prosjekter, men vi ser at svært få er på lista over prosjekteiere. Vi har ikke undersøkt dette nærmere, men anser det for å være et resultat av forvaltningen og interessentenes prioritering av mest mulig gårdbrukernære prosjekter. Vi vil likevel

understreke at forskning kan være svært nyttig å ha koplet til en satsing som dette, selv om noen vil oppfatte oss som inhabile fordi vi også tilhører et forskningsinstitutt.

Vårt inntrykk er at kombinasjonen med midler fra jordbruksavtalen og medfinansiering fra fylkeskommunene har fungert godt. Det har gitt en større fleksibilitet i å finansiere prosjekter og det har medvirket til en sterkere forankring av ordningen hos fylkeskommunen, samt at det har økt totalrammen.

8.6.2 Samspill med andre ordninger

Områdesatsingen mobiliserer for investeringer som IBU står klar til å ta imot søknader om tilskudd til. Det har blitt økende interesse for IBU-midlene i Troms og Nordland og søknader overskyter fylkesrammene. Finnmark kommer også etter. Det er vanskelig å isolere effekten av områdesatsingen alene for at dette skjer. Vi kan ikke vite hva som hadde skjedd uten områdesatsingen, men ut fra at vi i mars 2026 kan registrere en markert økt interesse for å søke om investeringstilskudd for driftsbygninger, særlig i Nordland og Troms, er det rimelig å anta at særlig rådgivingsprosjekter knyttet til veivalg og driftsplan har gitt en vesentlig stimulans til dette. Det er en effekt som ikke skal undervurderes siden den vil gi en langvarig effekt for jordbruket i landsdelen.

Siden pottene med investeringsvirkemidler for de tre nordligste fylkene nå ser ut til å bli brukt opp tidlig i året, kan en hevde at områdesatsingen overmobiliserer for utbygging. Det understreker at det er nyttig og nødvendig å se virkemidlene i sammenheng. Det kan også være at potten er for liten ut fra behovet for å investere for eksempel i løsdriftsfjøs, særlig med tanke på at byggekostnadene antas å være vesentlig høyere i Nord-Norge slik at en får færre fjøs ut av de samme midlene.

For tiltak som hører mer til avgrensa områder eller et fylke, er det henvist til regionale tilretteleggingsmidler som fylkeskommunene disponerer. Flere søknader ble sendt til slik behandling i den enkelte fylkeskommunen.

8.6.3 Hva er potensialet for effekter?

I vurdering av potensialet for effekter av områdesatsingen må vi dels bygge på hvordan de ulike deltakere selv vurderer potensialet og dels på våre egne analyser. Blant gårdbrukere som er intervjuet er det varierende oppfatning av hva ordningen kan bringe av effekt. Enkelte var kritiske i starten fordi det ikke i tilstrekkelig grad virket direkte inn på gårdbrukerens økonomi. Noen har opprettholdt denne kritikken, mens andre har endret oppfatning og vektlegger at det er viktig å styrke rådgiving og nettverk, og å posisjonere bruk for investeringsmidler til driftsbygninger. Noen peker på at denne områdesatsingen passer fint inn i et samlet tilbud av virkemidler over

jordbruket. Som nevnt over vil samspillseffekten med investeringsmidler, samt rekrutteringskvote for melk, kunne gi en vesentlig effekt for år fremover.

Parallelt i perioden hvor områdesatsingen har virket, 2023-25, har en urolig internasjonal situasjon med kriger og ustabilitet i handelspolitiske reguleringer endret vektleggingen av beredskap. Totalberedskap er på dagsorden, noe som også inkluderer matforsyning. Slik sett har områdesatsingen fått økt begrunnelse og betydning i perioden. Vi mener den kan begrunnes enda sterkere i dag enn i 2022, blant annet gitt den geopolitiske utviklingen. Gjennom intervjuene med bøndene kommer det frem at de fleste ser seg selv og sin produksjon som et ledd i styrking av beredskapen.

Når landbruksutviklingen i nord fortsatt i hovedsak er negativ, kan det være fristende å konkludere med at ordningen ikke har en effekt. Da det ikke er noe sammenligningsgrunnlag er det ikke mulig å si noe om hvordan utviklingen hadde vært uten satsingen.

Selv om produksjonstall i hovedsak er negative, er det klare signaler som viser økt aktivitet. Vi ser tydelige indikasjoner på at områdesatsingen har fungert rekrutterende til investeringsvirkemidler. Flere områdeprosjekter har hatt veivalg og satsing på fremtiden som oppgave. Vi kan registrere en økning i etterspørselen av investeringstilskudd i 2025 og 2026. Hvorvidt dette hadde vært tilfellet uten områdesatsingen er vanskelig å si, men det er rimelig å tilskrive områdesatsingen og spesielt rådgivingsprosjektene en god andel av den økte interessen for investeringsvirkemidler. Uansett kan vi anta at de bøndene som har vært innom veivalgsprosjekter, vil ha et mer solid fundament for sitt valg enn om de ikke hadde deltatt. Slik sett bør det gi økt langtidseffekt ved at færre hopper av underveis eller tidlig i utbyggingen av sitt bruk.

9. Konklusjon

Vår hovedkonklusjon er at områdesatsingen *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord* er nyttig og gir effekt i retning av målsettingene for satsingen. Siden de aller fleste prosjektene fortsatt er i gang, har svært få levert sluttrapport. Dette gir et svakt grunnlag til å vurdere konkrete effekter. Ambisjonene i målsettingene for satsingen er høye. Men det er i tilknytning til målene ikke konkretisert hva som er god eller dårlig måloppfyllelse. Vår vurdering er likevel at områdesatsingen er for begrenset i form av rammer og innretning til at ambisjonene i målene vil nås i vesentlig grad. Områdesatsingen er også sårbar ved at prosjekter med tilsagn i mindre grad systematisk samarbeider innenfor satsingen, i tillegg til at disse samlet sett ikke vil kunne snu de strukturelle utfordringene vi har pekt på. Vi vil likevel anbefale at ordningen videreføres fordi den bidrar i retning av målene, fyller et hull i virkemiddelapparatet og har en positiv virkning på samarbeid på tvers i landsdelen. Vi vil imidlertid anbefale noen forbedringer av ordningen, se kapittel 10.

I det forberedende arbeidet ble Partnerskapet landbruk i nord enige om at forskriftens formål om sårbare produsentmiljøer skulle omfatte hele landsdelen og ikke prioriteres i utvalgte geografisk områder. En slik prioritering har styrket samarbeidet mellom fylkene. Videre har områdesatsingen prioritert tiltak knyttet til kunnskapsutvikling, kunnskapsformidling, rådgiving og bistand til veivalg for gårdbrukere, nettverkstiltak og utdanning. Etter føring fra forskrift er dette fellestiltak. Slik sett fyller områdesatsingen hull som ikke blir dekket godt av andre landbrukspolitiske virkemidler.

Fra intervjuene med samarbeidsgruppen og prosjektledere var det tydelig at områdesatsingen oppleves å ha samlet landbruksaktører i Nord-Norge rundt et felles mål om å styrke en sårbar næring. Dette gjelder særlig de større prosjektene til Tine og Nortura som har gitt verdifull kunnskap, oversikt og beslutningsstøtte til gårdbrukerne og for støtteapparatet rundt. Satsingen oppleves generelt å ha bidratt til økt kompetanse, flere møteplasser og et tettere samarbeid på tvers av fylker, fagmiljøer og skoler. Samtidig peker informantene på at det behøves mer for å snu den negative utviklingen for landbruket i Nord-Norge. Faglagene mener at satsingen i sin nåværende form ikke i tilstrekkelig grad møter de strukturelle årsakene til sårbarheten i nord, mens forvaltningen og NIBIO vurderer at kunnskapsgrunnlaget og mobiliseringen som er skapt, likevel styrker næringen. Samtidig peker flere på at bedre kommunikasjon og flere kommunikasjonsplattformer, koordinering mellom prosjektene og mer langsiktige rammer er nødvendig for å nå måloppnåelsen for områdesatsingen.

Resultatene fra intervjuer med gårdbrukere viser tydelig at fortsatt gårdsdrift forutsetter økonomisk bærekraft. Satsingen og prosjektene treffer i betydelig grad behovene til bøndene vi har snakket med, der samtlige har vært opptatt av at det skal være lønnsomhet i driftsplanene før investeringsvalg tas. Vi ser tydelige indikasjoner på at områdesatsingen har fungert rekrutterende til investeringsvirkemidler. Flere områdeprosjekter har hatt veivalg og satsing på fremtiden som oppgave.

Et trekk vi ser blant prosjektene som har fått tilsagn er at de i stor grad er kjente og nasjonale aktører innenfor landbruket, som rådgiving, landbrukssamvirke mv. Slik sett styrker dette eksisterende fagmiljøer og infrastruktur i landsdelen og skulle borge for at arbeidet bygger på solid kompetanse, og at vi forventer at det bygger ytterligere kompetanse i landsdelen.

Når landbruksutviklingen i nord fortsatt i hovedsak er negativ, kan det være fristende å konkludere med at områdesatsingen ikke har en effekt. Det er likevel for tidlig å vurdere effekter gitt at de første prosjektene fikk tilsagn i 2023, få prosjekter er avsluttet og antallet rapporter er begrenset. Dette gjør det utfordrende å evaluere hvilke effekter prosjektene samlet sett viser seg å ha både underveis og ved prosjektslutt. Det gjør det også utfordrende å vurdere hvorvidt prosjektene samlet sett bidrar til å oppnå de overordnede målene i satsingen. Med andre ord vil evalueringsgrunnlaget for effektvurdering bli styrket når sluttrapporter er levert. Ordningen legger likevel til rette for å gi effekter på sikt, i form av mer kunnskap og mobilisering for en fremtid i og med landbruk i nord. 64 prosent av prosjektlederne mener at midler fra områdesatsingen vil bidra til positiv utvikling for landbruket i nord.

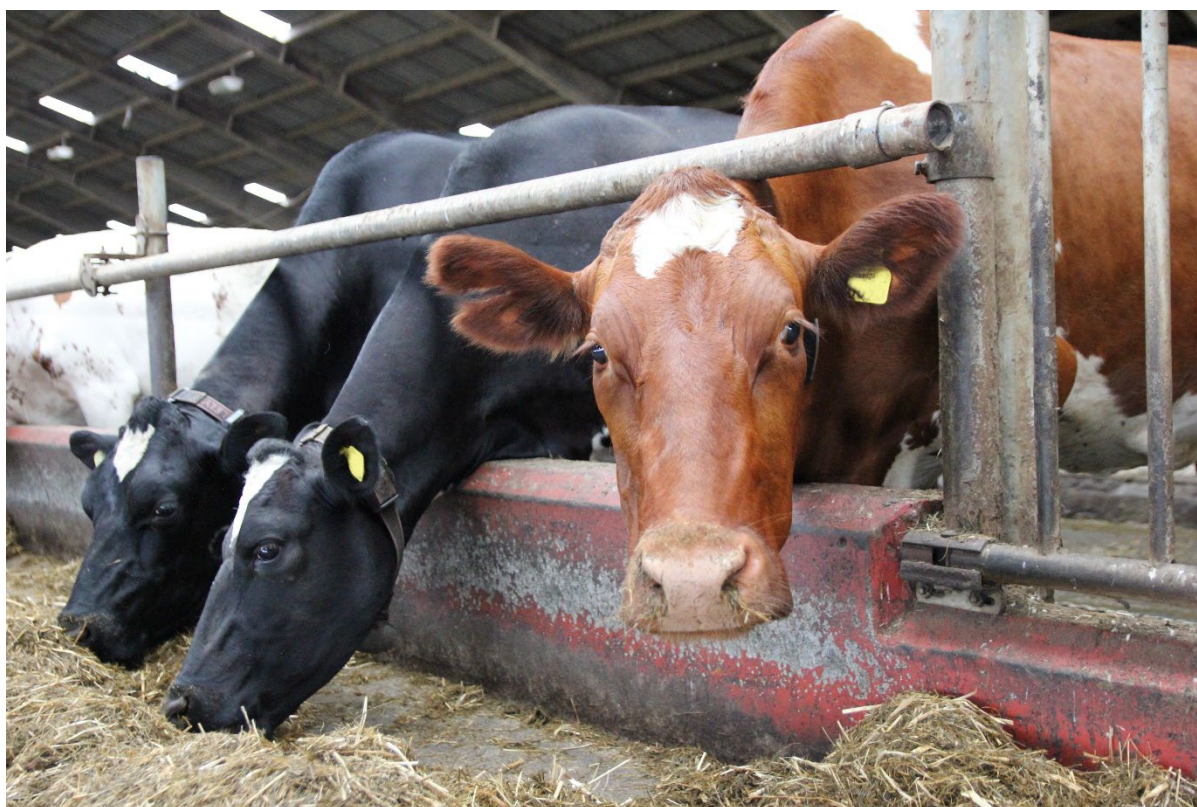
I det videre arbeidet med å styrke produsentmiljøer i Nord-Norge vil vi peke på en rekke utfordringer som evalueringen har identifisert, og som krever oppfølging på to nivå. Vi skiller her mellom oppfølgingsbehov *innenfor* og *utenfor* dagens ordning.

For det første kreves det oppfølging *innenfor* områdesatsingen når det gjelder tilgang på jord- og beiteressurser, enkelte byråkratiske hindre, rovdyr, tilpasninger til klimatiske forhold og kort vekstsesong, svakheter i infrastruktur og støtteapparat, kompetanse og fagmiljø, ujevn landbruksfaglig forståelse, kompetanse og kapasitet i forvaltningen på kommunalt og fylkeskommunalt nivå, manglende insentiver og lønnsomhet i enkelte produksjoner (for eksempel oppfôring av okser), og usikkerhet rundt økonomisk risiko samt bevilgning av nye tilskudd til store investeringer som følge av stopp i mottak av søknader til IBU-midler, blant annet i Troms.

For det andre er målene for områdesatsingene ambisiøse. Selv om satsingen treffer et behov som bidrar i retning av målene er rammen for ordningen ikke tilstrekkelig for å imøtekomme grunnleggende strukturelle utfordringer for landbruket i Nord-Norge,

inkludert klima, lange avstander, spredt foredlingsindustri og høye byggekostnader. I en videreføring bør dette gripes mer fatt i, også *utenfor* dagens ordning, i et mer kraftfullt forsøk på å snu den negative trenden i landbruket i regionen. Det kan her bli aktuelt å vurdere hvordan en kan løsne på strukturer og møte strukturelle utfordringer for landbruket i nord på måter som øker robusthet for produsentmiljøer – noe som er særlig viktig i beredskapssammenheng. Eksempelvis kan det være behov for mer innslag av alternative løsninger og innovative prosjekter som kan fungere som buffer i uforutsigbare krisesituasjoner. Dette krever et systemperspektiv.

Nordnorsk landbruk har en viktig stilling i lys av landbrukets og matsystemets viktige funksjon i en totalberedskap. Vi anbefaler derfor ikke bare en videreføring, men også en utvidet ordning som ser all fôr- og matproduksjon i landsdelen – som et matsystem – i sammenheng.

Foto: Isabelle Hugøy

10. Anbefalinger

Vi anbefaler at områdesatsingen rettet mot landbruk i Nord-Norge videreføres, men har forslag til endringer knyttet til tema, prioriteringer og gjennomføring av ordningen. Vi har dessuten et forslag til en bredere satsing på matsystem i nord, sett i lys av ambisjonene som ligger i målsettingene for dagens områdesatsing.

10.1 Anbefalinger innenfor satsingen

Bedre samlet styring av prosjekter

Inndeling i arbeidspakker eller tema, og tildelinger av tilsagn ut fra disse, har fungert godt. Vi ser at utover i perioden har flere tilsagnsprosjekter havnet i den brede arbeidspakke 4 med økt totalberedskap gjennom økt matproduksjon. Etter tre år med utlysninger bør temaene revurderes for å tilrettelegge en bedre porteføljestyling. Vi anbefaler:

- Å vurdere nye tema og andre vektlegginger.
- Å spisse enkelte utlysinger eller deler av utlysinger ut fra behovene, inkludert de som identifiseres av pågående prosjekter over satsingen. Spissede utlysinger kan følges med konkretiseringer og eksempler som veiledning for aktuelle søkere.
- At deler av utlysinger øremerkes til mer nyskapende og risikofylte prosjekter som kan bidra til å åpne opp nye muligheter for landbruket. Det kan for eksempel være alternative produksjoner, produksjonsmåter eller tilleggsnæringer/bygdenæringer basert på gårdens ressurser.
- Å etablere en sterkere og mer systematisk oppfølging av de samlede effekter av områdesatsingen. Dette kan inkludere å fastsette indikatorer for sårbarhet, som dernest kan danne grunnlag for målbare effekter og kvalitative underveisvurderinger (se punkt om følgeforskning under 10.2).

Nye tema og videreføringer innenfor rammen av dagens ordning

Ut fra vårt arbeid har vi registrert flere tema som kan være aktuelle for prosjekter. Disse har også vært mulige i dag, men har i mindre grad nådd opp. Gjennom mer spissede utlysinger og proaktivitet overfor potensielle søkere, kan en få frem nye prosjekter. Aktuelle tema:

- Å styrke digitale løsninger både for den enkelte gårdbrukeren og samlet for landbruket er viktig i beredskapsperspektiv. At det tas i bruk stadig flere og mer omfattende digitale løsninger, også i landbruket, gjør en også mer utsatt og sårbar.
- Byggekostnader knyttet til landbruk i nord bør settes mer i fokus. Det kan innebære både kartlegging og tiltak for å redusere kostnadene.

- Tilleggsnæringer eller bygdenæringer på gårdens ressurser kan gi inntektsmuligheter og flere bein å stå på for enkelte bønder. Vi antar dette fortsatt har et potensial.
- Avløsere er viktig i husdyrbruket for å bidra til både bedre velferd for gårdbrukerne og en sikkerhet for dyrevelferd. Bedre tilrettelegging for og rekruttering av avløsere kan være et tema å prioritere.

Ordningen har også lagt til rette for prioriteringer og aktiviteter som vi anbefaler å videreføre, inkludert:

- Støtte til faglige samlinger og møteplasser for gårdbrukere på tvers av produksjoner og geografi.
- Å styrke landbruksfaglig forståelse, kompetanse og kapasitet innen forvaltning både på kommunalt og fylkesnivå.
- Sterk innflytelse i prioriteringene ved faglag og næringens representanter, men innenfor rammen av Partnerskap landbruk i nord. Dette er naturlig gitt at ordningen i hovedsak er finansiert via jordbruksavtalen og er knyttet til å gi inntektsmuligheter for jordbruket.

Bedre gjennomføring

Evalueringen peker på noen svakheter i gjennomføringen av ordningen. Vi anbefaler derfor:

- Mer forutsigbarhet i, samt formalisering av, utlysninger, dialog i søknadsprosess, og oppfølging underveis vil kunne styrke prosjektgjennomføringene og kvaliteten i satsingen. Dette vil kreve mer administrasjon, slik at det blir en avveining mot det.
- Mer konkrete rutiner for rapportering fra prosjektene, også underveis, vil være nyttig for forvaltningen og porteføljestyringen. Rutinene bør ikke være omfattende, men konkrete og enkle å forholde seg til. Dette kan koples til følgeforskning/følgeevaluering nevnt over. Det vil gi større forutsigbarhet for prosjektene.
- Å vurdere tilbakemeldingene på prosjektsøknader. Å øke kvaliteten på begrunnelsen for avslag kan være et enkelt tiltak for å forbedre kvaliteten på satsingen. En god begrunnelse gjør det mulig å forbedre neste søknad.

Forbedre formidling, læring og kommunikasjonen med, mellom, og fra prosjekter med tilsagn

For å sikre spredning av kunnskap ut over det enkelte prosjektet og bidra til læring, bør det legges enda mer til rette for formidling og kommunikasjon i og mellom prosjekt, både muntlig og skriftlig. Vi anbefaler:

- Dels tilrettelagte formidlingsarrangement fra forvaltningen, og gjerne i samarbeid med NIBIO sin organisering og gjennomføring av Arktisk landbruksseminar.
- Gode kommunikasjonskanaler fra og mellom prosjektene, prosjektledere og andre aktører knyttet til landbruk i nord.
- En digital arena som samler pågående prosjekter, aktiviteter, rapporter og funn som er finansiert over satsingen. Dette krever mer administrative ressurser, men kan være nyttig både for næringen og andre aktører som ønsker å bidra til et felles løft i nord.

10.2 Anbefalinger utenfor satsingen

Følgforskning

Følgforskning eller følgeevaluering gjort av en ekstern tredjepart kan fungere som en rettesnor som underveis kan påpeke eventuelle svakheter og styrker i gjennomføringen av ordningen. Dette vil kreve mer ressurser. Avhengig av hvor stort det prioriteres, må det vurderes om det bør legges opp til finansiering innenfor eller utenfor ordningen, særlig gitt at midlene til ordningen i sin nåværende form hentes fra jordbruksavtalen og skal bidra til å øke inntektsmuligheter for gårdbrukere.

Direkte tiltak

Vi ser at fellestiltak slik som i områdesatsingen har begrensninger i bidraget til å nå målsettingene for den. Andre typer tiltak er også nødvendige. Det kan være utenfor vår oppgave å peke på slike, men det er ikke til å komme forbi at direkte tiltak rettet mot gårdbrukere og andre næringsutøvere kan være nødvendige. Mobiliseringen i dagens områdesatsing for overgang til løsdriftsfjøs og samspillet med IBU-midlene, er et eksempel på å se virkemidler i sammenheng.

I beredskapsperspektiv kan et eksempel være statlige tilskuddsordninger for rullerende diesellager, aggregat og ladestasjoner for elbiler. Et annet tiltak kan være dyrkingspraksis tilpasset lokale forhold ved behov for alternative løsninger dersom import og levering av kritiske innsatsfaktorer hindres å nå utsatte områder i nord.

Alle prosjekter med tilsagn kan få et krav om å gjøre rede for hva som skal til for at det de har arbeidet med i prosjektet skal bli iverksatt og få effekter for landbruket i nord, inkludert bruk av andre virkemidler.

Behov for en bredere områdesatsing for matsystem i nord

Nordnorsk landbruk bør inngå i en samlet norsk totalberedskap. Vi har her ikke vurdert behovet for en egen sårbarhetsvurdering av det nordnorske landbruket ut fra et totalberedskapsperspektiv. Men hvis det er nødvendig, bør det gjøres og danne et

grunnlag for å prioritere sårbare punkter i landsdelens landbruk, og vi vil legge til, matvaresystemet. Når det gjelder matvaresystemet vil det kreve supplerende finansiering fra andre kilder, inkludert fra fylkeskommunene slik som i første del av områdesatsingen. Det er urimelig at jordbruket skal dekke matvaresystemkostnader via jordbruksavtalen siden den primært skal gi gårdbrukerne inntektsmuligheter. En slik satsing må ha en bredere finansiering, men midler fra jordbruksavtalen kan være en utløsende start.

Referanser

- Aune-Lundberg, L., U. Bayr, G. Stokstad og S. Svendgård-Stokke. 2024. Indikatorer for status og utvikling i nordnorsk jordbruksdrift i perioden 2002-2022. Rapport 10-7/2024. NIBIO.
- Bjerke, K. 2024. Utsyn over nordnorsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk 2024. Bok 10 (5) NIBIO.
- Bjørkhaug, H. og K. Rønningen. 2014. Crisis – what crisis? Marginal farming, rural communities and climate robustness: The case of Northern Norway. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* 21:31-50.
- Brastad, B., Y.S. Tufteland og J.L. Syrdalen. 2022. Spissere og bedre? Evaluering av den områderettede satsingen Fjellandbruk og Arktisk landbruk. Oxford Research.
- Gillund, F. 2024. Nordnorske kommuners arbeid med næringsutvikling i jordbruket – Resultater fra en spørreundersøkelse blant kommunalt ansatte med tilknytning til landbruksforvaltninga. Rapport 10:6. NIBIO.
- Hansen, B.G. 2015. Robotic milking-farmer experiences and adoption rate in Jæren, Norway. *Journal of Rural Studies* 41:109-117.
- Hansen, B.G., M.N. Jenssen and I.M. Larsson. 2022. Loose housing-nothing to lose? Exploring the on-farm profitability and agricultural policy consequences associated with a tie stall ban on dairy farms. *Agricultural and Food Science* 31:123–135.
- Haugset, A.S., R. Sand, H. Knutsen og H. Sivertsen. 2023. Tilleggsnærings betydning i trøndersk landbruk – og hvordan undersøke dem? SINTEF-rapport 2023: 00602. SINTEF.
- Hillestad, M.E., A.A. Bungler og C.A. Smedshaug. 2022. Fra tall til tiltak – styrket matproduksjon i Troms og Finnmark. Rapport 3–2022. Oslo: AgriAnalyse.
- Hjelt, A.L., K. Mittenzwei, H. Sivertsen, R. Sand og E. Ystad. 2022. Investeringsutsikter blant trønderske melkebønder. NIBIO-rapport 113. NMBU, SINTEF, NIBIO, RURALIS.
- Holm, F.E. og E.P. Stræte. 2006. Partnerskap for lyst og næring? Evaluering av bilyst-) programmet i Sør-Trøndelag. Rapport 4/06. Bygdeforskning.
- Hugøy, I. 2024. Unearthing care: Rooting alternative agricultural practices in Norway and Costa Rica. *Environment and Planning E: Nature and Space* 7:1711–1734.
- Hugøy, I. 2025. Digging into deep reality: Unveiling limits and potentials of care in human-soil relations. *Focaal Journal of Global and Historical Anthropology*.
- Innovasjon Norge. 2024. Oppdragsgiverrapport fra Innovasjon Norge 2023.

- Langmo, S.J., M.H. Bogstad, T. Haukås, R.T. Garmo, S.G. Kischel og K.M. Brørs. 2023. Kunnskapsoverføring om investering og ombygging til lausdrift. NIBIO Rapport 9/168/2023. NIBIO.
- LMD. 2022. Prop. 120 S. Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2022).
- — —. 2025. Prop. 149 S. Endringer i statsbudsjettet 2025 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2025).
- Lovdata. 2023. Forskrift om midler til satsing på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord. *FOR-2023-08-08-1312*, Landbruks- og matdepartementet.
- Mittenzwei, K., R. Sand, M. Forbord, V.W. Færaas, A.S. Haugset og A. Zahl-Thanem. 2026. Målrettet, effektiv og fleksibel: Evaluering av tilskudd til investering og bedriftsutvikling i landbruket. Rapport 3/2026. Trondheim: Ruralis.
- NBS (Norsk Bonde- og Småbrukarlag). 2022. Tiltaksplan for Arktisk Landbruk.
- NIBIO. 2023. Driftsgranskingar i jord- og skogbruk. Rekneskapsresultat 2021. Ås: NIBIO.
- Oxford Research. 2022. Fra gull til sølv. Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse 2021 – førundersøkelsen.
- Pettersen, I., L.Ø. Eriksen, J.N. Hval, O. Storstad og J. Vik. 2009. Tilslørt, virksom og treffsikker. Evaluering av Bygdeutviklingsordningen. NILF-Rapport 2009-4. Oslo: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Riksrevisjonen. 2010. Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse i jordbruket. Dokument 3:12(2009-2010). Oslo: Riksrevisjonen.
- Ruralis. 2018. Trender i norsk landbruk 2018 – Troms og Finnmark. Ruralis.
- Rye, S.K.P., A.L. Hjelt, H. Knutsen, A. Bern, I. Malasevska og H. Nielsen. 2024. Verdiskaping og sysselsetting i landbruket i Nord-Norge. NIBIO-rapport volum 10, nr. 158. NIBIO og Østlandsforskning ved Universitetet i Innlandet.
- Rønningen, K., H. Bjørkhaug, F.E. Holm og J. Vik. 2011. Tromslandbruket – regional analyse. Rapport 6/2011. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.
- Sand, R., C. Bjerkli og T. Sollied. 2019. Teknologi og mellomstore melkebruk. Hvordan kan en satsing på mellomstore melkebruk slå ut på teknologisk utvikling og struktur i norsk melkeproduksjon? TFoU-rapport 2019:1. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling.
- Sand, R., A.S. Haugset, P. Klimek, H. Knutsen og S.K.P. Rye. 2023. Kunnskapsgrunnlag for trøndersk landbruk. Verdiskaping og ringvirkninger av landbruksbasert næring i Trøndelag. SINTEF-rapport 2023:00601. SINTEF, NIBIO.
- Sand, R., K. Mittenzwei og A.S. Haugset. 2025. Fjellandbruket. Status og utvikling i landbruket i fjellkommunene i Norge. SINTEF-rapport 2025:000136. SINTEF.

- Stokstad, G. 2021. Status og endringer i jordbrukslandskapet i Nord-Norge. Rapport 192. NIBIO.
- TINE. 2025. Har det vorte enklare å bygge nye fjøs til mellom 20 og 30 kyr? Artikkel i storfebøndernes fagblad *Buskap*.
- Vik, J., E.P. Stræte, B.G. Hansen og T. Nærland. 2019. The political robot – The structural consequences of automated milking systems (AMS) in Norway. *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences*:100305.
- Vik, J., A. Zahl-Thanem og H.E. Almaas. 2017. Virksomme virkemidler? En analyse av budsjettstøtte og oppnåelse av politiske mål for jordbruket. Rapport 9. Trondheim: Ruralis.

Vedlegg 1: Prosjekter med tilsagn

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	
Første bevilgningssår	Prosjekttittel	Søker	Andre partnere med	Beskrivelse	Type produksjon	Arbeidspakke (AP)	Type tiltak	Planlagt prosjektperiode	Innvilget sum	Søknadssum	% innvilgning av søknadssum	Prosjektets totalbudsjett	% innvilgning av totalbudsjett	
2023	Arbeidspakke 1: Omlegging fra båsøfsjø til Løsdrift	TINE SA	NLR Nord-Norge, Nortura, NIBIO	Målet er å opprettholde eller øke volumet av produsert melk i Nord-Norge. Direkte rådgivning til alle melkebønder med båsøfsjø, dvs 305 av 458 melkebønder. Alle skal oppsøkes aktivt og få et rådgivnings tilbud etter innledende veivalg/visningsamtaler. Ressurskartlegging og rådgivning for å forbedre produksjonsresultat og økonomi før bygging er et viktig element i prosjektet. Rådgivere fra Tine, NLR og Nortura deltar i prosjektet. Bakgrunnen er kravet om at alle kyr skal gå i løsdrift innen 2024. Prosjektet fire faser hvor alle båsøfsjøer i Nord-Norge skal besøkes, fra veivalg/rådgivning, via driftsplan til valg av framtidsløsning (løsdrift eller avvikling).	Melkeprod	1 (dekker hele AP)	Rådgivning	2023-26	8206000	8 206 000	100 %	11 157 700	74 %	
2023	Landbruksøkonomikurs for Nord-Norge	Arktisk naturbrukssenter/Se nja videregående skole		Landbruksnæringen har over tid etterspurt økonomikurs for næringen. Dette prosjektet skal forsøke å løse dette behovet. I løpet av prosjektperioden skal det gjennomføres «Økonomikurs for landbruk» på 5 samlinger. Planen er at opplæringen skal gjennomføres på 2 steder i Finnmark, 3 i Troms og 4 i Nordland, og at 150 deltakere gjennomfører kurset. Oppslutningen er på videregående skole nivå. Søker er fylkeskommunal enhet og kan i tråd med §3 i forskriften ikke tildeles tilskudd. Samtidig åpner §15 i forskriften at det kan gis tilskudd til utvikling av kompetansehevinge virksomhet. Støtten gis i tråd med §15 i forskriften og ble anbefalt gitt av midlene fra fylkeskommunen.	Generelt	2	Utdanning	2023-25	1 329 500	1 329 500	100 %	1 784 500	75 %	
2023	Kjøttkongresser i Nordland, Troms og Finnmark	Nortura SA		Arrangere kjøttkongresser i Nordland, Troms og Finnmark, en kompetansesamling med høyt faglig innhold for alle kjøttslag i fylkene.	Kjøtt, alle	4	Konferanse	2023-28	3045000	3 545 000	86 %	5 700 000	53 %	
2023	Gris i nord	Nortura SA	Norsvin, Felleskjøpet Agri	-Gris i Nord- skal jobbe for å sikre den fremtidige sveinproduksjonen i Nord-Norge. I søknaden legges det vekt på å få lagt om alle avlbesetningene til SPF-produksjon (ti for sykdomsfremkallende bakterier). Dette gir lavere forbruk, bedre tilvekst og lavere medisinbruk. Aktiviteter i prosjektet er bl.a kompetanseheving gjennom fagmaster, kurs og studietur, økonomisk og driftsmessig rådgivning til enkeltbruk, besøk på naturbruksskolene.	Gris	4	Rådgivning, kompetanse	2023-26	990000	990 000	100 %	1 350 000	73 %	
2023	Kjøtt i Nord	Nortura SA	Felleskjøpet Agri	-Kjøtt i Nord- er et flerårig prosjekt for å øke kjøttproduksjon på småfte og store i Nord-Norge. Tiltak: 1. Forberedelse og bearbeidelse. 2. Kartlegging. 3. Gårdsbesøk. 4. Spissst produksjonsrettet kompetanse til produsenter. Prosjektet har mottatt støtte fordelt over tre år.	Kjøtt, alle	4	Kartlegging, rådgivning, kompetanse	2023-28	7800000	12 280 000	64 %	17 400 000	45 %	
2023	Fagskoleutdanning "Grovførbasert husdyrproduksjon"	Arktisk naturbrukssenter/Se nja videregående skole	Nordland, Troms og Finnmark Bondelag, Nordland, Troms og Finnmark Bonding og Småbrukerlag, Fagskolen Innlandet, Naturbruksskolene landsdelen, Finnmark fylkeskommune, Troms fylkeskommune, Nordland fylkeskommune, NIBIO, UIT	Det har i arbeidet med forprosjektet «Arktisk naturbrukssenter» mellom skolene og næringa blitt tatt opp fagskolestudie som et av satsingsområdene. Dette prosjektet tar for seg å etablere og gjennomføre pilot på fagskoleutdanning i "Grovførbasert husdyrproduksjon" (60 studiepoeng) i landsdelen med 30 studenter fra Nordland, Troms og Finnmark 2024-2026. Kompetansen kan brukes til egen gård, som forberedelse til overtakelse, til fagarbeidere eller rådgivning. Det er her inkludert resttilskudd som ble gitt i 2024.	Kjøtt, alle	4		2023-28	12 280 000	12 280 000	100 %	17 400 000	70 %	
2023	Arktisk landbruksseminar 2023	NIBIO		I 20 år har NIBIO i nært samarbeid med Nordnorsk landbruksråd, arrangert årlig seminar for og med nordnorsk landbruk der landbrukets utfordringer og muligheter har blitt drøftet. På seminaret samles aktører fra ulike deler av landbruksnæringa fra hele landsdelen for å utveksle kunnskap og erfaringer og bli kjent og for på den måten kunne stå bedre rustet til å finne felles løsninger og samarbeide for videre utvikling av landbruksnæringa i landsdelen.	Grovførbasert husdyr	?	Utdanning	2024-26	3216720	3 685 372	87 %	4 375 937	74 %	
2023	NIBIO - bærekraftig verdiskaping og matproduksjon i nord - forskning og øvrig kunnskapsutvikling	NIBIO		I forbindelse med at det ble avstatt midler til områdesatsingen over Jordbruksavtalen i 2022 ble minimum 5 mill. kroner av satsingen ermerket til aktiviteter i regi av NIBIO. Midlene skal brukes til forskning og øvrig kunnskapsutvikling i tråd med formål med satsingen og partnerskap landbruk Nordland, Troms og Finnmark sine prioriteringer. NIBIO har iverksatt over 20 ulike prosjekter med kartlegginger og aktiviteter som kan knyttes til de fire arbeidspakke i områdesatsingen.	Generelt		Formidling	2023	250000	250 000	100 %	1 035 000	24 %	
2024	Deltakelse gårdbrukere og rådgivere på CAC	NIBIO		Circumpolar Agricultural Association (CAA) er en ikke-statlig organisasjon som er opprettet av forskere, praksis og politikere knyttet til landbruk i nord. Organisasjonen har representasjon fra land i hele det sirkumpolare området. Ca hvert tredje år arrangerer CAA en konferanse. Ansvar for å arrangere konferanse går på omgang mellom medlemslandene. I 2025 skal konferansen arrangeres i Norge. Det søkes om støtte til å dekke utgifter for noen gårdbrukere og rådgivere fra Nord-Norge til å delta.	Generelt	2	Konferanse	2024-25	120000				342 000	35 %
2024	Velfungerende verdikjeder for matvarer i Nord-Norge	AgriAnalyse		I en urolig verden og med klimaendringer vil vi se på hva som skal til for å sikre en bærekraftig verdikjede for mat i Nord-Norge, arbeidspakke 4. Det blir færre bander og forretningsmuligheter utfordres av lavere volum, med påfølgende usikkerhet. Også dagligvarekjedens lagerhold i Nord-Norge avtar slik at evnen til å opprettholde forsyningene i en krisetilstand er liten. Vi vil undersøke om vi har god nok forsyningsevne i nord, og hva som skal til for å opprettholde fungerende infrastruktur.	Generelt	2	Utredning	2024-26	1025750	1 025 750	100 %	1 336 250	77 %	
2024	Forprosjekt Styrking av utmarksbeitene (SAU)	NIBIO		Sammen med Arktisk naturbrukssenter ved Senja vgs, søker vi om et forprosjekt som skal gi grunnlag for et framtidig hovedprosjekt som skal utvikle kunnskap om strategier for restaurering av utmarksbeiter (gjengroing, med et fokus på Nord-Norge, men også nasjonalt. Dette forprosjektet skal: 1. Lage rammer for samarbeid mellom søkeme 2. Kartlegge utmarksbeiter egnet for restaurering. 3. Etablere vegetasjonsanalyse-ruter. 4. Sammenlatte kunnskap om beitepreferanser og involvere skolens elever.	Utmarksbeite, sau	3	Forprosjekt	2024-26	300000	300 000	100 %	400 000	75 %	
2024	Arktisk Lammekongress	Arktisk Kompetansesenter for Sau SA		Vi tiltaler oss med dette å søke om å arrangere 4 lammekongresser fordelt i hele Nord-Norge. Vi ønsker å arrangere et i sandne del av Nordland, et i Nordre del av Nordland, et i Troms og et i Finnmark. Vi ønsker sauen skal opp og frem, slik at vi kan skape optimisme i saunæringen med å legge et felles matprodukt både gårdbrukere, forvaltning, forskningsmiljø, rådgivere, forettingsaktører og andre som er tilknyttet næringen. Lammekongressene skal foregå over 2 dager.	Utmarksbeite, sau	3	Konferanse	2024-26	1500000	2 053 000	73 %	2 738 000	55 %	
2024	Reisestøtte for bærprodusenter i Nord-Norge til kombinert fagsamling og nasjonalt bærseminar 2025	Norsk Landbruksrådgiving SA		Prosjektet skal gi bærprodusenter fra Nordland, Troms og Finnmark reisestøtte til å delta på et fag- og utvekslingsseminar basert på nordnorske dyrkingforhold. Målet legges inn i nasjonalt bærseminar som arrangeres på Østlandet 18.-19. februar 2025. Prosjektet skal styrke bærproduksjonen i nord gjennom felles kompetanseheving og nettverksbygging.	Bær	4	Konferanse	2024-25	240000	240 000	100 %	240 000	100 %	
2024	Etablering av "Arktisk naturbrukssenter" ved de videregående skolene i Nord-Norge	Arktisk naturbrukssenter/Se nja videregående skole	Tana, Sortland og Mosjøen videregående skoler, Fylkeskommunene i de tre fylkene.	Et arktisk naturbrukssenter skal bidra til å gjøre landbruksnæringen attraktiv både for etablerte og ikke minst unge, nye aktører. Ved å styrke den helhetlige kompetanseutviklingen for landbruk, skogbruk og reindrift, samtidig som man skal se helheten og utviklingsmulighetene i natur og matproduksjonene i landsdelen, skal en motivere den nedgående trenden i landbruksnæringen. Senteret skal videre utnytte de etablerte kompetansetilfellene innenfor landbruk i landsdelen.	Generelt	4	Utdanning	2024-26	4126845	4 126 845	100 %	5 485 794	75 %	
2024	Dyrkingsveiledere grønnsaker	Norsk Landbruksrådgiving SA		Prosjektet har som mål å oppdatere og tillegge/engjøre eksisterende dyrkingsveiledere for grønnsaker i Nord-Norge, samt lage dyrkingsveiledere for flere grønnsaker. Var opprinnelig søkt over RK/RT i alle 3 fylker. Ut fra omfang ble den overført til BMVN og startet her. Samarbeidsgruppa var positiv og det var avklart med de saksbehandlere i FK.	Grønnsaker	4	Utdanning	2024-26	436925	436 925	100 %	619 500	71 %	
2024	Inspirasjonsaktiviteter naturbruksskoler grønt Nord-Norge - søknad til Troms	NIBIO		Landbruksnæringa i Nord-Norge trenger kunnskap og kompetanse på flere nivå - bonden, forvaltning, rådgivning og forskning. Elevene ved naturbruksskolene har allerede ved sitt studievalg signalisert en interesse for næring og lagd. NIBIO ønsker å bidra til å inspirere elevene til å fortsette innenfor landbruk og vise hva som finnes av muligheter innenfor høyere landbruksutdanning og landbruksforskning.	Generelt	4	Utdanning	2024-25	310000	310 000	100 %	873 400	35 %	
2024	KJØPLOKAL Nord-Norge	Nordlandsforskning AS		KJØPLOKAL Nord-Norge er et samarbeid mellom forskere, lokale mataktører og kommuner som vil tilrettelegge for at kommuner i Nord kan kjøpe mer lokalproduert mat. Prosjektet vil 1. produsere kunnskap om kommunenes muligheter innenfor loverket for offentlige anskaffelser, 2. samprodusere kunnskap med offentlige aktører, juridisk ekspertise og mataktører slik at pilotkommunene kan gjøre innkjøp som fremmer lokal matproduksjon og foredling, og dermed styrker totalbærekraften i landsdelen.	Generelt	4	FoU, utredning, innovasjon	2024-27	1362000	1 362 000	100 %	1 822 000	75 %	
2024	Pilotprosjekt satsning på kjøtt med fokus på motivasjon og inspirasjon	Norsk Landbruksrådgiving SA		Pilotprosjektet gjennomføres på ett gårdsbruk med ønske om bærekraftig produksjon av lje og kjøttprodukt. Prosjektet skal gjennom møter og studietur inspirere og motivere gøttemelkeprodusenter i Nord-Norge til å foredle rursussen som kjøttgjett er.	Geit	4	Pilot, studietur	2024	1000000	1 000 000	100 %	1 500 000	67 %	
2024	Forprosjekt småskala grønt rådgivning	Norsk Landbruksrådgiving SA		Prosjektet skal utvikle et rådgivnings tilbud til småskala grønt-produsenter i Nord-Norge.	Geit	4	Pilot, studietur	2024	1000000	1 000 000	100 %	1 500 000	67 %	
2024	Økt samhandling for bærproduksjon i Nord-Norge	NIBIO		Bærproduksjon med dyrking av produksjonsklare planter i høye plasttunnler har revidert bærproduksjonen i den nordlige landsdelen. I perioden fra 2015 og frem til i dag har over 25 produsenter, fra Finnmark i nord til Hjelgeland i sør, startet med jordbær dyrking i et slik system. Denne produksjonsformen krever en rekke innsatsfaktorer og setter krav til store avlinger av høy kvalitet, for å sikre lønnsomhet. For å øke lønnsomheten vil vi i et videre behov for økt kunnskapsdeling og deling	Jordbær	4	Nettverk, kunnskapsdeling	2025-27	1361700	1 361 700	100 %	1 815 700	75 %	

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	
22	2024	Arktis landbrukskonferansen 2	Troms fylkeskommune Nærings	Vedtak HVNKM 12/24, pkt 4. - Troms fylkeskommune innvilges inntil kr 550 000, til bruk på Arktis Landbrukskonferansen 2024. Sakerne som har fått penger gjennom ordningen inviteres til landbrukskonferansen for å formidle resultater. Det gis støtte til foredragsholdere, reisestøtte og bevertning. Gårdbrukere med lang reisevei, og høye reisekostnader kan også få tilidde støtte for å delta på konferansen.	Generelt	Formidling	Konferanse	2024	550000	-		550 000	100 %	
23	2025	Lønnsomme matprodusenter	Norsk Bønde- og Småbrukartag Troms	Integrallis AS ved Olga Goldfain og Savon AS ved Hege Liland, Bondelagene i Troms og Finnmark. Kompetansenhetverket for lokal mat Nord Norge, NIBIO.	Prosjektet "Lønnsomme matprodusenter" skal styrke kompetansen til bonden innen lønnsomhetsstyring og strategisk planlegging. I tillegg skal det gi bonden et bedre investeringsgrunnlag. Målgruppen er småskalaprodusenter som ønsker å ha matproduksjon som hovedinntektskilde, og etablerte bønder innenfor primærproduksjon som ønsker å styrke lønnsomheten ved å videreutvikle grifftsopplaget innen annen landbruksbasert næring i Finnmark, Troms og nordre Nordland. Prosjektet består av kartlegging og workshopsbasert kompetanseutvikling.	Generelt		Kartlegging, kompetanse, nettverk	2025-2027	3745000	3 921 435	96 %	8 316 435	45 %
24	2025	Bedret forvaltning – mindre konflikter	AgriAnalyse	NIBIO. Samt at arbeidet skal skje i kontakt med faglagene og en rekke andre interessenter.	Vi søker herved om finansiering til prosjektet "Forbedret forvaltning – mindre konflikter". Prosjektets hovedmål er å redusere konflikten mellom rowdyr og beitedyr i Nord-Norge gjennom mer effektiv forvaltning. Dette inkluderer raskere og mer målrettede tiltak, inkludert hurtigere uttak av skaddevidende rowdyr etter vedtak. Videre er det for en presis forvaltning avgjørende å ha best mulig kjennskap til bestandene gjennom å heve kunnskapen om disse nivåene. Prosjektet gjennomføres med dokumentanalyse, intervjuer og statistiske analyser. Levetid: Rapport.	Betedyr	3	Utredning	2025-27	2200000	2 200 000	100 %	2 200 000	100 %
25	2025	Videreføring av kjøprosjekt - uttesting av varig melking hos to pilotbruk (Troms / Nordland)	Norsk Landbruksrådgiving SA	Gjennom pilotprosjektet fikk vi sammen med 18 nordnorske geitebønder besøke og erfaringsutveksle hvordan kje, geitmelksproduksjon og avl håndteres i Nederland. Studieturen i seg selv gav mange nye erfaringer, ny kunnskap og tanker å ta med hjem. Den ene saken som alle geitebønder i prosjektets trinn 1 vit se utprøvd i Norge er "varig melking" hvor geitene fortsetter sin laktasjon i flere år. Vi ønsker å arbeidet videre med kjøkjørt foredling, som trinn 1 viser betov for.	Gett	4	Pilot, videreføring	2024-25	1000000	2 000 000	50 %	2 500 000	40 %	
26	2025	Kartlegging om reibeite på innmark i Nordland, Troms og Finnmark fører til avlings- og kvalitetstap	Norsk Landbruksrådgiving SA	Formålet med prosjektet er å dokumentere om reibeite på innmark gir avlingstap og forringelse av kvalitet på innmark, som bettes av rein, høst, vinter og vår, i Nordland, Troms og Finnmark.	Grovfôr-produksjon	4	Utredning	2025-28	2400000	2 400 000	100 %	2 400 000	100 %	
27	2025	Bærekraftig landbruksutdanning i Nord-Norge	Arktisk naturbrukscenter/Se nye videregående skole	Prosjektet vil i en treårsperiode gjennomføre forsøk og tiltak for å • sikre trygg og god innføring av ny modell 2+2 (skole og læretid) for agronomelever, inkludert kurs i regi av landbrukskollektorene for læringer • se på mulighet for videreutvikling av undervisning for elever på Vg2, Vg3 og læringer i fagområdene landbruk og skogbruk • styrke rekruttering til utdanningene og bransjen og bidra til å sikre at ungdom i utdanningsløp får opplæring og kompetanse i tråd med det næringsforventer og tring	Generelt	4	Undervisning	2025-28	3000000	3 000 000	100 %	4 014 000	75 %	
28	2025	Grovfôrkostnad i Nord-Norge	NIBIO	Prosjektets hovedmål er å undersøke grovfôrkostnaden i ulike deler av Nord-Norge (Nordland, Troms og Finnmark), og identifisere faktorer som påvirker denne kostnaden, inkludert tilpasning og maskinpark. Grovfôrkostnaden vil beregnes og analyseres basert på to ulike metoder, som korrejerer for ulik veltetning. Fokus på fôrproduksjon i nord vil bidra til matforsyning og sikkerhet ved å synliggjøre ulikheter og muligheter i nord slik at naturressurser kan brukes effektivt og bærekraftig.	Grovfôrproduksjon	4	Utredning	2025-26	500000	500 000	100 %	500 000	100 %	
29	2025	Småskala grønt - en del av matvareberedskapen i Nord-Norge	Norsk Landbruksrådgiving SA	Småskala potet, grønsaks- og bærproduksjon i Nord-Norge begynner å få et fotfeste. For at denne produksjonsformen skal få en reell betydning for fremtidig matvareberedskap i Nord-Norge, må flere tiltak settes i verk. Slikord er kartlegging av antall dyrkere, utvikling av små spjelager og test oppfølging gjennom rådgiving. NLR SA Region Nord har de siste årene økt fokuset på småskala grøntrådgiving, og kommet i kontakt med dyrkere i de tre nordligste fylkene. Det søkes på arbeidspakke 4.	Grønt og bær	4	Nettverk, kunnskapudveksling, rådgiving	2025-28	1450000	1 620 000	90 %	1 620 000	90 %	
30	2025	Verdifulle geitebønder i Nord	TINE SA	Norsk Landbruksrådgiving, TINE Fag og Forskning, faglagene	Målet med dette prosjektet er å løfte kompetanse og mulighetsrom for geitmelkprodusentene i Nord-Norge fra et økonomisk perspektiv, som igjen vil løfte bondelivene, legge til rette for verdutvikling og verdiketting for fremtidige generasjoner og dagens produsenter. Rådgiving til alle geitmelkprodusenter, både grupperådgiving og individuelle rådgiving med påfølgende oppfølging.	Gett	4	Kunnskap, rådgiving	2025-2027	3892266	3 892 266	100 %	5 179 599	75 %
31	SUM								71409106	78 087 193	91 %	103 287 215	69 %	

FORMÅL

RURALIS - Institutt for rural- og regionalforskning skal gjennom fremragende samfunnsvitenskapelig forskning og forskningsbasert utviklingsarbeid gi kunnskap og idéer for allmenheten, privat næringsliv, offentlig virksomhet og FoU-sektoren, og gjennom det bidra til å skape sosiokulturell, økonomisk og økologisk bærekraftig utvikling i og mellom bygd og by.

RURALIS skal være et nasjonalt senter for å utvikle og ta vare på en teoretisk og metodisk grunnleggende forskningskompetanse i flerfaglige bygdestudier, og fungere som et godt synlig knutepunkt for internasjonal ruralsosiologi.

Trondheim (hovedkontor):
Universitetsenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
73 82 01 60

Oslo:
Pilestredet 17
N-0164 Oslo
73 82 01 60

post@ruralis.no
ruralis.no